

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

SEYYİD KUTUB'UN HİRİSTİYANLARLA İLGİLİ AYETLERİ
YORUMU

Yüksek Lisans Tezi

ORHAN SARI

İZMİR - 2018

T.C.
İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

SEYYİD KUTUB'UN HİRİSTİYANLARLA İLGİLİ AYETLERİ
YORUMU

Yüksek Lisans Tezi

ORHAN SARI

DANIŞMAN: DR. ÖĞRETİM ÜYESİ İSKENDER ŞAHİN

İZMİR – 2018

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “**Seyyid Kutub’un Hıristiyanlarla İlgili Ayetleri Yorumu**” adlı çalışmanın, tarafımdan, akademik kurallara ve etik değerlere uygun olarak yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım

...../...../.....

Orhan SARI

TEZ/PROJE SINAVI TUTANAK FORMU

Dok. No: FR/604/21

İlk Yayın Tar.: 03.10.2017

Rev. No/Tar.: 00/..

Sayfa 1 / 1

GÖNDEREN :Temel İslâm Bilimleri.....Anabilim Dalı Başkanlığı

GÖNDERİLEN : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Anabilim Dalımız Yüksek Lisans / ~~Doktora Programı~~ öğrencisiOthman Sacı..... ile ilgili Tez/Proje Sınav Tutanağı aşağıdadır.

Tarih:

Sayı :

Doç. Dr. Mehmet Dirik Anabilim Dalı Başkanı V.

İmza

SINAV TUTANAĞI

Tez/Proje Sınav Jürimiz tarafından incelenenSeyyid Kutub'un Hıristiyanlar ile ilgili Ayetleri Yorumu..... başlıklı yüksek lisans / doktora tezi ile ilgili olarak jürimiz.....tarihinde toplanmış ve adı geçen öğrenciyi Tez/Proje Sınavına tabi tutmuştur. Sınav sonucunda adayın tezi hakkında ~~ÖYÇÜKLEME~~/ÖYBİRLİĞİ ile aşağıdaki karar verilmiştir.

KABUL

Kabul Edilen Yüksek Lisans / Doktora tezi:

- i) Bilime yenilik getirmiştir
- ii) Yeni bir bilimsel yöntem geliştirmiştir
- iii) Bilinen bir yöntemi yeni bir alana uygulamıştır
- iv) Uygulama yapmıştır (sadece Yüksek Lisans'ta geçerlidir)

RED

DÜZELTME *

Tez Sınav Jürisi	Unvanı ve Adı Soyadı
Tez Danışmanı	Dr. Öğr. Üyesi İskender Şahin
Üye	Prof. Dr. Hüseyin Yazar
Üye	Doç. Dr. Sergi Tutun
Üye	
Üye	

Eki : Tez Değerlendirme Formu (Her bir jüri için).

* Tez sınavında düzeltme kararı verilmesi halinde jüri tarafından öngörülen düzeltmelere ilişkin bir jüri raporu eklenmelidir. Düzeltmeler için Ek süre her defasında en fazla yüksek lisans öğrencileri için 3 ay, doktora öğrencileri için 6 aydır.

TEŞEKKÜR

Bu alıŐma vesilesiyle farklı kaynaklara ve eserlere ulaŐma imkânı doğmuş oldu. Konular üzerinde yođunlaŐırken bir taraftan Hıristiyan İlahiyatıyla ilgili bilinmesi gereken Şeylerin önemini daha iyi anlıyor diğer taraftan da böyle bir konuda araştırma yapmayı ve bu araŐtırmayı yazıya dökme imkanını bana bahŐettiđi için Rabbime Őükrediyorum. Bu vesileyle tez konusu seçiminden bitimine kadar her aŐamada tenkit ve tekliflerini esirgemeyerek bana yardımcı olan danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi İskender Şahin Beye teşekkür eder, sağlık ve esenlikler dilerim.

ÖZET
Yüksek Lisans Tezi

SEYYİD KUTUB'UN HİRİSTİYANLARLA İLGİLİ AYETLERİ YORUMU

Orhan SARI

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Son yüzyılın en büyük fikir ve dava adamlarından biri de Mısırlı müfessir Seyyid Kutub'dur (1906-1966).Çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Kutub,yaşadığı hayatla ve yazmış olduğu eserlerle hem dönemindeki hem de kendisinden sonraki toplulukları etkileme başarısı göstermiş büyük bir aksiyonerdir. Bu tez içerisinde onun hayatı kısaca kaleme alındıktan sonra, eserlerinden bazıları da genel hatlarıyla tanıtılmıştır. Hiç şüphesiz onun en önemli eseri yarısından fazlasını tutukluluk yıllarında kaleme almış olduğu "Fi Zilali'l Kur'an" adlı tefsir çalışmasıdır. Birçok dile çevrilmiş olan bu çalışma Türkiye'de de büyük bir ilgi görmüştür. Seyyid Kutub'un, bu tefsiri esas alınarak onun Hıristiyanlarla ilgili ayetlere yaklaşımıyla alınmıştır. Her ne kadar tezin konusu gereği ağırlıklı olarak Kutub'un yorumlarına yer verilmiş olsa da zaman zaman diğer alimlerin görüşlerine de müracaat edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Seyyid Kutub, Hıristiyanlık, Hz. İsa, İncil, Fi Zilali'l Kur'an, Ayet, Müfessir.

ABSTRACT

Master's Thesis

SAYYID QUTB'S COMMENTARY ON VERSUS OF THE QURAN ABOUT CHRISTIANITY

Orhan SARI

University of İzmir Kâtip Çelebi

Institute of Social Sciences

Department of Basic Islamic Sciences

The Egyptian commentator Sayyed Qutb (1906-1966) is one of the greatest thinkers of the last century. Having a multi-faceted personality, Qutb is a great activist who has shown success with his life and his writings, and influenced both, his time and the societies after his time. After an overview in his life shortly, the thesis introduces some of his works in general terms. There is no doubt that his most important work is the interpretation *Fi Zilal al-Qur'an*, of which he wrote most in captivity. This work, which has been translated into many languages, has also received a great deal of attention in Turkey. Based on this exegesis, his approach to the verses, related to Christians, were discussed in the thesis. Although the subject of the thesis is mainly given to Qutb's comments, from time to time the views of other scholars also, have been cited in some places.

Keywords: Sayyid Qutb, Christianity, Jesus, Bible, *Fi Zilal al-Qur'an*, Verse, Commentator.

İÇİNDEKİLER

YEMİN METNİ.....	i
TEZ SINAV TUTANAĞI.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	x
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
SEYYİD KUTUB'UN HAYATI ve FİKİRLERİ.....	4
1. SEYYİD KUTUB'UN YAŞADIĞI DÖNEMDE MİSİR'İN SAHİP OLDUĞU SOSYAL VE SİYASAL ŞARTLAR	4
2. SEYYİD KUTUB'UN HAYATI.....	8
3. SEYYİD KUTUB'UN KİŞİLİĞİ, GÖRÜŞLERİ VE TEFSİR YÖNÜ.....	12
4. ESERLERİ.....	16
4.1. Edebî Eserleri	16
4.1.1. El- Medinetü'l-Meshûre (Sihirli Şehir).....	16
4.1.2. Eşvak (Dikenler).....	17
4.1.3. Tıflun Mine'l Karye (Köyden Bir Çocuk)	17
4.1.4. Et-Tasvîru'l- Fennî Fi'l- Kur'an (Kur'an'da Edebî Tasvir)	17
4.1.5. Meşâhidu'l- Kıyameti fi'l-Kur'an (Kur'an'da Kıyamet Sahneleri) .	18
4.1.6. En-Nakdu'l-Edebî Usûluhu ve Menâhicuh (Edebi Tenkit Usul ve Metotları).....	18
4.2. Dini Eserleri	19
4.2.1. Es-Selamu'l -Alemi ve'l-İslam (Dünya Barışı ve İslam).....	19
4.2.2. El- İslam ve Müşkilâtü'l Hadara (İslam ve Medeniyet Problemleri)...	19
4.2.3. Meâlim Fi't-Tarîk (Yoldaki İşaretler).....	19
4.2.4. El-Adaletü'l İctimâiyye Fi'l İslam (İslam'da Sosyal Adalet).....	20
5. SEYYİD KUTUB VE İHVAN HAREKETİ.....	20

6. İCTİMÂÎ TEFSİR ve SEYYİD KUTUB.....	23
İKİNCİ BÖLÜM.....	28
KUR'AN-I KERİM'DE VE HZ. PEYGAMBERİN HAYATINDA HIRİSTİYANLIĞA BAKIŞ	28
1. HİRİSTİYANLIĞA GENEL BAKIŞ	28
2. İNANÇ ESASLARI.....	30
3. İNCİL VE İÇERİĞİ.....	31
4. KUR'AN'I KERİM'DE İNCİL VE HİRİSTİYANLIK	33
4.1. Hıristiyanları Öven Ayetler.....	38
4.2. Hıristiyanları Yeren Ayetler.....	42
5. HZ. PEYGAMBERİN HAYATINDA HİRİSTİYANLARLA İLİŞKİLER .	45
5.1.Mekke Dönemi.....	45
5.2. Medine Dönemi.....	49
5.2.1. Hıristiyanlarla İlişkilerin Bozulma Sebebi ve Savaşlar.....	54
5.2.1.1. Mûte Savaşı.....	54
5.2.1.2. Tebük Seferi.....	55
5.2.1.3. Üsâme Ordusu.....	56
6. İncil'in Tahrifi.....	57
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	60
SEYYİD KUTUB'UN HİRİSTİYANLARLA İLGİLİ AYETLERİ YORUMU.....	60
1. İMRAN AİLESİ VE HZ. MERYEM	60
2. HZ. MERYEM.....	62
3. HZ. MERYEM'İN SEÇİLMESİ.....	64
4. HZ. MERYEM'E GELEN İSA MÜJDESİ.....	65
4.1. Hz. İsa'nın Doğumu.....	70
4.2. Hz.İsa'nın Şahsiyeti.....	73
4.3.Hz. İsa'nın Kulluk ve Peygamberlik Hayatı	76
5. HZ. İSA'YA AİT MUCİZELER	79
5.1.Gökten İnen Sofra	79
5.2.Çamurdan Yaptığı Kuşun Canlanması	82
5.3.Gözü Görmeyenleri ve Alaca Hastalarını İyileştirmesi	82
5.4. Ölülerini Diriltmesi	83

5.5.Gaybtan Verdiği Haberler	84
6. HZ. İSA’NIN HAVÂRÎLERİ	85
7. HZ. İSA’NIN SONU	88
7.1.Hz. İsa Çarmıha Gerildi mi?	89
8. HZ. İSA’NIN NUZULÜ KONUSU	92
9. TESLİS İNANCINA BAKIŞ	94
10. HZ. MUHAMMED’İN İSA (A.S.) TARAFINDAN MÜJDELENMESİ.....	98
11. MÜBÂHELE (KARŞILIKLI LANETLEŞME) AYETİNE YAKLAŞIM	102
12. HİRİSTİYANLARIN DOSTLUK VE DÜŞMANLIKLARI.....	105
13. HİRİSTİYANLARIN KENDİLERİNE AİT GÖRDÜKLERİ BAZI HUSUSİYETLER	110
13.1. Hıristiyanların Cennetin Kendilerine Ait Olduğu İddiası	110
13.2. Hıristiyanların Bazı Rahipleri Tanrı Edinmeleri.....	111
13.3. Hıristiyanların Cennete Girmesi Konusu	113
13.4.Hıristiyanların Kendilerini Allah Tarafından Sevilenler Olarak Kabul Etmeleri	114
SONUÇ	117
KAYNAKÇA.....	121

KISALTMALAR

a.g.m.d: Adı Geçen Madde

a.g.m.: Adı Geçen Makale

a.g.t.: Adı Geçen Tez

B.y.: Basım yeri yok

C: Cilt

ev.: Çeviren

DİA: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Hz.: Hazreti

s.: Sayfa

S: Sayı

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

v.d.: Ve diğeri

Yay.: Yayınları

T.C.: Türkiye Cumhuriyeti

T.y.: Tarih yok

K. Kerim,: Kur'an'ı Kerim

GİRİŞ

İnsan, Kur'an'ın ifadesiyle Allah'ın halifesidir. İlâhî irade doğrultusunda yaşamak ve dünyayı ilâhî iradeye uygun olarak bayındır hale getirmek için sorumlu kılınmıştır. İlâhî sanatlar galerisi görüntüsünde olan şu evren içerisinde insan Allah'ın baş yapıt eseridir. Yine onun en güzel biçimde ve kıvamında yaratıldığı Kur'an'ın ifadeleri arasında yer alır. Bu özelliklerle donatılan insanı Allah yaşam sahnesinde başı boş bırakmamış onu dünya ve ahiret mutluluğuna ulaştıracak peygamberler ve kitaplar göndermiştir.

Kur'an gönderilen peygamberlerden bazılarının ismini bildirmiş ve ismi bildirilen bu peygamberlerden bazılarının tevhid mücadelelerinden oluşan bilgiler sunmuştur. Son peygamber Hz. Muhammed'den takriben altı asır önce İsrail oğullarına peygamber olarak gönderilen Hz. İsa, doğuşu, peygamber seçilmesi, semaya yükseltilmesi ve gösterdiği mucizeleriyle, tabir caiz ise, insanlığın gündeminden hiç düşmemiştir. Asırlar boyunca hem onun kişiliği hem de öğretileri etrafında binlerce çalışma yapılmıştır.

Hz. İsa'nın tıpkı diğer peygamberler gibi risaleti esnasında çok büyük zorluklar yaşadığı, kavmi tarafından dışlandığı, tehditlere maruz kaldığı, "havârî" denilen küçük bir grup haricinde kabul görmediği bilinen bir gerçektir. Hz. İsa diğer peygamberlerden farklı şeyler söylememiştir. O, kavmini eşi ve benzeri olmayan, her şeyin yaratıcısı ve yaşatıcısı olan Allah'ı bilmeye ve ona ibadet etmeye davet etmiştir.

Hz. İsa'ya verilen İncil'in, bozulmamış olan halini Kur'an tasdik eder. Ancak Yahudilerin Tevrat'ı hem lafız hem mana cihetiyle değiştirdikleri gibi Hıristiyanlarda İncil'i mana ve lafız yönüyle tahrife uğratmışlardır. Hz. İsa'nın peygamberlik süresi ile ilgili din tarihçilerinin farklı yaklaşımları söz konusudur. Onun bir yıl ya da üç yıl boyunca peygamber olarak hayatta kaldığı dile getirilmiştir. Ancak hayatta iken Hz. İsa'nın ne kendisi tarafından nede öğrencileri tarafından İncilin yazılmadığı, üzerinde ittifak edilen bir konudur.

Hıristiyanlık dininin ikinci kurucusu olarak kabul edilen Pavlus'tan sonra bu dinin mensuplarının inanç ve amel noktasında evrilme yaşadıkları ve hala bu durumun devam ettiği bilinen bir husustur. Din sadece vicdânî şuuru harekete geçirmek, bir takım ahlakî meziyetler kazandırmak için var olan bir müessese değildir. Elbette ki dinin insana kazandırmak istedikleri arasında bahsi edilen bu hususlarda yer almaktadır. Ancak genel bir ifadeyle söylenecek olursa din, doğum ile ölüm arasındaki yaşamın her kesitini tanzim etmek üzere gönderilen ilahî hayat programıdır. Sosyal hayatın her yönüyle ilgili düzenlemeler ihtiva etmektedir.

Hıristiyanlık dini tarih boyunca yaşadığı değişimlerin ve tahrifatın neticesinde asli hüviyetini kaybetmiş, gelinen nokta itibarıyla kuru bir inanç seviyesine indirgenmiştir. Bu sebeptendir ki, insanlığın hem ferdî hem de sosyal hayatına yön verememektedir. Zira sosyal hayata yön verebilmek için insan yaşamını ve onun hayattaki varlık sebebini açıklayacak itikadî bir tasavvur gerekir. Ahlakî değerlerle birlikte taabbudî (hikmeti bilinmeyen tamamıyla Allah'ın emir ve yasaklarına bakan) bir düzen gerektirir. Bunların ardından, ahlakî değerlere bağlı, taabbudî nizâma ve imânî esaslara dayanan cemiyet hayatını düzenleyecek kanunlar manzumesi gerekir. İşte sadece kuru bir inanç seviyesine indirilen Hıristiyanlıkla bunların temin edilmesi imkansızdır.

Dünya nüfusunun büyük bir kısmının mensubu bulunduğu Hıristiyanlık ile ilgili İslam dünyasında hatırı sayılır çalışmalar yapılmış ve özellikle teslis inancı başta olmak üzere farklı sahalarda Hıristiyan ilim adamlarına yönelik ciddî reddiyeler kaleme alınmıştır. Müslüman ilim adamlarının bu konuya ilgisiz kalmaları düşünülemez. Zira gerek Kur'an ayetlerinde gerekse Hz. Muhammed'in sözlerinde Hıristiyanlıkla ilgili müspet ve menfî yaklaşımlar bulunmaktadır.

Şöhreti sadece yaşadığı dönemle sınırlı kalmayan, ilmî kişiliğinin yanı sıra sahip olduğu mücadeleci ruhuyla da İslam dünyasını derinden etkileyen isimlerden biri de hiç şüphesiz Seyyid Kutub'dur. Kutub'un eserleri arasında en önemli olanı "Fî Zilâl'il Kur'an" adlı tefsiridir.

İctimâî tefsir metoduyla yazılan bu eser, Kur'an'ı yeni bir anlayış ve yaklaşım biçimiyle yorumlayarak, çağın toplumsal sorunlarına, nasların ışığı altında çözümler getirmeyi hedeflemektedir. Bu metodla yazılmış olan “Fî Zilâl'il Kur'an” adlı tefsir çalışması, Hıristiyanlıkla ilgili bazı bilgileri ve gerçekleri farklı bir bakışla ve yaklaşımla ele almakta ve bu manada oldukça kıymetli bilgiler ihtiva etmektedir.

Seyid Kutup'un gerek Mısır'da gerek doktora için gittiği ABD de sürekli Hıristiyanlarla iç içe olduğu, onların dinlerini, kültürlerini, dünya görüşlerini yakından tanıdığını ve dolayısıyla eserinde onlarla ilgili ayetleri tefsir ederken daha sağlıklı ve isabetli yorumlar yapabileceği fikrinden hareketle böyle bir tez seçimine karar verilmiştir.

Bu çalışmada Hıristiyanlıkla ilgili bütün ayetlerin yorumlarına başvurulması tezin sınırlarını aşacağı gerçeğinden hareketle sadece bazı konularla ilgili ayetlerin yorumları alınmış ve zaman zaman kişisel görüşlerde konular içerisine serpiştirilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

SEYYİD KUTUB'UN HAYATI ve FİKİRLERİ

1. SEYYİD KUTUB'UN YAŞADIĞI DÖNEMDE MİSİR'İN SAHİP OLDUĞU SOSYAL VE SİYASAL ŞARTLAR

Tarih boyunca bağrında birçok devlet ve medeniyetlere şahitlik yapmış olan Mısır, 641 yılında Hz. Ömer'in hilafeti zamanında fethedilerek Müslümanların kontrolüne geçti.¹ Şii Fatımî devleti,² Eyyûbî³ ve Memluk devletleri gibi Mısır'da birçok devlet kurulmuştur.⁴ Yavuz Sultan Selim 1517 yılında Mercî Dabık Savaşı ile Memluklerin iktidarına son verdi ve Mısır böylece Osmanlı'nın kontrolü altına girmiş oldu.⁵ Yavuz Sultan Selim daha önce idareyi elinde bulunduran Memluk idarecilerinin bilgi ve tecrübelerinden faydalanmak adına birçoğunu görev başında bırakma iradesi gösterdi. Bölgeyi uzun müddet kontrolü altında tutan Osmanlı idaresi zaman zaman içerden yapılan isyanlarla büyük zorluklar yaşıyordu. XVII. yüzyıla gelindiğine Mısır eyaletinde huzursuzluk ve istikrarsızlık ciddi olarak hissediliyordu.⁶

Zenginliği ve konumundan dolayı Mısır rekabet ve çatışma alanına dönüştü. Bu çatışma da İngiltere ve Fransa başı çeken iki ülke olarak görünüyordu. 1882 yılında Mısır İngiliz güçleri tarafından işgale uğramıştı. İngilizlerin işgali sonrası Fransa'nın meşhur komutanı Napolyon doğudaki çıkarlarını koruma gerekçesiyle Malta'yı ele geçirdikten sonra, Kahire ve İskenderiye'yi de işgal ederek bölgeye yerleşmiş oldu.⁷ Üç yıl süren bu işgalin ardından Fransızlar bölgeden ayrıldılar.⁸

¹ Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya Ve Tevârih-i Hulefâ*, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1986, C.1, s.397.

² Eymen Fuat Seyyid, "Fâtımiler", *DİA*, İstanbul: TDV, 1995, C.12, s.228.

³ Ramazan Şeşen "Eyyubiler", *DİA*, İstanbul: TDV, 1995, C.12, s.20.

⁴ İsmail Yiğit, "Memlükler", *DİA*, Ankara, TDV, 2004, C.29, s.90.

⁵ Ömer Faruk Yılmaz, *Belgelerle Osmanlı Tarihi*, İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 1998, 2. Baskı, C.2, s.36.

⁶ Seyyid Muhammed es- Seyyid Mahmut, *XVI. Asırda Mısır Eyaleti*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1990, s.101.

⁷ Şenay Özdemir Gümüş, "Napolyon'un Mısır'ı İşgali Sırasında Osmanlı Topraklarındaki Fransızlar", *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Sayı 9, (2013), s.255.

⁸ Süleyman Kızıltoprak, *Mısır'da İngiliz İşgali Osmanlı'nın Diplomasi Savaşı*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, s.219.

Bu arada Osmanlı idaresi ile Memluk arasındaki mücadele kıyasıya devam ediyordu. Fransızlar karşısındaki başarılarından dolayı Mısır valisi Koca Hüsrev tarafından binbaşılığa yükseltilen Kavalalı Mehmet Ali kaos ortamında bütün tarafları birbirine karşı kullanarak ulemanın, eşrafın ve halkın ciddi manada desteğini arkasına alarak Mısır valiliğine getirildi. Önünde engel olarak idareye başkaldıran Memluk beylerinin başkaldırmalarına mukavemet göstermek ve tamamıyla tesirsiz hale getirmek vardı. Bunların büyük bir kısmını katletti ve böylece bütünüyle hakimiyetini eline almış oldu.⁹

Paşa sonrasında da valiler Mısır'ı Osmanlı Devletinden ayırma yolunu takip ettiler. Zaman içerisinde Mısır valilerine Hidiv ismi verildi. İngilizlerin işgaline yakın bir dönemde Mısır Hidivi olan İsmail Paşa ülkeyi ciddi manada borç batağına saptırdı. İngiltere ve Fransa'nın baskıları Sultan Abdülhamid'i İsmail Paşa'yı görevden almaya ve yerine oğlu Tefik Paşayı tayin etmeye sevk etti.¹⁰ Mustafa Kâmil başkanlığında kurulan el- Hizbu'l Vatanî Partisi halk arasında büyük bir memnuniyetle karşılanarak halkın birlik, beraberlik ve dayanışma ruhunun yayılmasına ciddi bir katkı sağladı.¹¹

Emperyalist Avrupa devletlerinin Mısır'ın iç işlerine müdahalesi sonucunda el-Hizbu'l Vatanî adı altında Urâbî Paşa etrafında toplanan Mısır halkı büyük bir direnç meydana getirdi. 13 Eylül 1882'ye gelindiğinde Mısır İngilizler tarafından işgal edildi. Ancak bu işgale Fransa'nın başını çektiği bazı Avrupa Devletleri ciddi manada tepki gösterdi. Fransa'nın kontrolünden İngilizlerin kontrolüne giren Mısır'da parlamenter sisteme son verilmiş, ordu İngiliz komuta kademesinin himayesinde yeni bir yapıya kavuşmuştu.

Birinci Dünya Savaşının ardından İngilizler Hidiv Abbas'ı görevden aldılar. El- Vefd partisinin başkanı Sa'd Zağlu'l Mısır'ın bağımsızlığına kavuşması için İngilizlerle görüşmek istedi fakat bu görüşmeler beklenen sonucu vermediği gibi arkadaşlarıyla birlikte Malta'ya sürgün edildiler. Bu duruma halk sessiz kalmayarak çok ciddi bir biçimde tepkilerini ortaya serdiler. Sa'd Zağlul sürgünde olan arkadaşlarıyla birlikte Mısır'a tekrar getirildi.1920 yılında Sa'd Zağlul'un

⁹ Seyyid Muhammed es- Seyyid, "Mısır" *DİA*, Ankara: 2004, C.29, s.569.

¹⁰ Es-Seyyid *a.g.m.d.*, C.29, s.570.

¹¹ İbrahim Sarmış, *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub*, Ankara: Fecr Yayınları, 1992, s.16.

başkanlığını yaptığı parti iktidara geldi ve İngilizler tarafından kaldırılan parlamenter sisteme tekrar İngilizler tarafından izin verilmiş oldu. Her ne kadar Vefd Partisi resmî olarak iktidardaymış gibi görünse de İngilizler ülkeyi fiilen idare ediyorlardı. Tepkilerin her geçen gün yoğunlaşması sonucunda İngilizler hükümeti de parlamentoyu da dağıttılar. Fakat İngilizlerin bu tutumu halkın kenetlenmesine siyasî partilerin bir araya gelerek Mısır'ın geleceği adına müşterek kararlar almalarına vesile oldu. Bu sancılı süreçte gelecekte Seyyid Kutub'un hayatında çok önemli bir yere sahip olan İhvânu'l Müslimîn Hasan el-Bennâ başkanlığında Mısru'l Parti ile birlikte siyasi arenada boy göstermeye başladı. 1930-1935 yılları arasında ülke geneline yayılan öğrenci hareketleri İngiliz hükümetini ciddi olarak düşündürmeye başlamıştı.

Hasan el-Bennâ 1939'da hapisten çıktı. Hasan el- Bennâ'nın gayreti ve ülkenin geleceği adına büyük anlam ifade eden bağımsızlık mücadelesi halkın İngilizlere olan tepkisini artırıyordu. 1948 Filistin'in bağımsızlığı için Yahudilerle Filistinliler arasında gerçekleşen savaşta Mısır'ın büyük kayıplar yaşadığı senedir. Müstakil kuvvetler olarak bu savaşa katılarak büyük başarılar kaydeden İhvânu'l Müslimîn lideri Hasan el – Bennâ silahlı ayaklanma ile krallık düzenine başkaldırma ve mevcut düzeni İslami düzene tebdîl etme suçlamasıyla hareketin önde gelenleriyle birlikte gözaltına alındı. 1949 yılında tahliye edilen el- Bennâ, aynı yılın şubat ayında halktan gelebilecek tepkileri minimize etmek için fâili meçhul bir cinayet neticesinde şehit edildi. Her ne kadar ilk tahkikatlar fâil ya da fâillerin ortaya çıkmasını temin etmese de iler ki dönemlerde bu cinayetin arkasında Kral Faruk'un olduğu gün yüzüne çıktı.¹² Hasan el -Bennâ'nın bu şekilde öldürülmesi sonrası yükselen tepkileri ve oluşan havayı yok edebilmek niyetiyle Kral Faruk İngilizlerle anlaşarak ülkede sıkı yönetimi ilan etti. Ancak bu durum 1951 yılında ülkeyi adeta barut fıçısı haline dönüştürdü.

Cemal Abdunnâsır riyasetindeki (ed -Dâbbet'ul Ahrâr) Hür Subaylar adıyla orduda bilinen birlikle 22-23 Temmuz gecesi darbeyle yönetime el koydu. Kral Faruk Hür Subayların isteği doğrultusunda ülkeyi terk etmek zorunda kaldı.¹³ Krallık yönetimine son verildikten sonra ülkede Cumhuriyet rejimine geçildiği resmen ilan edildi. Nihayetinde 1956 yılında yapılan birtakım antlaşmalar çerçevesinde ülke tam

¹² H. Kâmil Yılmaz, *Seyyid Kutup Hayatı FikirleriEserleri*, İstanbul: Hikmet Yayınları, 1990, s.25

¹³ Es- Seyyid, *a.g.m.d*, C.29, s.572.

bağımsızlığını elde etmiş oldu. Bu siyasal ve sosyal olaylar, beraberinde toplumsal ve düşünsel olayların doğmasında çok önemli etkenler arasındadır.

2. SEYYİD KUTUB'UN HAYATI

Mısır'ın meşhur fikir ve hareket adamlarından biri olan Seyyid Kutub, bu ülkenin Asyût vilayetine bağlı Mûşa köyünde 9 Ekim 1906 yılında orta gelirli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Çiftçilikle uğraşan Seyyid Kutub'un babası İbrahim Kutub'un oldukça dindar, cömert ve yardımsever bir yapıya sahip olduğu bildirilmektedir. Soy itibarı ile ailenin Hindistan'dan Mekke'ye oradan da Mısır'a göç ettiği söylenmektedir.¹⁴ Seyyid Kutub çocukluk yıllarını ve bu yıllardaki yaşadığı çevreyi “Tıflun Min'el-Karye” (Köyde bir çocuk) adlı kitabında anlatmaktadır.

Ailenin dindar olması, Seyyid Kutub'un şahsiyetinin ve dindarlığının gelişmesinde ciddi bir etken olmuştur. On yaşına geldiğinde ilkokulun yanı sıra hafızlığını da tamamlayan Kutub, Kâhire'ye gitti.¹⁵ Öğretmen okulu olarak bilinen Abdulaziz Medrese'sinde Orta ve lise tahsilini bitirdi ve iki yıl ilkokul öğretmeni olarak çalıştı. Yüksek tahsilini yapabilmek için bu görevden ayrılan Seyyid Kutub ardından üniversite tahsiline Kâhire Üniversitesine bağlı Dâru'l- Ulûm Fakültesinde başladı. Bu fakültede eğitimini devam ettirirken edebiyat dünyasının meşhur simalarından biri olan Abbas Mahmût el- Akkâd ile tanıştı. Bu tanışma zaten kendisinde potansiyel olarak mevcut olan edebiyat merakını güçlendirdi. Ayrıca öğrenci faaliyetlerinin içinde boy göstermeye başladı.¹⁶

Seyyid Kutub eğitime devam ederken babası İbrahim Kutub oğlu Muhammed Kutub'u Kahire'ye abisinin yanına getirip ortaokula kayıt ettirdi. Eğitim hayatını sürdürürken babası vefat etti. Bunun üzerine Seyyid Kutub diğer aile bireyleri olan anne ve kız kardeşlerini de yanına aldı. O, geleceğin büyük ilim adamlarından ve mütefekkirlerinden biri olmanın temellerini aslında öğrencilik yıllarında atmıştı. Henüz daha lise yıllarında iken makale ve şiir yazıyor ve edebiyatla ilgileniyordu.¹⁷ Dâru'l-Ulûm'da yüksek tahsilini devam ettirirken diğer taraftan “el-Ahrâm” gazetesinde yazılar yazmaktaydı.

Yirmi altı yaşında, 1933 yılında üniversiteden mezun olan Kutub, aynı yıl

¹⁴ Şehid Şeyh Abdullah Azzam, *İslami Düşüncenin Zirve İsmi Seyyid Kutub*, (çev. Abdullah Samed), İstanbul: Ashab Yayınları, 2014, s.17.

¹⁵ Ali Yahya İbn-i el- Hidâdî, *Safâhâtu Muhimmetu min Hayâti Seyyid Kutub*, b.y, Hicrî,1423, s.5.

¹⁶ Hilal Görgün, “Seyyid Kutub”, *DİA*, İstanbul: TDV, 2009, C.37 s.64.

¹⁷ İsmail Hakkı Şengüler, *Seyyid Kutub Kimdir?* İstanbul: Hikmet Yayınları, t.y, s.10.

içerisinde ortaokul öğretmeni olarak Dimyat şehrinde vazifeye başladı.¹⁸ Öğretmenliği esnasında eğitim sisteminin değişmesi ile ilgili oldukça önemli reform teklifleri hazırladı. Midyat şehrinde öğretmenlik görevine devam ederken coğrafya şartlarının bedeninde meydana getirdiği olumsuz tesirden dolayı bir arkadaşıyla karşılıklı mutabakat neticesinde naklini Benî Süveyf'e aldırıldı.¹⁹ Ardından Hülan ortaokuluna nakli yapılan Seyyid Kutub'un danışmanlık vasfıyla milli eğitim bakanlığına ataması yapıldı. Bu yıllarda o devrin en ünlü edip ve yazarlarından Taha Hüseyin, Abbas ve Mustafa Sâdık er-Râfiî gibi isimleri daha önceden tanıdığı Mahmûd el-Akkâd'ın yanı sıra yakından takip ederek onlarla aynı dergilerde makaleler kaleme aldı. Seyyid Kutub için 1939 yılı tanınması açısından oldukça önemli olmuştur. Zira yayımladığı "el-Mükâfât" dergisindeki "et-Tasvîr fi'l Kur'an" başlıklı makalesiyle dikkatleri üzerine çekebilmeyi başardı. Daha sonra 1945 yılında bu makalesini genişletip et- "Tasvîru'l- Kur'an" adlı kitap olarak neşrettirdi. Kutub yine aynı yıl içerisinde "Meşâhidü'l-Kur'an" ismiyle diğer bir kitabını çıkarmış oldu. Seyyid Kutub'un ikinci Cihan Harbini müteakip edebiyata ilgisi devam ediyor fakat yazılarında siyasî ve sosyal meseleler ağırlıklı olarak kendini his ettiriyordu. 1947 yılında finansörlüğünü Hıristiyan, Yûsuf Hâte'nin yaptığı "el-Âlâmü'l Arabî" dergisini neşretti. 4. sayısından itibaren bu dergiyi bırakarak "Dâru'l-Kütübî'l-Arabî"nin sahibi ve İhvân-ı Müslimîn mensubu Muhammed Hilmi el- Minyâvî'nin finanse ettiği haftalık "el- Fikrû'l Cedîd" dergisini yayımlamaya başladı. Fakat bu derginin siyasî üslûbu hükümet kanadını rahatsız etti ve Mart 1948 yılında kapatıldı.²⁰

Seyyid Kutub 1949 yılında hem doktora yapmak hem de bir heyet içerisinde eğitim metotlarını araştırmak gayesiyle Millî Eğitim Bakanlığı tarafından Amerika Birleşik Devlet'lerine gönderildi. Kutub'un Amerika'ya gönderiliş sebeplerinden biri de Batı kültürüne vakıf olmasını temin ederek radikal milliyetçi akımı dindirmektir.²¹ Seyyid Kutub Amerika'da kaldığı yıllarda bir yandan doktora çalışmasını sürdürüyor diğer taraftan da değişik eyaletleri gezerek batı hayat tarzına nüfûz etme imkanına

¹⁸ Salâh Abdu'l Fettâh el- Hâlidî, *Seyyid Kutub Mine'l Milâd İle' İstîşâd*, Beyrut, Dâru's Sâmiyye, 1994, 2. Baskı, s.20.

¹⁹ Sarmış, a.g.e, s.27.

²⁰ Görgün, a.g.m.d., C.37.s.64.

²¹ Cihangir B. Aksakal, "Seyyid Kutub Ve Müslüman Kardeşler", *Akademik Hassasiyetler Dergisi*", Cilt 2, Sayı 3, (2015), s. 68.

sahip oluyordu. Yeni eğitim sistemi üzerine yaptığı çalışmalarla doktorasını bitiren Kutub, 1951 yılının mayıs ayında ülkesine döndü. Memleketine dönüşü öncesi İngiltere, İsviçre ve İtalya'ya uğradı. Amerika'da bulunduğu yıllarda yaptığı inceleme, araştırma, edebiyat ve dini kültür alanında yaptığı çalışmalar ve tetkiklerle gelecek adına kendisine ciddi bir yatırım gerçekleştiriyordu. İlme ciddi manada merak sarmış olan Kutub, kültür birikimini zenginleştirme adına bol bol yerli ve yabancı kitaplar okumuştur. O, Amerika dönüşü batı hayat felsefesinin en keskin karşıtlarından biri oldu. Halbuki Millî Eğitim bakanlığınca Amerika'ya heyetle birlikte oradaki eğitim sistemini yakından tanıma ve ülke genelinde bu sistemin uygulanması noktasında katkı sağlama amacına matuf olarak gönderilmişti. Ülkeye gelişinde bir müddet Millî Eğitim Bakanlığının bünyesinde murakıp olarak çalıştı. Görev yeri sık sık değişince 1952 yılında bakanlıktaki görevinden istifa etti.

1952 yılı temmuz ayında yapılan askerî ihtilal öncesi ve sonrasında Cemal Abdunnâsır ve arkadaşları ile oldukça sıkı diyalogu olan Seyyid Kutub'un evinde toplantılar yapılıyor, memleket meseleleri karşılıklı müzakere ediliyordu. O, darbe teşebbüsünü büyük bir içtenlikle desteklemiş sürece katkıları da olmuştur.²² Ocak 1953'te teşekkül ettirilen Hür Heyeti (Hey'etü't-tahrîr)" nin genel sekreteri Cemal Abdunnâsır'a bir ay kadar yardımcılık yaptı. Cemal Abdunnâsır İhvân teşkilatının kapatılıp Hey'etü't Tahrîre iltihak etmelerini onlardan istemişti. Böylece İhvan hareketinin teşkilatlarını kapatarak bu hareketin namını bitirmek istiyordu. Ancak isteğine olumlu karşılık bulamadı.²³ Seyyid Kutub bu olaydan sonra İhvân'ı Müslimîn'e kaydını yaptırarak üye oldu. Asıl onu İhvâna ısındıracak gelişme Amerika'da bulunduğu günlerde gerçekleşti. Kral Faruk tarafından 12 Şubat 1949 yılında Hasan el- Bennâ'nın şehit edilmesi ve bu olayın Amerika basınında büyük bir coşku ile karşılanması Seyyid Kutub'un ciddi manada merhum Hasan el- Bennâ'nın fikir yapısına ve İhvân'a yakınlaşmasına sebep oldu. Mısır'a dönüşünün ardından İhvân Hareket'ine dahil olan Kutub bu teşkilatın merkezine müdür oldu.²⁴

İhvân Teşkilatının 15 Ocak 1954 tarihinde kapatılması neticesinde Seyyid Kutub ve bu cemaat'a mensup diğer birçok isimle birlikte tutuklandı. Ancak, bu

²² Fatmanur Altun, *Çağa İz Bırakan Önderler, Seyyid Kutub*, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2005, s.67.

²³ Münir Muhammed Gadban, *Müslüman Kardeşler, Seyyid Kutub Ve Gelecek*, (çev. Asım Öz), İstanbul: Pınar Yayınları, 2016, s.78.

²⁴ Yılmaz, *a.g.e.*, s.22.

tutukluluk halinin ülke çapında büyük bir infîle medar olması neticesinde Seyyid Kutub ve diğeri serbest bırakıldı. Bir ilim, fikir ve hareket adamı olan Seyyid Kutub hapisane sonrası faaliyetlerine devam etmeye başladı. Zamanın idaresi tarafından kapatılmış olan, İhvân'ın yayın organı olan el-İhvânü'l Müslimîn haftalık gazetesini yeniden çıkartmaya başladı. Fakat gazete zamanın iktidarı tarafından ciddi olarak kontrol ediliyor, bazen de sansüre kadar varan uygulamalar baş gösteriyordu. Bu jakoben tutum Seyyid Kutub'un ciddi manada rahatsız olmasına ve bir müddet sonrada 5 Ağustos 1954 yılında gazeteyi kapatmasına vesile olmuştur.

Seyyid Kutub için 26 Ekim 1954 tarihi çile dolu yılların başlangıcı olmuştur. Bu tarihte Cemal Abdunnâsır'a karşı düzenlenen ve başarısızlıkla neticelenen suikasttan sorumlu tutulan isimler arasında bulunuyordu. Mahkeme heyetinin verdiği karar gereği 15 yıl hapis cezasına çarptırılan Seyyid Kutub hapisane yıllarında işkence ve hakaretlere maruz kaldı. Fikir adamı nerde bulunursa bulunsun hangi şartlar altında olursa olsun o, kendini sürekli geliştirir ve topluma fayda sağlamanın gayreti içerisinde olur. Hatta biliyoruz ki fikirlerinden dolayı zamanın diktatör idarecileri tarafından hapis cezasına çarptırılan fikir adamları tutukluluk yıllarını fırsata dönüştürerek adeta Ceza Evlerini ilim öğrenme mekanına dönüştürmüşler toplumlara kalıcı ve oldukça faydalı eserler kazandırmışlardır. İşte bu kervana dahil olan Kutub, özellikleri ileriki bölümlerde temas edeceğimiz hem edebî hem de fikrî değeri oldukça üst seviyede olan “Fî Zilâli'l Kur'an” adlı tefsirini büyük ölçüde hapisane yıllarında kaleme almıştır. Yine onun bu yıllarda kaleme aldığı “me'âlim fi't Tarîk” (Yoldaki İşaretler) müminlere ufuk kazandırma noktasında oldukça büyük bir kazanım olmuştur. Hapisane yıllarındaki fiilî ve sözlü işkenceler Seyyid Kutub'un sağlığını iyiden iyiye bozmuştu. Öyle ki 3 Mayıs 1955 yılında kalp yetmezliği ve göğüs ağrısı gibi sebeplerden dolayı hastaneye kaldırıldı. ²⁵On yıl sonra Irak Devlet Başkanı Abdüsselâm Ârif'in tavassutuyla 1965 yılında serbest bırakıldı. ²⁶

Bundan sekiz ay sonra Kutub ve binlerce İhvân-ı Müslimîn mensubu, mevcut iktidarı düşürmek için silahlı bir devrim birliği hazırlamak suçlamasıyla tekrar tutuklandı. Onlara göre Seyyid Kutub “Me'âlim fi't Tarîk” adlı eseriyle de buna alt

²⁵ Zeynep Gazali, *Zindan Hatıraları*, (çev. H. Hüseyingil), İstanbul: Madve Yayınları, 1985, s.179.

²⁶ Altun, *a.g.e.*, s.83.

yapı hazırlayıp mer'î olan yönetimi cahiliye olarak vasıflandırarak halkı kışkırtmak istemiştir. Halbuki bu iddiaların hiçbir mesnedi bulunmamaktaydı. Zira bahsedilen eser, Seyyid Kutub tarafından hapisane yıllarında kaleme alınmış Kutub'un tutukluluk yıllarında da bastırılmıştı.²⁷ İddia edildiği gibi iş başında olan ihtilal hükümetini hedef alan bir muhtevaya sahip olsaydı henüz daha içeride iken Seyyid Kutub'a bunun hesabı sorulur mahkeme ve hapisane süreci farklı bir seyre evrilirdi. Eğer iddiaları doğru ise Kutub hapisanede iken kitabın piyasadan toplatılması ve kitabı basanlarında cezalandırılması gerekirdi. Oysa kitabın piyasaya çıkıp okuyucusuyla buluşmasından sonra Seyyid Kutub tahliye olmuştur. Kaldı ki bahsedilen kitabın, öncesinde neşrettiği kitaplardan çok farklı yanı yoktu. Üslup ve içerik olarak "Fî Zilâli'l Kur'an" ile benzerliği olan bu eserin farklı tarafı bazı kavramların izah edilmiş olması ve İslam davetçilerinin takip etmesi gereken metotların düzenli olarak okuyucuya sunulmuş olmasıdır. Seyyid Kutub 1954'te tutuklu bulunduğu Sicnu'l -Harbî'deki işkencelerin benzerine hatta daha ağırlarına maruz kalıyordu. Bir taraftan hapisanenin olumsuz şartları diğer taraftan işkence dolu günler bedensel olarak çökmesine ve akciğer kanamasına sebep oluyor ve bu sebebe binaen mahkeme iki ay tehir ediliyordu. Nihayet Seyyid Kutub uzunca süren yargılama neticesinde idam cezasına çarptırıldı. İdam kararı İslam Aleminin birçok yerinde büyük tepkiler doğurdu. Pakistan'da İslam Birliği, İslam Nizamı Konseyi, Karaçi'de Dînî İslam Cemiyetleri Birliğinin düzenlediği gösteriler, İngiltere ve Amerika'da idam kararının infaz edilmemesi yönünde yapılan yürüyüş ve mitinglere aldırmayan devrin yöneticileri eserleriyle ve duruşuyla ümmetin gönlünde taht kuran büyük davamı adamı Seyyid Kutub'u 29 Ağustos 1966'da idam etmişlerdir.

3. SEYYİD KUTUB'UN KİŞİLİĞİ, GÖRÜŞLERİ VE TEFSİR YÖNÜ

20.yüzyılın en büyük ilim ve hareket adamlarından biri olan Mısır'lı Seyyid Kutub, fikirleriyle, yaşantısıyla, davasına bağlılığı ile ve davası uğrunda karşılaştığı güçlüklerle ve tazyiklerle seve seve göğüs geren yönüyle, asırlar boyunca müminlere model olma bahtiyarlığına erişmiş mümtaz bir şahsiyettir.

²⁷ Sarmış, *a.g.e.*, s.40.

İhlas ve samimiyet Seyyid Kutub'un en önde gelen özellikleri arasında yer almıştır. Tam bir fedakârlık ve cesaret âbidesi olan Kutub, davasının hâkim olması için her türlü meşru vasıtayı kullanmış ve bu uğurdaki sıkıntılara da aldırış etmemiştir. Bunun en önemli kanıtı idamı esnasında kendisine yapılan tekliftir. Cemal Abdunnâsır'dan özür dilemesi mukabilinde affedileceği söylenmesine rağmen o, tercihini şehit olmaktan yana kullanmıştır.²⁸

Ayrıca Seyyid Kutub çok yönlü bir insandır. Hiç şüphesiz Kutub'un en önemli taraflarından biri olarak öne çıkan yönü müfessir olmasıdır. Onun ayetleri yorumlarken kullandığı ifadeler, vermiş olduğu misaller okuyucu üzerinde ciddi tesirler meydana getirir. O, ilahiyatçı kişiliğinin yanı sıra edebiyatçı kişiliği ile de büyük beğenilere mazhar olmuştur. Toplumsal olayları analiz etme yönüyle Seyyid Kutub aynı zamanda bir sosyolog'tur. "İslam da Sosyal Adalet" adlı kitabı ile onun iktisadî konulara farklı bakışlar kazandırdığı ve iktisadî meselelere de vukûfiyetinin olduğu bilinen bir gerçektir. Ayrıca, eğitim, gazetecilik, yayın ve siyaset alanlarında da pek çok çalışması olmuştur.²⁹

Hasan el- Bennâ ile aynı yılda dünyaya gelen Kutub, hâfız olmasına rağmen hayatının başlarında dindar bir kişilikten ziyade liberal bir düşünce yapısına sahip olmuştur. Hayatının ilerleyen safhalarında düşünce dünyasında yaşadığı gelişimden sonra İslam'a yönelerek Kur'an üzerinde yoğunlaşmıştır.³⁰

Onun düşünce gelişimini üç aşamalı olarak değerlendirmek mümkündür. 1940'lı yılların ikinci dönemine kadar devam eden fikir ve yazı hayatının ilk dönemindeki eserleri daha çok hikâye, roman, edebiyat eleştirileri ve şiirlerden oluşur. Daha sonraları hocası Abbas Mahmût el- Akkâd başta olmak üzere Tâhâ Hüseyin, Muhammed Hüseyin Heykel, Tevfik el-Hakîm ve Ahmet Emîn gibi Mısır'ın aydınlarıyla tanışması dinî konulara olan ilgi ve alakasını artırmıştır. Bu dönem Seyyid Kutub'un düşünce ve görüşlerinin gelişimi aşamasında ikinci safhadır. Kutub, 1939 senesinde bir makâle şeklinde hazırlayıp 1945'te kitap haline getirdiği "et-Tasviru'l- Fennî fi'l Kur'an" adlı çalışmasının girişinde Kur'an'ı keşfettiğini

²⁸ Sarmış, *a.g.e.*, s.52,53.

²⁹ Görgün, *a.g.m.d.*, C.37, s.65.

³⁰ İmad Mustafa, *Der Politische İslam*, München: Gütersloher Verlagshaus, 2014, s.37,38.

ifade eder. Yine 1945 yılında “Meşâhidu’l Kıyâmeti fi’l Kur’an” (Kur’an da Kıyamet Sahneleri) adlı eserini yayınlamıştır.

Başlangıçta bu iki eser edebî yönüyle dikkat çekmektedir. Ancak, Kutub Kur’an’ın i’câzı ve üslûbu alanında derinlere daldıkça kendisine farklı menfezlerin açıldığını görür. Kendisinin Kur’an’ın i’câz ve belâğât yönüne vurulduğunu söyler. Artık bütünüyle çalışmalarını canından aziz bildiği Kur’an üzerinde yoğunlaştırır. 1950’li yılların ortalarına kadar devam eden dönemde Kutub’un yazılarında öncelikle adalet, hürriyet, eşitlik, emperyalizm gibi konular görülmektedir. Ayrıca, siyasal, sosyal ve ekonomik konularda Kutub’un ilgi alanındadır. Bu dönemde çağdaş dünya düzenlerinin insanlığa huzur ve saadet getiremeyeceğini kapitalizm ve komünizmin de sosyal ve ekonomik sıkıntılara çare olamayacağını huzuru ve saadeti ancak İslam’la sağlamanın mümkün olacağını savunmuştur. Kutub’un, batı düzenlerini tenkide tabi tutarken Muhammed Esed'den (Leopold Weiss) ve Alexis Carrel'den bolca alıntılar yapması dikkat çekici olmuştur.³¹

1950’li yılların ortalarından başlayarak ölümüne dek devam eden hayatının üçüncü safhası, düşünce ve yazı hayatında önemli bir yere sahiptir. Zira bu dönem onun ileride çok büyük sıkıntılara uğramasına sebep olacak yazıları ve kitapları büyük bir cesaretle kaleme aldığı yıllardır. Yazılarındaki sert üslup onun ve İhvân-ı Müslimîn üyelerinin hapishanelerde insanlık dışı muamelelere tabi tutulmalarına sebep olmuştur. Mısır’da başlayan sekülerleşme faaliyetlerini çok sert ifadelerle yermiştir.

Bu dönemin bir özelliği de Kutub’un, Ebü’l A’la el- Mevdûdî ve Ebu’l Hasan en- Nedvî’nin eserlerini tanımasıdır. Kendisinin sıkça kullandığı “hâkimiyet” ve “câhiliyet” kavramlarına eserlerinde sıkça yer veren bu iki isim modern Selefi yorumların temsilcileridirler.³² Yukarıda sözü edilen bu kavramları Kutub, idam edilmesine sebep olarak gösterilen “Yoldaki İşaretler” ve “Fî Zilâli’l Kur’an” adlı eserlerinde sıkça kullanmıştır.

Eserleri pek çok dile tercüme edilen Kutub, hayatı, eserleri ve idamı ile, tekâmül eden İslamî düşünce ve hareketler üzerinde oldukça etkili bir ilim ve dava

³¹ Görgün, *a.g.m.d.*, C.37 s.65.

³² Görgün, *a.g.m.d.*, C.37 s.65.

adamıdır. Yaşamı boyunca özellikle akîde, uluhiyyet, kulluk, İslam Nizâmı, gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır.³³

Kutub sevenleri ve seilmeyenleri tarafından dikkatleri üzerinde toplamıştır. Tarih boyunca fikirlerinden ve görüşlerinden dolayı eleştirilmeyen bir alim yok gibidir. Bu bağlamda Seyyid Kutubda eleştirilerden nasibini ziyadesiyle aldığı görülmektedir. Bazen ölçüler muvacehesinde bazen de hiçbir ölçü gözetilmeksizin itham derecesine varan ifadelerle acımasızca tenkit edilmiştir. “Mecelletü’-Şekâfet’il-İslam” adlı dergide yayınlanan Ezher Üniversitesinin fetvasıyla tarihteki Hâricî üslubunu kullanarak fitne çıkarmakla suçlanmıştır. Yine kendisini tenkit eden isimlerden biri de Rebî b. Hâdî Umeyr el-Medhalî adlı kişidir. “Matâinu Seyyid Kutub fî Ashâbi Resulillah” adlı eserinde Sahabe hakkındaki fikirlerinden dolayı eleştirmiştir. İhvan Hareketinin üçüncü lideri konumunda olan Ömer et-Tilimsânî Kutub’un görüşlerinin cemaati bağlamayacağını belirterek Seyyid Kutub’la İhvân arasına mesafe koymak istemiştir.³⁴

Seyyid Kutub’u İhvân’ın lideri Hasan İsmâil el-Hudeybî “Du’ât lâ kudât: Ebhâş fî’l-akideti’l-İslâmiyye ve “Menheci’d-da’ve ilellah” adlı eserinde adını vermeden “Yoldaki İşaretler” kitabındaki fikirlerinden dolayı tenkit etmiştir. Ülkemizde İslamî düşüncenin en meşhur savunucularından biri olan Necip Fazıl Kısık Kürek Kutub’u başlarda duruşundan dolayı övmüş ancak sonradan İbn-i Teymiyye’yi övmesinden ve Hz. Osman’a dil uzatmış(!) Olmasından dolayı yermiştir.³⁵ Seyyid Kutub, Bennâ, Mevdûdî gibi dava önderlerinin başında buldukları hareketleri Vehhâbilikle ilintili görenlerin yanı sıra ıslahatçı modernist ekol çerçevesinde değerlendirenlerde olmuştur.³⁶ Bu isimler, Allah’a ait haberi sıfatları yorumlamakla seleften dolayısıyla bugün kendilerini selef çizgisinde gören Vahhâbilerden uzaktırlar. Her ne kadar kendilerinde selefi damar bulunsa da

³³ Hişam ve Muhammed Ali Hâfız, *Limâzâ Ea’demûnî*, b.y, t.y, s.28.

³⁴ Görgün, *a.g.m.d*, C.37, s.66

³⁵ Necip Fazıl Kısakürek, *Doğru Yolun Sapık kolları*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları,2009, s,157.

³⁶ W. Montgomer, *İslamî Hareketler ve Modernlik*. Watt, (çev. Turan Koç), İstanbul: İz Yayıncılık, 2016, s.83.

Kutub’unda aralarında bulunduğu bu isimler nassların lafızlarına takılmayan, daha çok akli ön planda tutan bir özelliğe sahiptirler.³⁷

Kutub'un fikirleri, İslamî hareketlerin birçoğunu derinden etkilediği için Mısır başta olmak üzere birçok ülkede onunla ilgili bir hayli çalışma yapılmıştır.

4. ESERLERİ

Seyyid Kutub kaleme aldığı birbirinden kıymetli eserlerle ömrünü bereketlendirmiştir. Özelde Müslümanlara genelde bütün dünya insanlığına farklı ufuklar kazandırmıştır. Seyyid Kutub okul çağlarından itibaren ciddi manada okuma ve yazma merakı içerisinde olmuştur. Sosyal hayatın hemen hemen her yönüyle ilgili kalem oynatan Kutub, fikir dünyasında ciddi manada söz sahibi olmuştur. Edebiyat ve edebiyat eleştirileri ile başlayıp kendisini Kur’an’ın gölgelerinde bulmuştur. Seyyid Kutub bazen şâirliği bazen iktisatçılığı bazen de sosyolog olma vasfıyla dikkatleri üzerine çekmiş müstesna bir isimdir. Müfessir ve tarihçi olma onun çok yönlülüğünün diğer parçalarıdır.

Oldukça genç yaşlarda yazı hayatına başlayan Kutub, çeşitli gazete ve dergilerde yazılar yazmış, bunların bazılarında da yöneticilik görevinde bulunmuştur.³⁸ Seyyid Kutub’un bazı eserleri şunlardır:

4.1. Edebî Eserleri

Seyyid Kutub’u hayatının ilk evrelerinde daha ziyade şiir ve edebiyat vardır. Edebiyat onun olgunluk devresi için bir kademe olmuş ilerde Kur’an’dan i’câz ve belâğât’a dair güzellikler bulmasına önemli bir adım teşkil etmiştir. Edebi eserleri şunlardır:

4.1.1. El- Medinetü'l-Meshûre (Sihirli Şehir)

Bu masalda tamamıyla hayal gücü hakimdir. Bin bir Gece Masallarını anımsatan bir özelliğe sahiptir. Kutub, bununla idarenin ve teb’anın kusurlu

³⁷ İslami İlmî Araştırmalar Vakfı, *Tarihte ve Günümüzde Ehl-i Sünnet*, Mehmet Ali Büyükkara İstanbul: Ensar Neşriyat, 2006, s.387

³⁸ Görgün, *a.g.m.d.*, C.37 s.66.

taraflarını göstererek üstü örtülü bir biçimde eleştirmiştir. Eski dönemlerin saray hayatını tasvir ettiği bu eserini 1945 yılında kaleme aldı.³⁹

4.1.2. Eşvak (Dikenler)

Seyyid Kutub bu eserinde⁴⁰ bir genç kızla olan gönül ilişkisinden bahseder. Sonu ayrılıkla biten bu aşka, karışan riya ve aldatmaları güzel ahlakla bağdaştıramayarak ondan ayrılıyor. Nişanlanma dönemine kadar devam eden bu süreç Kutub'u oldukça üzer ve hayatının sonuna kadar bekar olarak kalır.⁴¹ Bu eserin çevirisi "dikenler" başlığıyla yapılmıştır.

4.1.3. Tıflun Mine'l Karye (Köyden Bir Çocuk)

Hikâye üslubuyla kaleme aldığı bu eserinde⁴² Kutub, bazen hislendirerek ağlatır bazen de sevindirir ve güldürür. Tezin başında Kutub'un hayatı anlatılırken kısaca ifade edildiği gibi bu eserinde köy hayatını hatıralarını noksansız olarak anlatır. Köylülerin gönül dünyalarını anlatırken onların gayet saf, temiz yürekli, toleranslı ve cömert olduklarından bahseder. Aynı zamanda köylünün hırsızlık, arsızlık, yolsuzluk ve cehalet gibi illetlere karşı olan mücadelelerini anlatır.⁴³

4.1.4. Et-Tasvîr'ül-Fennî Fî'l-Kur'an (Kur'an'da Edebî Tasvir)

Seyyid kutub bu eserini⁴⁴ 1940 yılında vefat eden validesine ithâfen yazmıştır. İslamî sahada kaleme aldığı bu eser Kutub'un, Kur'an'a ve dine kapı aralaması hususunda önemli bir yere sahiptir. Eser her ne kadar 1944 yılında yayınlanmış olsa da 1939 yılında "el-Muktafât" mecmuasında aynı isimle uzun bir araştırma yazısı ortaya çıkmıştır.⁴⁵ Seyyid Kutub, bütün dikkatlerini Kur'an'a teksif ettikçe anlatımdaki ihtişama hayranlığı artıyor, ondaki betimlemelere ve i'câz yönlerine ayrı bir çaba sarf ediyordu.

Seyyid Kutub eserde konulara yaklaşımını siyasî ve içtimaî zaviyeden değil edebî zaviyeden gerçekleştirmiştir. En önemli eserleri arasında gösterilen bu çalışmada Kutub, Kur'an üzerine yapılan çalışmaların daha ziyade hikmetlere ve

³⁹ Yılmaz, *a.g.e.*, s.121.

⁴⁰ Seyyid Kutub, *Dikenler*, (çev. Akif Nuri), İstanbul: Bir Yayıncılık, 1984.

⁴¹ Salâh Abdulfettah Hâlidî, *Seyyid Kutub, eş-Şehîdu'l-Hay*, Amman: Mektebetü'l Aksa, 1985, s.532.

⁴² Seyyid Kutub, *Köyden Bir Çocuk*, (çev. Ümit Dericioğlu), İstanbul: İnkılab Yayınları, 2013.

⁴³ Yılmaz, *a.g.e.*, s.121; Sarmış, *a.g.e.*, s.275.

⁴⁴ Seyyid Kutub, *Kur'an'da Edebî Tasvir*, (çev. Mehmet Yolcu), İstanbul: Çizgi Yayınları, 1991.

⁴⁵ Sarmış, *a.g.e.*, s.276.

alınması gereken derslere hasredildiğini onun edebî üslubunun çok da çalışma konuları arasında olmadığını ifade ederek sadece lafız ve anlama müteallik çalışmaların eksik olduğunu dile getirir.⁴⁶

4.1.5. Meşâhidü'l- Kıyameti fi'l-Kur'an (Kur'an'da Kıyamet Sahneleri)

Babasına ithafen 1946 yılında yazmış olduğu bu eserinde Kutub, Kıyametle ilgili sahneleri insan zihninde resimlendirerek şekillendirmeye çalışmıştır. Bu eserin yazılış amaçlarından biride çocukların zihin ve gönül dünyalarına Ahirete İman gerçeğini yerleştirmektir. Zaman zaman “et-Tasvîr” adlı eserindeki bilgileri bu eserine taşımıştır.

Seyyid Kutub, Kıyamet sahnelerinin Kur'an'da çokça anlatılmasının tekrar sayılmayacağını, örnekleriyle her birinin diğerlerinden farklı olduğunu ispatlamaya çalışarak kıyamet sahneleriyle ilgili ayetleri tek tek izah ve tefsir etme yoluna gitmiştir.⁴⁷ Kutub'un, “et-Tasvîr” ve “Kur'an'da Kıyamet Sahneleri”⁴⁸ adlı iki eseri Belâğât ve İ'câz olma noktasında çok az bulunabilecek eserler arasındadır.⁴⁹

4.1.6. En-Nakdu'l-Edebî Usûluhu ve Menâhicuh (Edebi Tenkit Usul ve Metotları)

Kıymetli eserleriyle İslam fikir dünyasına mührünü vuran Seyyid Kutub, döneminin büyük bir mütefekkeri olmakla beraber, edebî eleştirinin de ustaları arasındaki yerini almıştır. Bu sahada kaleme aldığı “*En-Nakdu'l-Edebî Usûluhu ve Menâhicuh*” (*Edebi Tenkit Usul ve Metotları*) adlı eserinin, sahasında önemli bir boşluğu doldurduğu muhakkaktır.

Seyyid Kutub'un bu ve diğer çalışmaları edebiyata ilgi duyan çevreler tarafından büyük bir beğeniyle karşılanmıştır. Türkçeye henüz çevirisi yapılmamış olan bu kitabın bir kaynak ve kültür hazinesi hüviyetinde olduğu yazarlarca ifade edilmiştir.⁵⁰

⁴⁶ Sarmış, a.g.e, s.278; Hâlidî, a.g.e, s.527

⁴⁷ Sarmış, a.g.e, s.280.

⁴⁸ Seyyid Kutub, *Kur'an'da Kıyamet Sahneleri*, (çev. A. Faruk Haznedaroğlu), Ravza Yayınları, 2011.

⁴⁹ Muhammed Yusuf Necm, *el- Ebedu'l Arabi fi Asari'd-Darisîn*, Beyrut: Daru'l İlm li'l-Meyâlin, t.y, s.362.

⁵⁰ Sarmış, a.g.e, s.284.

4.2. Dini Eserleri

4.2.1. Es-Selamu'l -Alemi ve'l-İslam (Dünya Barışı ve İslam)

Seyyid Kutub bu eserini,⁵¹ İhvân-ı Müslimîn ile yoğun bir münasebet halinde iken kaleme almıştır. İçtimâî adaletin gerçekleşmesi ancak İslam'ın bütün yönlerinin gözetilerek hayata uygulanması neticesinde gerçekleşeceğini savunarak, dünya barışının, gönül huzuru, aile içi huzur ve toplum huzuruyla temin edileceğinin altını çizer. İslamda barışın asıl olduğunu savaşın çok özel durumlarda bir çözüm aracı olabileceğine kitabın konuları arasında yer verir.⁵²

4.2.2. El- İslam ve Müşkilâtü'l Hadara (İslam ve Medeniyet Problemleri)

1962 yılında yazmış olduğu bu eserinde günümüz dünyasının sıkıntılarından bahseder. Batı medeniyetinin insanı tanımadığını, hayat tarzının insanın fitratına uygun düşmediğini söyleyerek çözümü sadece İslamî değerleri hayata taşımakta görür. Seyyid Kutub bu çalışmasında komünizme ve kapitalizme tenkitler getirerek, bu sistemlerin insanın sadece maddî boyutunu esas aldıklarını halbuki insanın maddî ve manevî boyutunun olduğunu bunun için de sadece İslam'ın mutluluk sebebi olacağını söyler.⁵³

4.2.3. Meâlim Fi't-Tarîk (Yoldaki İşaretler)

İslamî şuurun oluşumu ve dava ruhunun anlaşılması noktasında oldukça etkili olan bu eser İslam dünyasında büyük bir beğeni ile okunmaktadır. Seyyid Kutub'un bu kitabı cârî olan düzene başkaldırı olarak anlaşılması bundan dolayı onun idamına sebep olarak gösterilmiştir. Kitabın basımından iki yıl sonra asılarak şehit edilmiştir. Eserde Kur'an metodunun özellikleri, Müslüman cemiyetin doğuş ve özellikleri, Allah yolunda cihat, İslam düşüncesi ve Kültür gibi konu başlıkları bulunmaktadır.⁵⁴

⁵¹ Seyyid Kutub, *Dünya Barışı ve İslam*, (çev. Bekir Sadak), İstanbul: Ebru Yayınları, 1987.

⁵² Samış, *a.g.e.*, s.290; Yılmaz, *a.g.e.*, s.136.

⁵³ Sarmış, *a.g.e.*, s.339.

⁵⁴ Seyyid Kutub, *Yoldaki İşaretler*, (çev. Salih Uçan), İstanbul: Hicret Yay.1980, s,14,30,36,82.

4.2.4. El-Adaletü'l İctimâiyye Fi'l İslam (İslam'da Sosyal Adalet)

Birçok dilde çevirisi mevcut olan bu kitabın⁵⁵ İslam dünyasında büyük yankılar uyandırdığı bir vakiydir. 1946 yılında yazmaya başladığı eserini 1948'de nihayete erdirdi. O günlerde içerisinde bulunduğu mâlî imkansızlıklar ve birde Mısır idaresinin kendisini Amerika'ya göndermesi sebebiyle eserini hemen yayınlamadı. Daha sonraları Hasan El-Bennâ kitabın basımındaki maddî külfeti üstlendi ve böylece eser neşredilmiş oldu.⁵⁶

5. SEYYİD KUTUB VE İHVAN HAREKETİ

Seyyid Kutub, ortaya koyduğu fikirlerle İslam düşüncesine yeni boyutlar getirmiş ve bunların ışığında vahyi anlamada yepyeni çığırklar açmıştır. Kutub'un söz konusu fikirlerini ifşa ettiği eserleri Mısır'da olduğu kadar diğer İslam Ülkelerinde de büyük yankı yapmış ve çeviriler vasıtasıyla kısa sürede yayılarak büyük bir okur kitlesi ile buluşmuştur. Müstesna bir ilim ve hareket adamı olan Seyyid Kutub, eserlerinde Kur'an'ın diriliş ve direniş yönlerine dikkatleri çekerek Müslümanları, tıpkı asrı saadet döneminde olduğu gibi aksiyoner bir kişiliğe dönüştürme gayreti içerisinde olmuştur. Kabul edilmelidir ki birçok yeni neslin yetişmesinde direkt veya dolaylı olarak Kutub ve arkadaşlarının kısacası o ekolün büyük katkısı olmuştur.

Genç yaşlarda siyasete ilgi duymaya başlayan Kutub, bu manada ilk faaliyetlerini El-Vefâ ve Es-Sa'diyyîn partilerinde gerçekleştirmiştir.⁵⁷ Amerika'ya gitmeden önce İhvân Hareketi'ne sıcak bakmakta idi. Ancak, İhvân'a katılma kararını Amerika'da almıştır. Hasan el-Bennâ'nın görünüşte faili meçhul bir şekilde öldürülerek şehit edilmesi onun ruhunda büyük ıstıraplara sebep olmuştu. Döndükten sonra büyük bir coşku ile İhvân'a katılarak aktif biçimde çalışmaya başladı.

⁵⁵Seyyid Kutub, *İslam'da Sosyal Adalet*, (çev. Yaşar Tunagür ve Adnan Mansur), İstanbul: Çağaloğlu Kitabevi, 1982.

⁵⁶ Yılmaz, *a.g.e*, s,122.

⁵⁷ Halidi, *a.g.e*, s.133,134

İlk defa 1928 senesinde İsmiliyye’de kurulan İhvân-ı Müslimîn Hareketi’nin Kurucusu merhum Hasan el- Bennâ’dır. Süveyş Kanalı bölgesindeki muhitlerde çok kısa zamanda büyük bir destekleyici kitleye sahip olan bu hareketin merkezi 1932 yılında Kahire’ye taşındı.⁵⁸ Hasan el-Bennâ bu hareketi gözleri iman ve azim ışıkları ile parlayan, bağı yanık gönlü iman nuru ile parlayan altı kişi ile birlikte kurduklarını ifade eder.⁵⁹

Bu hareketi sadece Mısır’la sınırlı tutmak istemediklerinden dolayı Lübnan ve Filistin’de de temsilcilikler vasıtasıyla örgütlenmek istiyorlardı. Bir taraftan yapılanma hızla devam ediyor diğer taraftan da hareketin kurucuları, şubelerde, camilerde ve halka açık mekanlarda tebliğ faaliyetlerini hız kesmeksizin sürdürüyorlardı.

Tarifi mümkün olmayan bir heyecan ve coşkuyla faaliyetler devam ederken hareketin geleceği ile ilgili kararlar alınıyor ve strateji tayinleri de yapılıyordu.1939 yılında kuruluşunun onuncu yılı münasebetiyle gerçekleştirilen kongrede İhvân’ın öncüleri amaçlarını, davetlerini ve faaliyetlerini açıkladılar. Bu dönem aynı zaman da İhvân’ın yayın ve tanıtım organı olan “El-İhvânu’l Müslimîn” ile “En-Nezîr” dergilerinin yayımlandığı dönemdir.⁶⁰

İhvân-ı Müslimîn’in hedeflerini şöyle sıralamak mümkündür. Başta Mısır olmak şartıyla bütün İslam ülkelerini sömürünün her çeşidinden korumak, İslam’ı bütün yönleriyle gözeterek topluma hâkim kılmak, Müslüman fertleri, aileleri, idareleri ve ümmeti teşekkül ettirmek, İslam ümmetinin birliğini oluşturmak ve İslam davetini dünyanın her köşesine taşımak.⁶¹

Teşkilatın umdeleri arasında ihtilafa düşmemek, devlet büyüklerine yanaşmamak, onlardan uzak durmak, tedricî metodu benimsemek ve siyasî partilerden de uzak durmak gibi esaslar vardı.

Hasan el-Bennâ’nın şehadetinden önceki son kongre 1941 yılında yapıldı ve Mısır’ın içerisinde bulunmuş olduğu durum gözden geçirildi. Yapılan müzakereler

⁵⁸ İbrahim Beyyûmi Gânim, ”İhvan-ı Müslimin” *DİA*, İstanbul: TDV, 2000, C.21, s.581.

⁵⁹ Yılmaz, *a.g.e.*,s.69.

⁶⁰ Gânim,*a.g.e.*, s.581.

⁶¹ Sarmış, *a.g.e.*, s.33

neticesinde bazı teşkilat mensuplarının hükümete baskı oluşturması düşüncesiyle parlamentoya girmek için aday gösterilmelerine karar verildi. Daha sonra hükümetle varılan mutabakat neticesinde bu karardan geri adım atılmış oldu.⁶²

Teşkilatın kurucusu Hasan el-Bennâ'nın şehit edilmesinden sonra içeride ve dışarıda tepkiler adeta çığ gibi büyümüştür. Fakat zamanın hükümeti bu tepkileri görmezlikten gelip İhvân'a mensup kişilere acımasızca davranıp binlerce insanı tutuklattı.

Seyyid Kutub Amerika'da kaldığı yıllarda kazandığı tecrübe ve bilgi birikimi ile toplumu daha iyi analiz etme ve problemleri daha berrak olarak fark edebilme kabiliyetini elde etmiştir. Özlediği İslam Nizamının hayata geçirilmesi ideali onu İhvân Hareketi ile buluşturmuştur. Onun "İslam'da Adalet" adlı eserini neşrettiren el-Bennâ'nın samimi telkinleriyle gençleri ve münevver kesimi bir çatı altında buluşturdu. Bahsedilen eser daha sonraları Mısır idaresi tarafından yasaklandı. Bundan sonra Kutub İhvân Hareketi'ne dehalet ederek 1954 yılındaki tutukluluk günlerine kadar yazı işleri müdürlüğünü deruhte etti. Bu dönemdeki yazılarında insanları sürekli İslamî düzene davet ederek İslam düzeninin muhtevasını anlatan birçok eser kaleme aldı.⁶³ Seyyid Kutub idam sürecine kadar İhvân Hareketi'nin en önde gelenleri arasında yerini aldı. Yazdığı yazılar sadece ona mal edilmedi. Onun kitapları ve çeşitli makaleleri bahane edilerek onunla birlikte yüzlerce insan hapishanelerde acımasız muamelelere ve işkencelere uğratıldılar.

İhvân-ı Müslimîn'in teorisyenlerinden biri olarak kabul edilen Kutub'un yazıları ve konuşmaları İhvân mensuplarına ve şuurlu Müslümanlara adeta direnç aşılıyarak onları zinde tutmuştur. Üslup olarak Hasan el-Bennâ'dan daha radikal olarak değerlendirilen Kutub, bu hareketin mensubu olarak şehit edildi.

Seyyid Kutub'un fikirleri ve hareketin seyrine yönelik düşünceleri 1955- 65 yılları arasında İhvân içerisinde revaçta idi. Şüphesiz bu hareketin Mısır'da yasaklı hale gelmesinde Kutub'un etkisi çok büyüktü. Kutub ile Bennâ arasında metot

⁶² Gânim, *a.g.m.d*, C.21, s.581.

⁶³ Yılmaz, *a.g.e*, s.68.

benzerliği olduğu söylenemez. Bennâ daha çok sessizliği Kutub ise gür sasililiği savunuyordu.⁶⁴

Bakıldığında Kutub'un İslam ülkelerinde düzensizliğe sebep olan siyasal ve kültürel kurumlara karşı mücadele edilmesi gerektiği fikrine sahip olduğu anlaşılır. Mevcut düzenlerin Allah'ın düzeniyle tebdil edilmesi gerektiğini savunmuştur. Bennâ ile arasındaki en önemli fark işte bu noktada idi. Yeryüzünde varlığını devam ettiren bütün sistemleri “cahiliye” olarak isimlendiriyor bunlara karşı mücadele içerisinde olmaya davet ediyordu. Bennâ ise daha ziyade düzenin islahına yönelik faaliyetler içerisinde bulunulması gerektiği fikrini savunuyordu. Kutub'un fikirleri İhvân içerisinde zayıflama gösterirken militan gruplar arasında arttı.⁶⁵

Seyyid Kutub'un dili oldukça sade ve anlaşılır biçimdedir. Tartışmaya fırsat vermeyecek şekilde kavramsal bir çerçeve çizerek İslam'ın siyasî bir hareket olduğunu dillendirir. Seyyid Kutub her ne kadar silahlı eylemlerin içerisinde yer almamış ve tasvip etmemiş olsa da onun eserlerinden ve fikirlerinden beslenerek İslam coğrafyasının farklı bölgelerinde radikal gruplar oluşmuştur.

6. İCTİMÂÎ TEFSİR ve SEYYİD KUTUB

Şüphesiz ki bütün İslâmî ilimlerin dayanak noktası Kur'an'dır. Bu ilimler arasında tefsir ilmi Kur'an'ın anlaşılması noktasında çok daha özel bir öneme sahiptir. Tefsir, “fesr فسر” kökünden türemiş “tef'îl” vezninde bir masdardır. Anlam olarak örtülü halde bulunan bir şeyi açmak, ortaya çıkarmak, açıklamak, anlaşılması zor olan lafızların maksadını keşfetmek gibi manalar ihtiva eder.⁶⁶ I stilahta ise tefsir: “İnsan gücü ve Arapça dil bilgisinin verdiği imkân nispetinde Kur'an metinlerinin manasından bahseden bir ilim” şeklinde tarif edilmiştir.⁶⁷

Zaman içerisinde Kur'an'ı anlamak için farklı tefsir ekolleri ortaya çıkmıştır. Bunlardan bir tanesi de “İctimâî Tefsir” ekolüdür. Bu tefsir biçimi “Kur'an'ı yeni bir anlayış şekliyle, yaşanan dönemin ictimâî sorunlarını

⁶⁴ Nureddin Yıldız, *Tarihe Yön Verenler Büyük Hayatlar*, İstanbul: Mavilale, 2011, s.94.

⁶⁵ Aksakal, *a.g.m.*, s.79.

⁶⁶ İbn-i Manzûr, *Lisânu'l Arap*, Beyrut: Dâr-u Sâdır, 1863, C.11,12, s.170.

⁶⁷ Sadreddin Gümüş, *Kur'an Tefsirinin Kaynakları*, Ankara: Kayıhan Yayınları, 1990, s.39.

nasların ışığı altında çözümlenmeyi gaye edinir.⁶⁸ Ondokuzuncu asırda ortaya çıkan bu tefsir biçimiyle kuruluk ve durgunluktan kurtularak Kur'an'ı Kerim'in hidayetinden insanların istifade etmeleri hedeflenmiştir.⁶⁹

İctimâî tefsirlerde Kur'an'ın asıl hedefi olan manalar, en yüksek üslubuyla ele alınır. Ardından bu nasların oluş, içtimâiyât ve tekâmül kanunlarıyla olan münasebetleri incelenir. Bu tefsir metodunun ilk defa Mısırlı bilgin Muhammed Abduh (ö.1905) tarafından Ezher üniversitesindeki hocalığı esnasında uygulandığı ifade edilir.⁷⁰ Abduh, Kur'an'ı sadece kelimelerin yapısı ve kâide noktasından inceleyerek, ayrıca cümleler üzerinde tahliller yaparak anlamaya çalışmanın asıl maksadına uygun bir tefsir tarzı olarak görmemiştir. Bu vesileyle böyle bir tefsir metodu ortaya koymuştur.

Muhammed Abduh'tan sonra bu tefsir ekolünün ikinci ismi olarak Reşit Rıza (ö.1935) kabul edilir. Abduh'tan büyük ölçüde etkilenen Reşit Rıza hocasının temsil ettiği ekolün fikirleri istikametinde "Tefsîru'l Menâr" adıyla bir tefsir kaleme almıştır.

Bu tefsir ekolünün en önemli isimlerinden bir tanesi de kuşkusuz Seyyid Kutub'tur. Doktorasını sosyoloji üzerine yapmış olması, ayrıca çok geniş sosyolojik yorumların yer aldığı "Fî Zilâl'il Kur'an" adında bir tefsir yazması sebebiyle bu tefsir ekolünün en önemli isimlerinden biri olmuştur.⁷¹

Seyyid Kutub'un en önemli çalışması olan ve basıldığı günden bugüne İslam dünyasında büyük bir beğeni ile okunan "Fî Zilâl'il Kur'an" ile ilgili birçok çalışma yapılmıştır. Merhum Kutub, eserin büyük kısmını tutuklu olduğu yıllarda kaleme almıştır.⁷² Başlangıçta teknik manada yazılmış bir tefsir çalışmasından daha ziyade günlük olayları ve gelişmeleri Kur'an'dan aldığı ilhamla değerlendirmiştir. Bu yazılar aylık "el-Müslimûn" dergisinde yayımlanıyordu. "Fî Zilâli'l Kur'an" başlığı ile

⁶⁸ Muhsin Demirci, *Tefsir Tarihi*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2013, s.238.

⁶⁹ İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulu*, Ankara: TDV: 1997, s.310.

⁷⁰ Demirci, *a.g.e*, s.239.

⁷¹ Demirci, *a.g.e*, s.241.

⁷² Yılmaz, *a.g.e*, s.137.

yazılan makaleler büyük bir okuyucu kitlesi meydana getirdi. Bundan sonra Kutub, her cüzünü bir cilt halinde tefsir ederek, iki ayda bir cüz yayınlamaya karar verdi.⁷³

Bu çalışmanın takdir görmesinin en önemli kanıtı onun Arapça başta olmak üzere diğer dillerde de binlerce kez basılmış olmasıdır. Kutub hayatta iken üç defa yapılan baskının ilki 1951 yılında gerçekleşmiştir. 1953 yılında ikinci baskısında birtakım düzeltmeler ve değiştirmeler yapılmıştı. Bu eserin ilk on cüzünü yeni bir usul ve üslup gözeterek kaleme almıştır. Söylemeyi murat ettiği şeylerin çoğunu ilk on cüzde söylediği için ondan sonraki üç cüzde fazla izahlara girmeden tamamlamıştır.⁷⁴ 1954 senesine kadar 16 cüzü neşredilmiş oldu. Aynı yıl İhvân Hareketinin birçok mensubu ile tevkif edilen kutup 17 ve 18. Cüzleri hapis hane tamamladı. Üç ay süren tutukluluk döneminin ardından tekrar hapsedilen Kutub oldukça zor şartlar altında bulunmuş olmasına rağmen 27. Cüze kadar yazmaya devam etti. Eserini fikrî tekâmülüne paralel olarak yeni bir usulle nihayete erdirmiş oldu. Böylece eser 1960 senesinde uzun yıllar devam eden büyük bir çabanın neticesinde yayımlanarak tamamlanmış oldu.

Tefsirin ilk basımında daha ziyade dikkat çeken husus, estetik ve sanat metodudur. Edebî yaklaşımlar, üstü örtülü olarak anlatma, hissettirme, canlı ve heyecanlı üslup incelikleri birinci basımda öne çıkan özelliklerdir.⁷⁵ İkinci baskıda 27. Cüzden sonra düşünceye dayalı bir metot gözlemlenir. Seyyid Kutub'un tashih edilmiş dediği üçüncü ve son baskıda hareket metodudur. Hareket metoduyla kast edilen şey, Kuran'ın temel işlevi, sahabenin onu anlayıp hayatına tatbik etmesidir. Zaten her üç baskının önsözlerinden bu noktayı yakalamak mümkündür.⁷⁶

Kutub eserin önsözüne "Kur'an'ın gölgesinde hayat bir nimettir. Bu nimeti ancak tadanlar bilir. Ömrü yücelten, arıtan ve kutsallaştıran bir nimet" diyerek başlar ve bu nimetin sahibi olan Allaha hamd eder. Kur'an'ın bir hayat kitabı olduğunu, ahkâmıyla amel ahlakıyla kâmil olduğunda etki yapacağını ifade etmiştir.

⁷³ Bekir Karlığa, "Fi Zilal'il Kur'an" *DİA*, İstanbul:1996, TDV, C.13, s.50.

⁷⁴ Sarmış, *a.g.e*, s.301.

⁷⁵ Karlığa, *a.g.m.d*, C.13, s.50.

⁷⁶ Sarmış, *a.g.e*, s.301,302.

Seyyid Kutub, Kur'an'ı Kerim'i tefsir ederken daima bütünlüğü göz önünde bulundurmuştur. Kur'an'ı yine Kur'an'la tefsir etmenin yanı sıra rivayet metoduna da yer vermiştir. Bir dirayet tefsiri mahiyetinde olan bu eserin hemen hemen yarısının hapisanede yazılmış olması ve yazım esnasında hadis kaynaklarına ulaşamama gibi sıkıntılardan dolayı Kur'an'ın sünnetle açıklanmasına çok fazla yer verilmez. Kur'an'ın i'câz ve belâğât yönlerini bolca edebiyat materyalleri çıkararak değerlendirmiştir. İşârî tefsir örneklerine de eser içinde rastlanmaz.

İnanç esasları ve fikhî meselelerle ilgili ayetlerin yorumunda zaman içerisinde mezhepler arasında oluşan ihtilafli meselelere çok da yer vermez ve işin detayına değinmez. Daha ziyade İslam'ın inanç ve düşünce esaslarını ön planda tutar. Kur'an'da fert, aile ve toplum hayatıyla ilgili emir ve yasakların hikmetlerini gözler önüne sermeye çalışır.

İnsanlığın ancak İslam'ı hayata uygulamakla mutlu olabileceğini savunurken, beşerî ideolojileri iktisadî, içtimâî, ahlakî gibi yönleriyle eleştirir. Sosyal meselelere geniş çapta yer verir. Seyyid Kutub adeta bir sosyolog gibi olaylara yaklaşır ve olayları analiz eder.

Her ne kadar kâinatla ilgili ayetleri tefsir ederken Kur'an'ın bu manada bir ilim kitabı olmadığını vurgulasa da bazen modern ilim verilerine yer verir. Farklı fikirler arasından tercih yapan Kutub, bunları tartışır ve kendi fikrini ortaya koyarak sonuca varır. Bunun bir örneğini Fil Suresi tefsirinde görmek mümkündür. Ebabil kuşlarının attığı taşlarla Fil Ordusunun yenmiş ekin yaprağına çevrilmesi hadisesini zikrederken bu konuyla ilgili klasik yorumlarla Muhammed Abduh'un modern yorumunu telif etmeye çalışarak her ikisine göre de hadiseyi mucize olarak tavsif eder.

Seyyid Kutub surenin tefsirine geçmeden önce Mekkî ya da Medenî oluşuyla ilgili bilgileri verirken bu konuda farklı görüşler varsa onları da belirtir. Ayetler arasında "Tenasubü'l Âyât" ayetlerin birbiriyle münasebetleri ve irtibatları konusuna yeri geldikçe dokunur. Kıssa ve tarihi olayları zaman üstü ve süreklilik ifade eden genel hükümler olarak yorumlar.

Tefsirinin oluşumu esnasında müellif bazı tefsir kaynaklarından istifade ederek bunlardan iktibaslar yapmıştır. Kutub'un tefsirinde daha ziyade faydalanarak nakiller yaptığı çalışmalar İbn Kesîr'in "Tefsîru'l Kur'ani'l Azîm", İbn-i Cerîr et-Taberân'nin "Câmiu'l Beyân an Te'vîli Âyi'l Kur'an" adlı eserleridir.⁷⁷

Kurtubî'nin "el-Câmi li- Ahkâmi'l-Kur'an", Zemahşerî'nin "el-Keşşâf", Sa'lebi'nin "el- Keşf ve'l- beyân", Alusî'nin "Ruhu'l Meânî", Beğâvî'nin "Me'âlimu't- Tenzîl" adlı eserler başlıca faydalanılan klasik tefsir kaynaklarıdır. Kutub, ayrıca İzzet Derveze'nin "et-Tefsîru'l Hadis" Muhammed Reşid Rıza'nın "Tefsîrü'l- Menâr" adlı çağdaş tefsirlerden de faydalanmıştır.⁷⁸

Müellif tefsirinde Kütübü Sitte hadislerinin yanı sıra İmam Mâlik'in "Muvattâ" adlı eserinden, Ahmed b. Hanbel'in "Müsned"inden, Beğavi'nin "Mesâbîhu's Sünne"sinden istifade etmiştir.

İslam tarihi ile ilgili bilgileri daha ziyade İbni Kesîr'in "el-Bidâye ve'n Nihâye"sinden, İbn Hişâm'ın "Sîre"sinden⁷⁹, İbn İshâk'ın Kitabu'l Meğâzî'sinden almıştır.⁸⁰

Bu eserin Türkçe tercümesi ilk kez Bekir Karlığa, Emin Saraç, İsmail Hakkı Şengüller tarafından 1968-1977 yıllarında on altı cilt halinde yapılmıştır. Bu meyandaki ikinci çalışma 1989 senesinden sonra Salih Uçan, Vahdettin İnce ve arkadaşları tarafından on ciltlik çalışma olarak gerçekleşti. Ayrıca bir başka tercüme çalışması da 1991 yılında Yakup Çiçek, Ali Turgut ve arkadaşlarının meydana getirdiği bir heyet tarafından on iki cilt ortaya konmuştur

⁷⁷ Seyyid Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, Mısır:1982, Dâru'l Şurûk, C.3, s.1587.

⁷⁸ Karlığa, *a.g.m.d*, C.13, s.51.

⁷⁹ Kutub, *a.g.e*. C.2, s.822.

⁸⁰ Kutub, *a.g.e*, C.1, s.443.

İKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'I KERİM'DE VE HZ. PEYGAMBERİN HAYATINDA HİRİSTİYANLIĞA BAKIŞ

1. HİRİSTİYANLIĞA GENEL BAKIŞ

Hıristiyan sözcüğü Yunanca “khristianos” kelimesinden türetilmiştir. Hıristiyanlık dininin peygamberi Hz. İsa'nın adı Yunanca metinlerde “Khristos” olarak geçer. Bu isimden türetilmiş olan “khristianos” sözcüğü de Khristos'a (İsa'ya) bağlı olan, onun yolundan yürümeyi tercih eden kişi manasına gelir. İ.S. I. yy'a doğru ortaya çıkmış olan “khristianos” sözcüğü Türkçe'ye “hıristiyan” şeklinde geçmiştir.⁸¹Bugün dünya nüfusunun 1/5'inin mensubu olduğu Hıristiyanlık Hz. İsa tarafından tebliğ edilmiş fakat, daha sonraları bizzat müntesipleri tarafından tahrif edilmiş olan bir dindir. Hemen hemen dünyanın her bölgesinde mensubu bulunan bu dinin doğduğu yer Filistin bölgesidir. Özünde vahiy kaynaklı olup Hz. İsa vasıtasıyla tebliğ edilen, ilahî kitabı bulunan ve tek tanrı inancı bulundurma özelliğine sahip olan bir dindir.

“İsa-Mesih” merkezli bir din olan Hıristiyanlık, günümüzde de Yahudilikteki inanç şekilleri ve ibadet gelenekleri ile, Yunan-Roma (Greko-Romen) aleminin kültlerini bir araya getiren kurtarıcı tanrı dini olarak ifade edilmektedir.⁸² Ayrıca Hıristiyanlık, Nâsıralı İsa'yı merkez alan bir “Yahudi Mesihî Hareketi” olarak da değerlendirilmiştir. Çünkü İsa'nın, İsrâil'i gelecek Tanrı Krallığı'na hazır hale getirmek istediği kabul edilmektedir. Tüm bu yaklaşımlara ve değerlendirmelere rağmen Hıristiyanlık, ilk halinden çok daha farklı bir gelişme seyri içerisinde olmuş ve havâfîler arasına sonradan dahil olan Pavlus'un yorumları sayesinde farklı bir

⁸¹ Tanju Gökçöl, (yayın yönetmeni), Hıristiyanlık, *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul: Medya Ofset, 1999, C.2, s.3

⁸² Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2017, 9. Baskı, s.311.

görünüm kazanmıştır. Bu vesileyle bu din; “Pavlus Hıristiyanlığı” şeklinde de değerlendirilerek kabul görmüştür.⁸³

Hız. İsa’dan sonra onun telkinlerine ve uyarılarına karşı bir ilgi baş göstermiş bununla birlikte ona inananların sayısı artmıştır. Yaşanan bu ilgi ve alaka Roma idaresinin baskısını ve zulmünü artırmıştır. Bütün bunlar yaşanırken Barnaba ile Pavlus’unda aralarında bulunduğu bir grup Hız. İsa’dan 15-20 yıl sonra (tahminen MS. 46/47 yılında) Antakya’da toplandıktan sonra kendilerine “Hıristiyan” ismi vermişlerdir.⁸⁴

Böylece İsa peygambere inananların “Hıristiyan” olarak isimlendirilmesi, bu toplantı vesilesiyle ortaya çıkmıştır. Çünkü İncillerde Hıristiyanlık şeklinde bir isim yer almamaktadır. Resullerin işlerindeki bu adlandırma; İsa’ya verilen İbrânîce “Meshedilmiş” sıfatının Grekçe karşılığı Christos kelimesinden gelmekte ve “Mesih- İsa Yanlısı / Mesih- İsa’ya İnanan” anlamına gelmektedir.⁸⁵

Hıristiyanlık bağlamında dikkat çeken hususlardan bir tanesi de İncil yazarlarından Luka’nın Pavlus’un öğrencisi olmasıdır. Bundan dolayıdır ki kutsal metinler, ilk kilise, ilk Hıristiyan inançları, kısacası Hıristiyanlık, Pavlus’un eseri kabul edilmektedir. Pavlus’a ait olanlar çıkartıldığında da Tanrı’nın Bir ve İsa’nın ilah değil peygamber olduğu iddia edilmektedir. Teslis ve benzeri dogmaların sonradan ortaya çıktığı dikkate alındığında değişikliklerinde sonradan ortaya çıktığı kolayca anlaşılmaktadır. Her ne kadar Hıristiyanlar kabul etmese de “Tevhit” merkezli Hıristiyanlık, Barnaba İncili ve Ebiyonitlerin kutsal metinlerinde daha sarıh bir biçimde fark edilmektedir. Bu durumda yukarıda da ifade edildiği gibi Hıristiyanlığın Hız. İsa’nın değil Pavlus’un Yorumları ekseninde ortaya çıktığını söylemek malumun ilamı sadedinde olacaktır.⁸⁶

⁸³ Ömer Dervişhani, *Dinler Tarihi*, İstanbul: Festival Yayıncılık, 2016, s.101

⁸⁴ Resullerin İşleri, 11/22-26.

⁸⁵ Dervişhanî, *a.g.e.*, s.104,105.

⁸⁶ Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, Mehmet Alparslan, *a.g.e.*, s.311.

Kur'an'a göre İsrâil oğullarına gönderilmiş bir peygamber olan Hz. İsa Tevrat'ı, İncil'i ve hikmeti öğretmekle görevlendirilmiş olan bir elçidir.⁸⁷ Üç yıl boyunca insanlığı tevhide davet eden İsa peygamberin aklına "Hıristiyanlık" diye bir din oluşturmak gelmediği gibi onu sağlığında görerek iman eden havarilerinde böyle bir şey düşünmedikleri bilinmektedir.⁸⁸ Yukardaki satırlarda da ifade edildiği gibi Hıristiyanlık, yapılan tahrifât neticesinde ilahi olma vasfını kaybederek ilk dönemdeki orijinal halinden büyük ölçüde uzaklaştırılmıştır.

2. İNANÇ ESASLARI

Hıristiyanlığın inanç esasları dogmalara, ilâhi vahye dayalı ve kilise tarafından doğruluğu kabul edilen öğretilere göre şekillenmiştir.⁸⁹ İnanç esaslarının belirlenip kabul edilmesi de uzun bir sürecin neticesinde gerçekleşmiştir. İtirazlara rağmen üzerinde uzlaşılan bu inanç sistemi, IV yüzyıla aittir. Bu akide sistemi, vaftiz olmanın yanında Hıristiyanlığa girmenin temel ölçüleri arasında yer alır. Zira Hıristiyanlığa ilk adım atmak vaftiz olmak ve iman ikrarında bulunmakla gerçekleşir. Lakin, Hıristiyanlığın inanç esaslarının, kitabı mukaddeste açıkça belirtilmediği bilinmektedir.⁹⁰ Bundan dolayıdır ki Hıristiyanlığın inanç esasları Konsillerde tespit edilen esaslar çerçevesinde şekillenmiştir.⁹¹

IV. Yüzyıla ait olan üç bölüm ve on iki maddeden meydana gelmiş olan havârieler'in inanç esasları şöyle sıralanmıştır.

1. Ben, Tanrı'ya, kudreti olan babaya;
2. Ve O'nun biricik oğlu Rab İsa'ya,
3. Bakire Meryem'den ve Kutsal Ruh'tan doğduğuna,
4. Pilatos zamanında çarmıha gerilerek, öldüğüne ve defnedildiğine,
5. Üçüncü gün bulunduğu ölümler içinden dirildiğine,
6. Semaya yükselmiş olduğuna,
7. Babanın sağ tarafında oturduğuna,

⁸⁷ "وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَرَسُولًا إِلَىٰ بَنِي إِسْرَائِيلَ أَنِّي قَدْ جِئْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ" Al-i İmran (3), 48, 49.

⁸⁸ Halil Yavuz, *Tevrat Ve İncillerde İman Esasları*, İstanbul: Enes Sarmaşık Yayınları, t.y, s.42.

⁸⁹ Ahmet Kahraman, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2017, s.257.

⁹⁰ Recep Hakan Elçi, *Dünya Dinlerinden Hıristiyanlık*, İstanbul: Festival Yayınları, 2016, s.33.

⁹¹ Manfred Clauss, *Ein Neuer Gott Für Die Alte Welt*, Berlin: Rowohlt Berlin Verlag, 2015, s.31.

8. Bulunmuş olduğu bu yerden ölü ve dirileri yargılamak için dünyaya ineceğine;
9. Ve Kutsal Ruh'a,
10. Kutsal kiliseye,
11. Günahların affedileceğine,
12. Ölülerin dirileceğine ve nihayetsiz hayatın başlayacağına, inanırım.⁹²

Roma kilisesinde vaftiz anında eskiden beri tekrar edilen bu ilkeler “havârîlerin iman esasları” olarak kabul edilir. Bu inanç esasları önemini havârîlerin ilki olduğu kabul edilen Petrus'un oturmuş olduğu bölgedeki Roma kilisesinin muhafaza etiğine inanılmış olmasından alır.⁹³

3. İNCİL VE İÇERİĞİ

İncil'in adı Yunancada “Evangelion” kelimesiyle karşılık bulmuştur. İyi ve güzel haber, müjde gibi anlamları ihtiva eder.⁹⁴ İncil kelimesinin Süryaniceden Habeşlilerin diline⁹⁵ oradan da Arapçaya Habeşlilerin kullanım şekli olan “Wangel” kanalıyla geçtiği söylenir.⁹⁶

Hıristiyanların kutsal kitabı Eski ve Yeni Ahit olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Yahudilerin kutsal kabul ettikleri Ahdi Atîk (Eski Ahit)' de dünyanın yaratılmasına ve ilk günlere dair bilgiler yer alır. Yine Yahudilerin dinî ve içtimâî nizamları, ilk insanın varlığından itibaren dünyada yaşananlar, Yahudileri idare eden devlet başkanları, gerçekleşen olaylar, birbirini müteakip gönderilen peygamberler ve onların ardından gönderilen kurtarıcılar ve müjdeciler gibi konular yer alır. Buna ilaveten ibadet ve dinî ayinler esnasında okunacak olan dualarda bulunmaktadır.⁹⁷

Yahudilerin kutsal yazılarını ihtiva eden Eski Ahitle ilgili olarak Hıristiyanlar, Tanrının Musa peygamberle Tûru Sînâ'da yaptığı ahdi

⁹² Rüdiger Kaldewey, Franz W.Niehl, *Christentum Kompakt Inhalte- Traditionen-Praxis*, München: Kösel Verlag, 2010, s.70.

⁹³ Mehmet Aydın, “Hıristiyanlık”, *DİA*, İstanbul: TDV, 1998, C.17, s.346.

⁹⁴ Ahmet Güç, “İncil” *Şamil İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1991, C.3, s.154.

⁹⁵ Celâleddîn es- Suyûtî, *el- Müzhir fî Ulum'il- Luğa ve Envâihâ*, Beyrut: Dâr'ul Kitab İlmiyye, 1998, C.1, s.254.

⁹⁶ Ömer Faruk Harman, “İncil”, *DİA*, İstanbul: TDV, 2000, C.22. s.270.

⁹⁷ Hâkimler, /1 ve devamındaki metinler.

sembolize ettiğine inanmaktadırlar.⁹⁸ Yeni Ahitle ilgili olarak da Hz. İsa'nın yediği son akşam yemeğinde havârîlerle yapmış olduğu sözleşmeyi sembolize ettiğini kabul ederler.⁹⁹ Buna göre kabul edilen şudur ki: Eski ve Yeni Ahit aynı Tanrıya aittir. Fakat Yeni Ahit olmadan Eski Ahit bir anlam ifade etmemektedir. İncil ancak ikisinin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır¹⁰⁰ Buna karşılık Yahudiler sadece İbrânîce olan Eski Ahit'i kutsal metin olarak kabul ederler.¹⁰¹

Hıristiyanların kabulüne göre İnciller Hz. İsa zamanında yazılmamıştır. Hz. İsa Yahudilikte ve Hıristiyanlıkta olduğu gibi vahiy olarak bir kitap ortaya koymamıştır. İlah kabul edilen biri için böyle bir gereksinim düşünülemez.¹⁰²

Yeni sözleşme adıyla bugün Hıristiyanların elinde bulunan ve Hz. İsa'nın vefatından sonra yazılan İncil, (Ahd-i Cedîd) Matta, Markos, Luka ve Yuhanna olarak dört kitaptan meydana gelmektedir. Bu dört kitap altmış aşkın kitap arasından seçilerek Katolik kilisesi tarafından kabul edilmiştir. Matta, Markos ve Yuhanna Hz. İsa'nın döneminde yaşamışlar ve onun yakınında bulunmuşlardır.¹⁰³ Daha bilimsel olarak kabul gören Luka'ysa onu tanımamış Hıristiyanlığın ikinci bânîsi olarak kabul edilen Pavlus'un yakınında bulunmuştur.¹⁰⁴

Üst paragrafta adları zikredilen bu kitaplar yazılmış olan yüzlerce İnciller arasından seçilerek “ilham edilmiş kitaplar” (canon) listesine konulmuştur.¹⁰⁵ Bunun dışında kalanlar ise kilise tarafından “gerçek dışı, yanlış, uydurma” metinler manasındaki “apokrif” kelimesiyle ifade edilerek kabul edilmemiştir.¹⁰⁶ Hem biçim hem de ihtiva ettikleri konular açısından birbirlerine çok benzedikleri için Yuhanna

⁹⁸ Çıkış, 3/13.

⁹⁹ Matta, 26/ 20,21,22,23,24,25,26.

¹⁰⁰ Detlef Dieckmann, Bernd Kollmann, *Das Buch zur Bibel*, Berlin: Elsenold Verlag, 2016, s.460. Luka, 4/16-2; Mahmut Aydın, “Yaşayan Dinleri”, *Diyanet İşleri Başkanlığı*, Ankara, TDV, 2007, s.78.

¹⁰¹ Richard Reschika, *Christentum 50 Fragen 50 Antworten*, München: Gütersloher Verlag, 2011, s.16.

¹⁰² Şaban Kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*, İstanbul: Fazilet Neşriyat 2008, s.134.

¹⁰³ Orhan Hançerlioğlu, *İslam İnançları Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 1984, s.195

¹⁰⁴ Hançerlioğlu, *a.g.e.*, s.195.

¹⁰⁵ Monica Berton, Catherina Etteridge, Heather Jackson, v.d, *Christentum 2000 Jahre Kulturgeschichte*, Potsdam: H.f. Ullmann Puplicing GmbH, 2013, s.54.

¹⁰⁶ Volker Drehsen, Herman Häring, Karl Josef Kuschel, v.d, *Wörterbuch des Christentums*, München: Orbis Verlag, 2001, s.375,376.

haricindeki üç İncil'e "Sinoptik" (synoptiques) denir.¹⁰⁷ Ancak şurası bir gerçektir ki onlarca kitap arasından seçilerek kilise tarafından kanonik kabul edilen bu İncillerin Hıristiyan dünyasının tamamı tarafından kabul gördüğü söylenemez.¹⁰⁸ Günümüzde 500 farklı dile tercüme edilen İnciller 3000'e yakın dile de kısmen çevrilmiştir.¹⁰⁹

Tezin üst kısımlarında da ifade edildiği gibi Hz. İsa'nın tebliğ yıllarında ilahî vahye dair yazılı bir metin, bilgi ve belge bırakmadığı öteden beri bilinen bir gerçektir.¹¹⁰ Hz. İsa'nın semaya ref edilmesinden sonra bir araya getirilen metinlerin Hz. Muhammed'in hadislerine benzer bir yanı vardır. Peygamber efendimizin sünnetinin sözlü kısmı manasındaki hadisler onun vefatını müteakip tedvin edilmiştir. Ancak, şöyle önemli bir fark söz konusu ki, hadisleri Hz. Muhammed'i görenler rivayet etmişlerdir. İncilleri Hz. İsa'yı görmeden ve ondan bir şey duymadan onun ağzından duymuş gibi yazmışlardır.

4. KUR'AN-I KERİM'DE İNCİL VE HİRİSTİYANLIK

İncil, Tevrat'ın aslını doğrulayan, Allah tarafından Hz. İsa'ya gönderildiği Kur'an tarafından da onaylanan kitabın adı olup Kur'an-ı Kerim'de "yol gösteren, aydınlatan" olarak vasıflandırılmaktadır.¹¹¹ Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan İncil ile ilgili Kur'an'da takriben 13 ayet bulunmaktadır.¹¹² İncil kelimesi sadece Medine'de inen ayetlerin içerisinde yer alır.¹¹³ Bakıldığında Kur'an'ın "İncil" kelimesini tekil olarak kullanmakta olduğu ve onun indirildiğini anlattığı görülmektedir.¹¹⁴

Kur'an-ı Kerim'de Hıristiyan ismi geçmemektedir. Bunun yerine Hıristiyanlığı ifade etmek için "nasârâ" kelimesi kullanılmaktadır. Bu ismin Hz. İsa'nın doğum yeri olan Kudüs yakınlarındaki "Nâsıra" kasabasına

¹⁰⁷ Rüdiger Kaldewey, Franz W.Niehl, *Christentum Kompakt Inhalte- Traditionen- Praxis*, München: Kösel- Verlag, 2010, s.131,132.

¹⁰⁸ Stefan Alkier, *Nues Tastament*, Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2010, s.18.

¹⁰⁹ Thomas Söding, *Die Bibel Für Alle*, Stuttgart: Verlag Herder Gmbh, 2017, s.79.

¹¹⁰ Urs Baumann, *Christentum Eine Einführung*, Frankfurt: Fischer Taschenbuch Verlag, 2012, s.11.

¹¹¹ وَأَتَيْنَاهُ الْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ التَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ وَلِيُحْكَمَ أَهْلَ الْإِنجِيلِ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فِيهِ ۖ وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

¹¹² Âli İmran, (3), 3,48,65, Nisâ, (4), 47, Mâide, (5),46,47,66,68,110, Araf, (7), 157, Tevbe, (9),111, Fetih, (48), Hadîd, (57), 27.

¹¹³ Âli-i İmrân (3),3; Mâide (5),46, ve İncil ile ilgili diğer ayetler Mednîdir.Fatih Kesler, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hıristiyanlar*, Ankara: TDV, 2012, s.216,217.

¹¹⁴ يَا أَهْلَ الْكِتَابِ لِمَ تَحَاجُّونَ فِي إِبْرَاهِيمَ وَمَا أَنْزَلْنَا التَّوْرَةَ وَالْإِنجِيلَ إِلَّا مِنْ بَعْدِهِ أَفَلَا تَعْقِلُونَ

istinâden kullanıldığı ifade edilmiştir. Hz. İsa bütün hayatı boyunca “Nâsıralı” adıyla anılmıştır. Nâsıra’ya ya da “Nâsûriye’ye mensup olan anlamında “nasrânî” kelimesi kullanılmış, dolayısıyla Hz. İsa’nın yolundan gidenlere de “nâsıralılar” denilmiş,¹¹⁵ Kur’an-ı Kerim de bu ismi tercih etmiştir. Hıristiyanlığı anlatan Kur’an ayetlerinden ancak bir tanesinde “Nasrânî”¹¹⁶ ismi,¹⁴ tanesinde bu kelimenin çoğulu olan “Nasârâ ismi yer almaktadır.¹¹⁷

Kur’an’da Hıristiyanlığı hatırlatan kavramların başında “İsa”,¹¹⁸ “Mesih”,¹¹⁹ “İncil”,¹²⁰ “Nasrânî”,¹²¹ “Nasârâ”,¹²² “Meryem”,¹²³ “Havârî”,¹²⁴ gibi kavramlar yer alır. Yine “Kıssîs”¹²⁵ “Ruhban”¹²⁶ gibi kavramlarında Hıristiyanlığı çağrıştırdığı bilinmektedir. Ayrıca “Ehli Kitap” terkininin içerisinde Hıristiyanlar dahildir.

Kur’an’da Hıristiyanlarla ilgili ayetlerin yoğun olduğu üç sure vardır. Âl-i İmrân, Nisâ ve Meryem sureleridir. Bunlardan sadece Meryem suresi Mekki’dir. Ayrıca Bakara, Mâide ve diğer bazı surelerde de konuyla ilgili ayetler mevcuttur.¹²⁷

Kur’an-ı Kerim’de Hıristiyanlığı dile getiren kavramlardan bir diğeri “Mesih”tir. Kur’an bazı ayetlerde İsa’dan “Mesih”, bazı ayetlerde de “Meryem oğlu Mesih” şeklinde bahseder. Mesih kelimesi bazılarına göre çokça yolculuğa çıkarak seyahat eden bazılarına göre ise İbrânîceden geçmiş olan mübarek manasını karşılar.¹²⁸ Bir grup ilim adamı da “zeytin yağı ile yağlanan” anlamına karşılık olarak bu kelimenin kullanıldığını zira, zeytin

¹¹⁵ Ali Erbaş, Şinasi Gündüz, Ömer Faruk Harman, Fuat Aydın, İsmail Taşpınar, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını, 2013, s.181.

¹¹⁶ Bakara (2), 135.

¹¹⁷ Bakara, (2), 62, 111, 113, 120, 135, 140, Mâide, (5), 14, 18, 51, 69, 82, Tevbe, (9), 30, Hac, (22), 17.

¹¹⁸ Maide (5), 116.

¹¹⁹ Maide (5), 75.

¹²⁰ Âl-i İmran (3), 3.

¹²¹ Bakara (2), 135.

¹²² Bakara, (2), 120.

¹²³ Âl-i İmran (2), 43.

¹²⁴ Saff (61), 14.

¹²⁵ Maide (5), 82.

¹²⁶ Tevbe (9), 31.

¹²⁷ Muhammed Fuad Abdulkaki, *Mucem’u’l Müfehres*, Kahire: Daru’l Hadis, 1987, s.1-950.

¹²⁸ el- Feyrüz Âbâdî, *el-Kâmûs’ul Muhît*, Kahire: Dâr’ul Hadîs, 2008, s.1530.

yağı ile yağlanmanın Hıristiyanlıkta çok önemli bir ritüel olduğunu belirtmişlerdir.¹²⁹ “Mesih” ismi Yunancada “Hristos” ya da ”Hrist” olarak karşılık bulmuştur. Bununla kast edilen Hz. İsa’dır.¹³⁰

Hem İslam kaynaklarında hem de Hıristiyanlık kaynaklarında İsa, Mesih olarak isimlendirilmektedir. Batı dillerine Jesus olarak geçen (İsa) isminin orijinali “Yahve kurtuluştur, Yahve kurtarır” manasındaki İbrânî dilindeki Yehoşa’nın kısaltılmış hali olan Yeşua’dır. Bu kelime Grekçe’ye Lesous şeklinde geçmiştir. Latince’ye intikali ise Lesus biçiminde olmuştur. Hz. İsa’nın ismi adı İnciller’de ve Pavlusun mektuplarında Lesous olarak geçmektedir. Ahd-i Atık’in Yunanca çevirilerinde Yoşua¹³¹, Yehôşûa¹³² ve Yeşua¹³³ kelimeleri hep Lesous olarak geçmektedir.¹³⁴ Matta İncilinde İsa kelimesi “kurtarıcı” şeklinde karşılık görmektedir.¹³⁵ Bazı dilbilimcilere göre Arapça olan bu kelime “donuk, beyaz renkte olmak” manasındaki “aves” kökünden müştaktır. İdare etmek ve yönetmek manasındaki “avs” kökünden geldiğini ifade edenlerde olmuştur.¹³⁶

Kur’an’a göre Hıristiyanlık bidayetinde orijinalitesini muhafaza ettiği için Hak Din iken sonraları mensupları tarafından uğratılan tahrifât dolayısı ile ilahî olma vasfını yitirmiştir. Hıristiyanlar Hz. İsa aracılığı ile kendilerine gönderilen İncil’i değiştirerek onu muharref hale dönüştürdüler. İncilin tahrîfi Kur’an’da şöyle anlatılır: “Ehl-i Kitaptan bir kısmı kitapta olmadığı halde kitaptan zannedesiniz diye dillerini eğip bükerler. O, Allah katında olmadığı halde “Allah katındandır” derler.¹³⁷

Her ne kadar Hıristiyanlık kaynaklarında Hz. İsa’nın peygamberliğe başlama yeri ve yaşı ile ilgili bilgiler verilse de Kur’an’da böyle bir bilgiye rastlanılmaz. Daha ziyade İsa ve Hıristiyanlıkla ilgili mücmel bilgileri görmek mümkündür. Kur’an bu bilgileri vermeye Hz. İsa’nın annesi Meryem ve ailesi ile başlar ki bilindiği gibi bu aile Âl-i İmrân’dır ve seçkin aile sınıfına mensuptur. Bu meyanda Kur’an dört seçkin

¹²⁹ Ali Erbaş, *Hıristiyanlıkta İbadet*, İstanbul: Ayıışı Kitapları, 2003, s.185

¹³⁰ Abdülmelik Haifu’ t Temimî, *et-Tebşir fi’l- Mintikat ‘il- Arabî*, Kuveyt,1982, s.26

¹³¹ Çıkış, 17/10

¹³² Zekarya, 3/1

¹³³ Nehemya, 7/7; 8/7.

¹³⁴ Ömer Faruk Harman, *“İsa” DİA*, İstanbul: TDV, 2000, C.22, s.465.

¹³⁵ Matta, 1/21.

¹³⁶ İbn-i Münzîr, *Lisânu’l Arab*, a.g.e, C.10, s.352.

¹³⁷ *وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلُؤُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ*، *وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلُؤُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ*، *وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلُؤُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنَ الْكِتَابِ وَيَقُولُونَ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ*، Âl-i İmran (3), 78.

aileden bahseder: “Gerçekten Allah, Âdemi, Nuh’u, İbrahim Ailesini ve İmrân ailesini âlemler üzerine seçkin kılmıştır.”¹³⁸ Hz. Meryem seçkin kılınan bu ailelerden İmrân’a mensuptur.

Kur'an-ı Kerim'de Hıristiyanlık bağlamında üzerinde durulması gereken kavramlardan bir diğeri de Hz. Meryem'dir. Hz. Meryem, iffeti, temizliği ve fazileti ile her türlü kötülükten uzak nezih bir kişiliğe sahiptir. Bu husus Kur'an'da şöyle anlatılır: “Ey Meryem! Allah, seni seçip temizledi ve seni dünyaların kadınlarına üstün kıldı. Ey Meryem! Rabbin divanına dur. Secde et. Rükû edenlerle birlikte rükû et.”¹³⁹

Kur'an tahrif edilmiş olan Hıristiyanlığın inanç esaslarını birer birer eleştirirken aynı zamanda da doğru olana da dikkatleri çeker. Örneğin Allah'ın oğlu olamayacağını İsa'nın “Allah'tan bir Ruh ve Kelime” olduğunu belirtir. Babasız dünyaya gelmesinde annesinin hiçbir günaha sahip olmadığı, çok açık şekilde Allah'ın kulu ve resulü olduğu şu ayetle gözler önüne koyulmaktadır.

“Meryem oğlu Mesih, sadece bir resuldür. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Onun annesi dosdoğrudur, her ikisi de yemek yerlerdi.”¹⁴⁰ Hz. İsa ve Meryem'in yemek yedikleri vurgulanarak yemek yiyenlerin İlah olamayacakları anlatılmak istenmiştir.

Kur'an'ı Kerim'in verdiği bilgiler arasında Hz. İsa'nın beşikte konuşması hadisesi de vardır. Kavmi, babasız olarak çocuğu dünyaya getiren Meryem'e “Ey Meryem gerçekten fena bir kötülük işledin” diyerek onu suçladılar. Ayrıca anne ve babasının kötü insanlar olmadıklarını, iffet sahibi olduklarını da söylediler. Susma orucu halinde olan Hz. Meryem beşikteki çocuğa işaret etti. Onlar henüz yeni doğmuş bir çocuğun konuşamayacağını dillendirdiklerinde bir mucizeyle karşılaştılar. Beşikteki bebek (İsa) “Şüphesiz ki ben Allah'ın kuluyum; (O) bana kitabı verdi ve beni peygamber yaptı”.¹⁴¹ Dedi.

¹³⁸”إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ“

¹³⁹”يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَىٰ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ“

”الرَّاكِعِينَ“ Âl-i İmran (3), 42,43.

¹⁴⁰”مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَمَا أَنَّا بِأَكْلَانِ الطَّعَامِ“ Mâide (5),75.

¹⁴¹”قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا“ Meryem (29), 26.

Hız. İsa'nın dünyaya gelmesi ve bu yaşananlar, yeni bir başlangıç anlamına geliyor idi. Hız. Zekeriya içlerinde olmasına rağmen Yahudiler Filistin topraklarında hâkim olan Romalılarından etkilenmişler ve tevhit akidesinden uzaklaşmışlardı. İsrail oğullarının ahlakî açıdan çöküntü içinde olduğu bu süreç aynı zamanda siyasî olarak da güçsüz düştükleri ve horlandıkları bir dönemdi. Tüm bu yaşanan olumsuzluklar onlardaki Mesih inancını güçlendiriyordu. Onlara göre Mesih gelecek ve kendilerine münhasır krallık kurarak onları Roma baskılarından kurtaracaktı.¹⁴²

Bütün bu olumsuzlukların hâkim olduğu bir dönemde İsa peygamber İsrail Oğullarını, risâlet vazifesini üstlendikten sonra tevhide davet etmiştir. Hıristiyan kaynaklarındaki bilgilere göre otuz yaşında peygamber olan¹⁴³ Hız. İsa tevhit mücadelesini oldukça çetin şartlar altında sürdürmüştü. Üç yıl devam eden tebliğ hayatının sonunda otuz üç yaşında iken Hız. İsa'nın çarmıha gerildiği söylenir.¹⁴⁴ Bugün Hıristiyanların elinde bulundurduğu dört İncil'de de Hız. İsa'nın çarmıha gerildiği bilgisi mevcuttur.¹⁴⁵ Kur'an bu iddiayı bütün olarak reddeder ve Hız. İsa'nın Yahudiler tarafından çarmıha gerilmediğini ve onun göklere kaldırıldığını söyler.¹⁴⁶

Hıristiyanlık bağlamında üzerinde durulması gereken hususlardan biri de havârîlerle ilgili konudur. Kur'an'ı Kerim İsa peygambere iman ederek destek veren "Havâriyyûn" olarak isimlendirdiği bir gruptan bahseder.¹⁴⁷ Hız. İsa aralarında iken Havârîler tevhit inancına sahip olarak mabede devam ediyorlardı.¹⁴⁸ Sonradan Hıristiyanlık tarihi açısından çok önemli bir figür olan hakkında birçok çalışma yapılmış olan Pavlus'un dönemiyle birlikte Havârîler yalnız kalmış ve saf tevhit akidesinden ciddi sapmalar görülmüştür.

¹⁴² Muhammed Emin Yıldırım, *Suffa Meclisleri Siyer Dersleri*, İstanbul: Siyer Yayınları, 2017. s.377.

¹⁴³ Jürgen Roloff, *Jesus*, München: Verlag C.H. Beck o.HG, 2002, 2. Baskı, s.64.

¹⁴⁴ Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık", *DİA*, İstanbul: TDV, 1998, C.17, s.330

¹⁴⁵ Matta, 27/32; Markos, 15/21; Luka, 25/26; Yuhanna, 19/27.

¹⁴⁶ «وَقَوْلِهِمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَبُوهُ وَلَكِنْ شُبِّهَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا لَهُمْ بِهِ مِنْ عِلْمٍ إِلَّا اتِّبَاعَ الظَّنِّ وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا» Nisa, (4), 157.

¹⁴⁷ «أَلَمْ أَحْسَنَ عِيسَى مِنْهُمْ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْخَوَارِثِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَأَشْهَدُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ» Âl-i İmrân (3), 52.

¹⁴⁸ M. Fatih Kesler *a.g.e.*, s.39.

Samimi olarak Allah'a ve Ahiret gününe iman eden ve dinlerinin gereğini yerine getirme cehdi içerisinde olan Ehli Kitap Kur'an'da övüldüğü gibi kendilerine ve Hz. Muhammed'e nâzil olanı hakikat olarak gören Ehli Kitap dolayısıyla Hıristiyanlar da övgüye nâil olmuşlardır. Bu husus Kur'an'da şöyle mevzu bahis edilir: “Kitap Ehlinden öyle kimseler vardır ki; onlar Allah'a, size (Müslümanlara) ve kendilerine indirilene huşû duyarak iman ederler...”¹⁵³ Yine Kur'an onların samimi olanlarına dikkatlerimizi çekerek şöyle der: Kendilerine Kitap verdiklerimiz buna (Kur'an'a) inanırlar ve onlara Kur'an okunduğu zaman, “ona inandık doğrusu o, Rabbimizden gelen gerçektir. Şüphesiz biz, daha önceden de Müslüman olmuş kimseleriz” derler. İşte onlara sabretmelerinden dolayı ecirleri iki kat verilir.”¹⁵⁴ Bu ayette Ehli Kitaptan olan bazı Yahudi ve Hıristiyanların kendi peygamberlerinin bildirdiklerine inandıkları gibi son peygamber Hz. Muhammed'in tebliğine inandıkları da ortaya çıkmaktadır.

Konu çerçevesinde, Kur'an'da övgüye layık olan bir başka mevzu ise Kitap Ehlinden bazılarının okunan ayetler karşısında secdeye kapanmalarındadır... “Peygamber'e indirilene dinledikleri zaman onun hak olduğunu anladıklarından dolayı gözlerinin yaşlarla dolup boşandığını görürsün. Onlar: “Ey Rabbimiz! Biz iman ettik. Bizi şahitlik yapanlarla beraber yaz, Rabbimizin bizi iyilerle birlikte bulundurmasını gönülden arzu ederken, biz ne diye Allah'a ve bize gelen gerçeğe iman etmeyelim” derler...”¹⁵⁵

Hıristiyanların diğer inanç gruplarından farklı olarak Müslümanlara karşı yakınlıklarının daha iyi olduğu Kur'an'ın zikrettiği gerçekler arasındadır. Kur'an onların Müslümanlara yakınlık ve sevgi (Meveddet) yönlerini taltif ederek şöyle buyurur: “İman edenlere düşmanlık açısından, insanların en şiddetlisini Yahudilerle müşrikleri bulacaksınız, iman edenlere sevgi bakımından en yakın olarak da “Biz Hıristiyanlarız” diyenleri bulacaksınız. Bunun sebebi, onların içinde bilgin keşişlerin ve dünyayı terk etmiş rahiplerin bulunması ve onların büyüklük taslamamasıdır.”¹⁵⁶

وَأَنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ خَاشِعِينَ لِلَّهِ لَا يَشْتُرُونَ بِآيَاتِ اللَّهِ ثَمَنًا قَلِيلًا أُولَئِكَ لَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ إِنَّ اللَّهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ” Al-i İmran, (3),199.

الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِهِ هُمْ بِهِ يُؤْمِنُونَ وَإِذَا بُنِيَتْ عَلَيْهِمْ قَالُوا آمَنَّا بِهِ إِنَّهُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّنَا إِنَّا كُنَّا مِنْ قَبْلِهِ مُسْلِمِينَ أُولَئِكَ الَّذِينَ يُؤْتُونَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرُءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ” Kasas (28), 52,53,54.

¹⁵⁵ Mâide (5), 82-84

¹⁵⁶ “قَالُوا إِنَّا نَصَارَى ذَلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِيَسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ” Mâide (5), 82.

Ayrıca hayırdaki yarışmalarına ve bu özellikleri ile salihlerden olma şerefine nail olduklarına Kur'an'da yer verilir.¹⁵⁷ Kur'an'da Kitap Ehlinde birtakım kimselerin bilvesile Hristiyanların, kötülükleri iyiliklerle ortadan kaldırdıkları, rızıklandırıldıkları şeylerden Allah yolunda sarf ettikleri de meziyet olarak konu edilir.¹⁵⁸

Kur'an geçmiş toplulukların hayatlarından kesitler sunmak suretiyle müminlerin duyarlılıklarını artırmayı hedefler. Bu bağlamda dönemlerindeki peygambere inanarak yardım eden ve samimi davranışlar sergileyenleri de örnek gösterir. Bu noktada Kur'an, havârîlerin durumuna övgüyle dikkat çekerek Müslümanların da havârîler gibi Hz. Muhammed'e ve ona indirilen vahye iman ederek sahiplenmeleri gerektiğini ima etmektedir.¹⁵⁹

Yâsîn Suresinde her ne kadar isim verilmesede müfessirler tarafından Antakya olarak ifade edilen bölgede yaşanan bir kıssa zikredilir.¹⁶⁰ O bölgedeki şehir halkına Allah tarafından iki elçi gönderilir. Şehir halkının gönderilen elçiler karşısında inkâr ederek direnç göstermeleri sonrası, takviye için üçüncü elçi onlara yetiştir. Şehir halkı gelenlerin kendileri gibi olduklarını bu vesileyle Allah tarafından gönderilmediklerini söyleyerek, elçileri kendilerine uğursuzluk getirmekle itham ettiler. Hatta daha ileri giderek vazgeçmemeleri halinde taşlayarak öldürme tehdidinde bulundular.¹⁶¹ Elçileri dinlemedikleri gibi şehrin en ücra köşesinden gelerek elçilere uyulmasını isteyen kişiyi (onun Habibi Neccâr adında bir marangozun olduğu bilgisi tefsirlerde kayıtlıdır)¹⁶² öldürmüşlerdir.¹⁶³ Bu hadisenin Hz. İsa'nın havarilerinin tebliğ faaliyetlerini sürdürdükleri bir zaman diliminde

لَيْسُوا سَوَاءً مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ أُمَّةٌ قَانِمَةٌ يَثْلُونَ آيَاتِ اللَّهِ أَنْاءَ اللَّيْلِ وَهُمْ يَسْجُدُونَ يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُسَارِعُونَ فِي الْخَيْرَاتِ وَأُولَئِكَ مِنَ الصَّالِحِينَ وَمَا يَفْعَلُوا مِنْ خَيْرٍ فَلَنْ يُكْفَرُوهُ وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ
”Âl-i İmran (3)113-115.

¹⁵⁷ Kasas (28), 54. ”أُولَئِكَ يُؤْتُونَ أَجْرَهُمْ مَرَّتَيْنِ بِمَا صَبَرُوا وَيَدْرَءُونَ بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنفِقُونَ“

¹⁵⁸ ”فَلَمَّا أَحَسَّ عِيسَى مِنْهُمُ الْكُفْرَ قَالَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْخَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ آمَنَّا بِاللَّهِ وَأَشْهَدُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ“
”يا“ Maide (5), 111; ”وَإِذْ أُوحِيَتْ إِلَى الْخَوَارِيِّينَ أَنْ آمَنُوا بِي وَبِرَسُولِي قَالُوا آمَنَّا وَأَشْهَدُ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ“ İmran (3), 52;
”يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا كُونُوا أَنْصَارَ اللَّهِ كَمَا قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ لِلْخَوَارِيِّينَ مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ قَالَ الْخَوَارِيُّونَ نَحْنُ أَنْصَارُ اللَّهِ فَاثْمَنَتْ
”طَائِفَةٌ مِنْ بَنِي إِسْرَائِيلَ وَكَفَرَتْ طَائِفَةٌ فَأَيَّدْنَا الَّذِينَ آمَنُوا عَلَى عَدُوِّهِمْ فَأَصْبَحُوا ظَاهِرِينَ“ Saff (61), 14.

¹⁶⁰ Eb'ul Kâsim Cârullah Mahmûd İbn-i Ömer İbn-i Muhammed Ez- Zemahşerî, *el- Keşşâf an*

Hakâiki Gavâmizi't Tenzil, Beyrût: Dâr'ul Kutub el- Arabî, Hicri 1417,C.4, s.7.

¹⁶¹ Ebu'l Hasen e- Maverdî, *Tefsîru Mâverdi*

En- Nüket ve'l Uyûn, Beyrût: Dâr'ul Kutub İlmiyye, t.y, C.5, s.10.

¹⁶² İbn-i Abbâs, *Tenvîr'ul Mikbâs Min Tefsîri İbn-i Abbâs*, Düzenleyen: Feyruz Âbâdî, Lübnan: Daru'l Kutub, t.y, C.1, s.370.

¹⁶³ ”وَجَاءَ مِنْ أَقْصَى الْمَدِينَةِ رَجُلٌ يَسْعَى قَالَ يَا قَوْمِ اتَّبِعُوا الْمُرْسَلِينَ“ Yasin (36), 20.

yaşandığı söylenmiştir.¹⁶⁴ Mekke’de inen bu ayetler zorluklara ve müşriklerden gelen taziyelere karşı müminlere direnç aşılamaı öğretmekte ve aynı zamanda Hz. Muhammed’e vaad edilen inkilâbın önemli bir misalini gözler önüne koymaktadır.¹⁶⁵

Burûc Suresinde Necranlı Hıristiyanlar olduğu söylenen topluluğun¹⁶⁶ Ashâb-ı Uhdûd tarafından baskılara tabi tutulduğu ve inançlarından dönmeleri durumunda ateşe atılmakla tehdit edildikleri buna mukabil İmanlarını koruma pahasına ateşe atılmayı tercih ettikleri anlatılır: “Hendek sahipleri lânetlenmişlerdir...Çünkü onlar, ateşin çevresinde oturmuş Allah’a inananlara yaptıkları azabı seyrediyorlardı. Onlar; müminlerden, sadece her şeye galip, övülmeye layık göklerin ve yerin sahibi Allah’a inandıkları için öç alıyorlardı.”¹⁶⁷ Mekke döneminin başlarında nazil olan bu ayetler bir taraftan Necran Hıristiyanları ile ilgili yaşanmış tarihi bir bilgiye ışık tutarken diğer taraftan da müşriklerin eziyetlerine karşı sabır gösterilmesini öğütüyordu.

Kur’an’ın, Kitap Ehlinin bu bağlamda Hıristiyanların yiyeceklerinin Müslümanlara helal olduğunu söylemesi sosyal ve iktisadî açıdan önem arz eder. Konuyla ilgili ayet şöyledir: “Bugün size temiz ve iyi şeyler helal kılındı. Kitap Ehlinin yiyecekleri de size helaldir.”¹⁶⁸ Lakin İslam alimleri Kitap Ehline ait yiyeceklerin ve boğazlanan hayvanların etlerinin helal olmasını “O size leşi, kanı, domuz etini ve Allah’tan başkası adına kesilen hayvanın etini haram kıldı...”¹⁶⁹ ayeti istikametinde izah etmişlerdir. Bununla Kitap Ehlinin bu bağlamda Hıristiyanların kestiklerinin ancak Allah adını anmakla helal olabileceğinin vurgusu yapılmıştır. Bu husus Müslümanlara yakınlığı Kur’an tarafından tescil edilen Hıristiyanlarla münasebetleri daha da özel bir çerçeve haline getiriyor.

¹⁶⁴ Ebû Muhammed el- Hüseyin İbn-i Mesûd el- Beğavî, *Meâlimu et- Tenzîl fi Tefsîri el- Kur’an’ el- Azîm*, Dâr’u et- Taybe, 1997, C.7, s.10.

¹⁶⁵ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîn-i Kur’an Dili*, İstanbul: Yenda, 1996, C.6, s.417.

¹⁶⁶ Vehbe İbn-i Mustafa ez- Zuheylî, *Tefsîru’ul Munîr fi’l Akîdeti Ve’sşerîati Ve’lmenhec*, Dimaşk: Dâru’l Fıkr Muâsır, Hicrî 1418, C.30, s.157.

¹⁶⁷ قَتَلَ أَصْحَابُ الْأُخْدُودِ النَّارِ ذَاتِ الْوُقُودِ إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ وَهُمْ عَلَى مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا
Burûc (85), 4-8

¹⁶⁸ الْيَوْمَ أُحِلَّ لَكُمْ الطَّيِّبَاتُ وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلْلٌ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلْلٌ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ إِذَا آتَيْتُمُوهُنَّ أَجُورَهُنَّ مُحْصِنِينَ غَيْرَ مُسَافِحِينَ وَلَا مُتَّخِذِي أَخْدَانٍ وَمَنْ يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ وَهُوَ فِي الْآخِرَةِ مِنَ الْخَاسِرِينَ
Mâide, (5), 5

¹⁶⁹ ”إِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالْدَّمَ وَلَحْمَ الْخَنزِيرِ وَمَا أِهْلًا بِهِ لِغَيْرِ اللَّهِ فَمَنْ اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَلَا إِثْمَ عَلَيْهِ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ
Bakara, (2), 173.

4.2. Hıristiyanları Yeren Ayetler

Kur'an Hıristiyanları sahip oldukları bazı erdemlerden dolayı överken, bazı noktalarda da yanlış inanç ve tutumlarından dolayı yermektedir. Yanlış inanç ve tavırlar sadece yerilmekle bırakılmamış doğru olana da dikkatler çekilmiştir. Örnek olarak, Kur'an'ın en kısa sureleri arasında yer alan İhlas Suresinde diğer ismiyle tevhit suresinde İlah anlayışının nasıl olması gerektiği oldukça net ifadelerle anlatılmıştır. Mekke müşriklerin Hz. Muhammed'e nasıl bir ilaha inandığı ile ilgili soru sormaları sonrasında nâzil olan bu surenin¹⁷⁰ son iki ayetinde “Doğurmamış ve doğurulmamıştır. Ve o'na hiçbir şey denk olmamıştır.”¹⁷¹ denilerek Allah'a oğul nispet eden Yahudilere, Hıristiyanlara ve tevhide aykırı tüm inanış biçimlerine gönderme yapılmıştır. Bazı müfessirler, Kur'an ayetlerinin tevhit, nübüvvet, ahiret, kaza ve kader bağlamında incelenmesi gerektiğini söyleyerek bu hususu Kuran'ın en büyük maksadı olarak ifade etmişlerdir.¹⁷² Yine Mekke döneminde inen ayetlerin çoğunluklu olarak tevhitle ilgili olduğu bilinen bir gerçektir. Bütün peygamberlerin verdiği mücadelenin ortak adı tevhit mücadelesidir. Tevhidin zıddı olan şirk olgusuna vurgular yapılarak uzak durulması emredilmiştir. “Şüphe yok ki Allah kendisine ortak koşulmasını affetmez. Bunun dışındaki günahları, dilediği kimseler için bağışlar. Allah'a ortak koşan, kuşkusuz, derin bir sapıklığa düşmüştür.”¹⁷³ Bu ve buna benzer ayetlerden şirke asla müsamaha gösterilmediği ve tevhidin şirke tahammülü olmadığı anlaşılmış oluyor.

Kur'an Hz. İsa'nın dünyaya babasız gelişinin anlaşılabilmesi için ilk insan ve ilk peygamber olan Hz. Ademin yaratılış biçimini anlatmakta böylece Allah'ın kudretine dikkatleri çekmektedir. “Şüphesiz Allah'ın katında İsa'nın misali, Âdem'in misali gibidir. Onu bir topraktan yarattı, sonra O'na”Ol!”dedi (o da) hemen oluverdi.”¹⁷⁴ Ayrıca İsa'nın ilah olamayacağının anlaşılması için Kur'an ondan bahsederken “Meryem oğlu İsa”¹⁷⁵ “Meryem oğlu Mesih”¹⁷⁶ gibi ifadelerle

¹⁷⁰ İbrâhim İbn-i es- Serî İbn-i Sehl Ebû İshâk ez- Zeccâc, *Meâni'l Kur'an ve İ'rabuhu*, Beyrut: Âlimu el- Kutub, 1988, C.5, s.377.

¹⁷¹ “لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ” İhlâs (112), 3,4.

¹⁷² Fahreddin er- Râzî *Tefsîr-i Kebîr Mefâtihu'l Gayb*, Beyrut: Dar'ul Kutubu'l İlmîyye, 2000, C.29, s.178.

¹⁷³ “إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا” Nisâ (4), 116.

¹⁷⁴ “إِنَّ مَثَلَ عِيسَى عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ” Âl-i İmran (3),59

¹⁷⁵ Bakara (2),87, 253; Mâide (5),46,78,110,112,114,116.

seslenerek kadından doğan birisinin ilah olamayacağına bir insan evladının tanrı olamayacağına vurgu yapmaktadır.

Kur'an'ın reddettiği anlayışlardan bir tanesi de Hıristiyanların sahip olduğu asli günah anlayışıdır. Hıristiyan kaynaklarına göre Hz. Âdem ile Hz. Havva cennetteki Adn bahçesine yerleştirilmişler ancak, yılanın onları kandırması neticesinde Tanrı'nın buyruğuna başkaldırarak ilk günahı işlemişlerdir. Böylece bu günah onlar vasıtasıyla kıyamete kadar yaşayacak olan bütün insanlığa sirayet etmiştir. Tanrı'nın nezdinde Âdem ve Havva'nın işlediği bu günah sebebiyle bütün insanlar günahkâr duruma düşmüşlerdir. Bu inanış şekli Hıristiyanlık inancına Pavlus vasıtasıyla girmiştir.¹⁷⁷ Kilise babaları bu fikri tevil ederek sistemli hale getirmişler böylece günahın Hz. Adem'den insanlığa tevarüs ettiğini iddia etmişlerdir.¹⁷⁸

Kur'an Hıristiyanların bu anlayışına bu günkü modern hukukunda bir ilkesi olan suçların bireyselliği nokta-i nazarından yaklaşmaktadır... Hiçbir günahkâr bir başka günahkârın yükünü taşımaz...¹⁷⁹ ayeti Hz. Âdem ve Havva'nın işlediği günahın bütün insanlığa sirayet ettiği iddialarını bütünüyle reddederek kabul etmemektedir. Ayrıca Kur'an Kıyamet gününde herkesin kendinden mesul olacağını kimsenin bir başkasına ait günahları yüklenemeyeceğini beyan etmektedir.¹⁸⁰

Ayrıca Kur'an suçların şahsiliğine vurgu yaptığı gibi sonradan gelen nesillerin atalarının hatalarından dolayı sorumlu olamayacaklarını da şöyle açıklamaktadır: "İşte onlar bir ümmetti, gelip geçti. Onların kazandıkları kendilerine, sizin kazandıklarınızda sizedir. Siz onların yaptıklarından hesaba çekilmeyeceksiniz."¹⁸¹ Kur'an işlenen bu kusurdan dolayı Hz. Âdem ve Havva'nın tövbe ettiğini ve tövbelerinin de kabul edildiğini ifade etmektedir.¹⁸² Böylece Hıristiyanların aslî günah anlayışının direkt olarak muhatap alınmaksızın reddedildiği anlaşılmaktadır.

¹⁷⁶ Nisâ (4), 157,171, Mâide (5),72,75,117; Tevbe (9),31.

¹⁷⁷ Romalılar, 5/12.

¹⁷⁸ Christoph Störmer, *Das Chirententum In 100 Fragen und Antworten*, München:Gütersloher Verlagshaus,2015, s.41,42.

¹⁷⁹ "وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَىٰ" Fatır (35), 18.

¹⁸⁰ "وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِلَّذِينَ آمَنُوا اتَّبِعُوا سَبِيلَنَا وَلْنَحْمِلْ خَطَايَاكُمْ وَمَا هُمْ بِحَامِلِينَ مِنْ خَطَايَاهُمْ مِنْ شَيْءٍ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ" Ankebût (29), 12.

¹⁸¹ "تِلْكَ أُمَّةٌ قَدْ خَلَتْ لَهَا مَا كَسَبَتْ وَلكُمْ مَا كَسَبْتُمْ وَلَا تُسْأَلُونَ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ" Bakara (2), 134

¹⁸² "فَتَلَقَّى آدَمُ مِنْ رَبِّهِ كَلِمَاتٍ فَتَابَ عَلَيْهِ إِنَّهُ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ" Bakara (2), 37.

Hız. Meryem'in oğlu İsa'yı babasız dünyaya getirmesi zaman içerisinde bazı Hıristiyanların Hız. Meryem'e ulûhiyet atfetmelerine sebep olmuştur. Bu nokta da hem Hıristiyan kaynakları hem de İslam kaynakları Hız. Meryem'in hiçbir erkekle beraber olmaksızın bakire olmak suretiyle Hız. İsa'ya hamile kaldığı bilgisini ihtiva ederler.¹⁸³

Hız. Meryem'le ilgili bu yanlış inanç biçiminin yaygın olduğu dönemde nazil olmaya başlayan Kur'an, dikkatleri bu yanlışlara çekerek Hız. Meryem'in insanî yönüne müteaddit ayetlerle vurgu yapmıştır. Seçkin bir soya mensup¹⁸⁴ "Dünya kadınlarının üstünü"¹⁸⁵ "Allah'ın seçtiği iffetli"¹⁸⁶ kadın olarak nitelendirilen Hız. Meryem adına bir de sure indirilmiştir.

Hıristiyanların inancına göre Hız. İsa üç yıl kadar süren tebliğ hayatının sonunda Kudüs'e gelmiş ve orada göz altına alınmıştır. Yahudilerin mahkemesinde Romalı Vali Pilatus tarafından yargılanan İsa, verilen idam cezasının neticesinde Golgota (kafatası) diye bilinen yerde çarmıha gerilmiştir.¹⁸⁷ İsa acılar içerisinde kıvranarak ölmüş,¹⁸⁸ Kabrinden üç gün sonra dirilmiştir.¹⁸⁹

Hıristiyanlık inancının asıl yayıcısı ve şekillendiricisi olarak kabul edilen Pavlus İsa'nın Hız. Adem'den beri devam eden insanlık suçunu üstlenmek ve insanları asli günahattan kurtarmak gayesiyle çarmıha gerilerek kendini feda ettiğini savunur.¹⁹⁰

Kur'an gerek Hız. Meryem ve gerekse Hız. İsa ile ilgili teferruata girmeden genel hatlarıyla bilgilendirme yapmıştır. Yapılan yanlışlıklara işaret edilmekle kalınmamış doğru olan bilgi ortaya konulmuştur. Bazı konulardaki meziyetlerinden dolayı övülen Hıristiyanlar yine tevhit çizgisine taban tabana zıt olan konulardaki söylem ve eylemlerinden dolayı çok açık ve seçik ifadelerle yerilmişlerdir.

¹⁸³ Âl-i İmrân(42); Luka, 1/34,35.

¹⁸⁴ "İِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ" Âl-i İmrân (3), 33

¹⁸⁵ "وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَىٰ نِسَاءِ الْعَالَمِينَ" Âl-i İmrân (3), 42.

¹⁸⁶ "وَمَرْيَمَ ابْنَتْ عِمْرَانَ الَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهِ مِنْ رُوحِنَا وَصَدَّقْتَ بِكَلِمَاتِ رَبِّهَا وَكُنْتِ مِنَ الْقَائِمِينَ" Tahrîm (66), 12.

¹⁸⁷ Luka, 23/32,33.

¹⁸⁸ Matta, 27/45-50.

¹⁸⁹ Matta,28/1-10; Markos, 16/1-8

¹⁹⁰ Zekiye Sönmez, *İslam'ın Ortaya Çıktığı Dönemde Arap Yarımadasında Hıristiyanlık*, Ankara: TDV. 2012, s.295.

5. HZ. PEYGAMBERİN HAYATINDA HİRİSTİYANLARLA İLİŞKİLER

Hz. Muhammed'in Hıristiyanlarla olan münasebetleri nübüvvet öncesine dayanmaktadır. Nitekim eşi Hz. Hatice'nin amcası Varaka bir Hıristiyan idi ve eşi vasıtasıyla onunla akrabalık bağları oluşmuştu. Ayrıca Mekke'de iken bazen Hıristiyanları ziyaret ettiği ve bu ziyareti esnasında onlardan Tevrat ve İncil dinlediği bilinmektedir. Nübüvvetle birlikte ise Hıristiyanlarla olan münasebetleri vahiy ekseninde şekillenmiştir.¹⁹¹

5.1.Mekke Dönemi

Hz. Muhammed'in Hıristiyanlarla olan münasebetleri Nübüvvet dönemi öncesinde başlamıştır. Meşhur olan bilgiye göre Hz. Muhammed, peygamberlik öncesinde yaptığı ticarî seferler esnasında Râhip Bahîra ile karşılaşmış, onlar Hz. Muhammed'in son peygamber olacağı ile ilgili mühim açıklamalarda bulunmuşlardı.¹⁹² Risaletin başlarına gelindiğinde Mekke'de Hıristiyanların oluşturduğu cemaatten söz edilmez. Nahl suresi 103.ayetin nüzul sebebi olarak zikredilen, Mekke'de demircilik yaparak geçimini temin eden adının Cebr er – Rûmi veyahut Yesâr¹⁹³ olduğu söylenen bir kişiden bahsedilir. Hz. Peygamber'in zorlu Tâif dönüşü sırasında bir bahçede tanıştığı Addas en- Ninôvî o dönemde Hz. Peygamberin tanıdığı az sayıdaki Hıristiyanlardan biri idi.¹⁹⁴ Ayrıca Mekke'de Kabe'nin inşası esnasında ustabaşı olarak çalıştığı rivayet edilen Bâkûm er-Rûmi ve demirci ustaları olarak bilinen Bel'âm er- Rûmî ve Ezrak b. Ukbe er-Rûmî' Mekke'de sayıları oldukça az olan Hıristiyanlar arasında gösterilir.¹⁹⁵

Mekke'de Hıristiyanlar arasında hiç şüphesiz en çok bilineni Kureyşli bir Arap olan Varaka b. Nevfel'dir. Asıl ilmi tahsilini Suriye'de papazların yanında tamamlamış olan Varaka, birtakım el yazımı İncillere sahipti. İslam'ın beşiği olan Mekke'de Varaka b. Nevfel'in haricindeki Hıristiyanların tamamı köle

¹⁹¹ Nadir Özkuyumcu, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1994, C.2, s.411.

¹⁹² İbn Sa'd, *Tabakâtu'l Kübrâ*, Beyrut: Dâr'ul Kutubu'l İlmîyye, 1996, C.1, s.96.

¹⁹³ Ebu'l Haccâc Mücâhid İbn-i Cebr el- Mekkî el- Mahzûmî, *Tefsîri Mücâhid*, Mısır: Dar'ul Fikr İslâmî el- Hadîseti, 1989, C.1, s.425.

¹⁹⁴ Muhammed Emin Yıldırım, *Suffa Meclisleri Siyer Dersleri*, İstanbul: Siyer Yayınları, 2017, s.380.

¹⁹⁵ Yıldırım, *a.g.e*, s.380.

sınıfındandı.¹⁹⁶ Hz. Peygamber'in Varaka b. Nevfel ile ilk görüşmesinin vahyin başlamasını müteakip kâbeyi tavaf esnasında gerçekleştiğini söyleyenlerde olmuştur.¹⁹⁷ Bu görüşme sonrasında Hz. Muhammed'in Varaka ile münasebet kurduğuna dair bir bilgiye kaynaklarda rastlanmamaktadır.¹⁹⁸

Kaynaklarda Alak suresinin ilk beş ayetinin gelmesiyle birlikte Hz. Peygamberin endişelendiği ve bu halinden dolayı Hz. Hatice ile beraber Varaka b. Nevfel'e gittiği onun da "Sana gelen Namus'u Ekber'dir. Senden önce Musa'ya da İsa'ya da gelmiştir" gibi sözlerle teskin etmeye çalıştığı yönünde bilgiler yaygındır.¹⁹⁹

Hz. Peygamber tebliğ sürecinde kendisi ve kendisine iman edenlerle birlikte her türlü zorluğa göğüs germiştir. Önüne çıkan her fırsatı değerlendirerek İslam'ı tebliğ etme kararlılığını ve dirayetini göstermiştir. Bu bağlamda Hac sezonunda Mina'da kurulan Ukaz, Mecenne, Zû'l-Mecâz gibi panayırlara gelenlerle yakından ilgilenmiş ve onları İslam'ın diriltici soluğu ile buluşturmak istemiştir. Kurulan bu panayırlar vesilesiyle Gassan, Tağlip, İyâd, Kelb gibi Hıristiyan kabileleriyle görüşerek onları İslam'a davet etmiştir.²⁰⁰

Mekke'deki işkence ve baskıların artması neticesinde Nübüvvetin 5. yılında Habeşistan'a hicret eden Müslümanların Hıristiyanlarla olan münasebetleri daha yoğun olarak gerçekleşmiştir. Habeşistan Kralı Necâşî Müslümanlara oldukça samimi davranarak onların kendi ülkesinde rahatça hayatlarını sürdürebilmeleri için her türlü kolaylığı temin etmiştir. Necâşî mülteci konumunda olan Müslümanlardan mensubu buldukları dinleri hakkında bilgi almak istedi. Onun bu arzusuna Hz. Peygamber'in amcazâdesi Cafer b. Ebu Talip karşılık verdi. İnen ayetlerden bazılarının okunması ricasında bulununca Hz. Cafer Meryem suresinin baş kısmını

¹⁹⁶ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, İstanbul: 1993, İrfan Yayıncılık ve Ticaret, (çev. Salih Tuğ), C.1, s..617.

¹⁹⁷ M. Asım Köksal, *İslam Tarihi*, İstanbul: Köksal Yayıncılık, 2001, C.1, s.170.

¹⁹⁸ Bünyamin Erul, "Varaka b. Nevfel" *DİA*, İstanbul: TDV, 2012, C.42, s.517.

¹⁹⁹ Ebu'l Fidâ İsmâîl İbn-i Amr İbn-i Kesir, *Tefsîru'l Kur'an'il Azîm*, Dâr'u Taybe, 1999, C.8, s.436.

²⁰⁰ Ebû Naîm Ahmed İbn-i Mehran el- İsfehânî, *Delâilu'n Nubuvveti li Ebî Naîm el- İshâhî*, Beyrut: Dâr'un Nefâis, 1986, C.1, s.292.

okumaya başladı. Hz. İsa ile ilgili sorular sordu ve aldığı cevaplardan memnun kalarak: “merhaba hoş geldiniz, istediğiniz kadar burada kalabilirsiniz” dedi.²⁰¹

Mekke idaresinin hicret edenleri geri getirmek için Necâşî’ye takdim edilmek üzere büyük hediyelerle Amr b. As’ı göndermişlerdi. Ancak getirilen bu hediyelere iltifat etmeyen Necâşî oldukça sert tepki göstererek: ”Allah bana bu memleketi verirken benden rüşvet mi aldı ki; ben şimdi Allah adına bana sığınan bu insanları geri vermek için sizden rüşvet alayım” diyerek onları teslim etmeyeceğini açıkça ifade etti.²⁰² Amr b. As istediğini elde edememenin üzüntüsü ile Mekke’ye dönmek zorunda kaldı. Böylece Müslümanlar uzun yıllar ta ki Medine hicretine kadar bir Hıristiyan beldesinde güven ve emniyet içerisinde yaşamlarını sürdürdüler.

Hz. Muhammed’in Mekke döneminde Hıristiyanlarla en önemli münasebetini Habeşistan’a hicret eden Sahâbîlerin oradaki gayretli çalışmaları neticesinde peygamberimizle görüşmek için Mekke’ye gelen yirmi civarındaki toplulukta görüyoruz. Bu topluluk kâbenin yanında Hz. Muhammed’in okuduğu ayetleri göz yaşları içerisinde dinleyerek Müslüman oldular. Kendileriyle tartışanlara da selam size diyerek mukabelede bulundular.²⁰³

Mekke döneminde Hz. Muhammed’in Hıristiyanlarla olan ilişkileri gayet olumlu bir düzeyde seyretmiştir. Bu dönemde sadece bazı ayetlerde Kitap Ehli nitelendirmesi içinde Hıristiyanların akîdelerine yönelik eleştiri bulunmaktadır. Bu tenkitlere rağmen Hz. Muhammed’in ve Sahâbe’nin Mekkeli müşriklere karşı Sâsânilerle yapılan bir muharebede mağlup olan Hıristiyan Doğu Romalılar cenahında bulduklarını göstermeleri dikkate şayandır. Bahsedilen savaş 613-614 yılında gerçekleşmiş ve Sâsâniler Antakya yakınlarında Doğu Romalıları büyük bir hezimete uğratmışlardır. Savaş neticesinde bazı yerler istilâ edilerek birçok Hıristiyan öldürülmüştü. Bununla da kalınmayarak kiliseler tarumar edilmiş ve

²⁰¹ Ebu’l Fidâ el- Hâfız İbn-i Kesir ed- Dimeşkî, *el- Bidâyetu Ve’nnehâyetu*, Beyrut: Mektebet’ul Asriyyetu, 2012, C.1, s.330.

²⁰² Ebu’l Fidâ el- Hâfız İbn-i Kesir ed- Dimeşkî, *el-Fusül fi’ Sireti, Müessesese Ulum’ul Kur’an*, C.1, s.102.

²⁰³ İbn-i Hişâm, *es- Sîretu Nebeviyye*, Beyrut: Mektebtu’l Asriyyetu, 2018, C.2, s.206.

Kudüs'teki Kutsal Haç (İsa'nın gerilmiş olduğu haç)ı parçalayıp İran'a kaçırmışlardı.²⁰⁴

Bu haber Mekkeli müşriklerce kazanılmış bir zafer edasıyla karşılandı ve bu zafer sevincini Kâbe'nin etrafında toplanarak kutladılar. Hatta onlar "Hıristiyanlar ve sizler Ehli Kitap'sınız bizler ve Sâsâniler okuma yazma bilmeyiz ama kardeşlerimiz sizin kardeşlerinizi mağlup ettiler. Bizler de sizleri mağlup ederiz." dediler. Bu ifadeler Hıristiyanlara ve Müslümanlara beslenen düşmanlığın en bariz ifadesiydi. Bu sözler karşısında Müslümanlar büyük bir üzüntü duyarak kendilerini Hıristiyanlara daha yakın olarak görmüşlerdi.²⁰⁵

Kur'an Müslümanların desteklediği Sâsânilerin birkaç yıl içinde galip geleceği müjdesini vererek onları sevindirmiş ve Müslümanların Hıristiyanlara destek vermesine onay vermiştir. Söz konusu hadise Kur'an'da şöyle anlatılır: "Elif, Lâm, Mîm. Rum'lar pek yakın bir yerde mağlup oldu.; Fakat onlar bu mağlubiyetlerinden sonra, birkaç sene içinde galip geleceklerdir. Önünde de sonunda da emir Allah'ındır; o gün müminler Allah'ın yardımıyla sevinecektir. O dilediğine yardım eder. Çünkü O, Aziz ve Rahim'dir."²⁰⁶

Bu ayetlerin tefsirinde Hz. Ebubekir'in aşırı derecede sevinç sergileyen Ubeyy b. Halef'in haline çok sinirlendiği ve üç yıl içerisinde Hıristiyanların Sâsânilere galip geleceğine mukabil on devesine iddiaya girdiğine dair bilgiler mevcuttur. Hz. Peygamber söz konusu bahsi duyduğunda Hz. Ebubekir'e deve sayısını yüze sene sayısını da dokuza çıkarmasını söylemiştir. Zira o sıralarda Rumların birkaç sene içerisinde İranlıları mağlup edeceklerine dair ayetler nâzil olmuştu. Bu bahis hadisesinden yedi yıl sonra Doğu Romalılar İranlılara galip geldiler. Böylece Hz. Ebubekir yıllar önce Umeyye b. Halef ile tuttuğu iddiayı kazanmış ve iddiaya konu olan develeri Umeyye'nin mirasçılarından almıştır.²⁰⁷

İleride yapılacak olan bir savaşta Hıristiyanların Sâsânilere galip geleceği çok önceden haber verilmek suretiyle Kur'an'ın mucizevî boyutuna dikkatler çekilmiş

²⁰⁴ Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili*, İstanbul: Yenda, 1996, C.6, s.254.

²⁰⁵ Celalettin es-Suyuti, *Lübâbu'n-Nükûl fî Esbabî'n-Nuzûl*, Mektebetü'n Nasir, s.210.

²⁰⁶ Rûm (30), 1,5.

²⁰⁷ Kurtubî, *El-Câmiu Li Ahkâmi'l Kur'an*, Dar'ul Kutub'ul İlmiyye, 1988, C.14, s.3,4.

diğer taraftan da Hz. Muhammed ve Müslümanların Hıristiyanlara yakın durmaları gözler önüne serilmiştir.

5.2. Medine Dönemi

Hz. Muhammed, hayatının 53 yıllık zaman dilimini ve takriben 23 yıl devam eden peygamberlik süresinin 13 yılını da Mekke’de geçirmiş oldu. Mekke’de baskılar ve çileler artık dayanılmaz boyutlara ulaştınca kendisi iman edenlerle birlikte 622 yılında Medine’ye hicret etti. Böylece Medine dönemi ve Müslümanların Medine’de bulunan diğer din mensuplarıyla ilişkileri daha sık olmaya başlamış oldu.

Hz. Muhammed Medine’ye hicret ettiğinde Medine’nin yerli sakinleri arasında Hıristiyanlar yoktu. Gerçi Hz. Hanzala’nın babası Ebû Amr sahip olduğu Rahip lakabından dolayı Hıristiyan olarak bilinse de Hz. Peygamber o’nu “fâsık” olarak isimlendirmiştir.²⁰⁸ Medine dışında ise Hz. Peygamberin vefatına kadar yoğun olarak ilişkilerini sürdürdüğü Hıristiyan kabileler mevcuttu. Bu kabilelerden bazılarında davet mektupları gönderilmiş, bazıları Medine’ye davet edilmiş bazen de yaşanan olumsuzluklara istinaden üzerlerine ordular gönderilmiştir.

Medine’de en dikkat çekici münasebet Necran Hıristiyanları ile olmuştur. Hıristiyanların övüldüğü ayetler bağlamında da ifade edildiği gibi imandaki samimiyetlerinden dolayı içi ateş dolu çukurlara atılarak Ashâb-ı Uhdûd tarafından diri diri yakılan ve Tevhidi duruşu sergileyerek İlahi övgüye nail olan Necranlı Hıristiyanlar o bölgenin samimi müminleridir. Peygamberimiz bu olayın yaşanmasına sebep olarak gösterilen genç ile ilgili teferruatlı bilgiyi vermiştir.²⁰⁹

Necran, Yemen’in kuzeyinde kalan ve Suudi Arabistan sınırları içerisinde yer alan bir bölgenin adıdır. Mekke Fethini müteakip Hz. Peygamber, Necran ahalisine İslam’a davet mektubu gönderdi. Onlarda İslam’ı daha yakından tanıyabilmek ve Hz. Peygambere yakınlığı artırabilmek gayesiyle Hicretin 9. Yılında 60 kişilik bir topluluk ile Medine’ye geldiler. Medine’ye ulaşıldığında ikinci vakti idi. Hz. Peygamber namazı henüz yeni bitirmişlerdi. Onlarda Mescide girip ibadet etmek istediklerinde bazı Sahâbîler engel olmak istediler ancak, Hz. Peygamber onlara

²⁰⁸ Muhammed İbn-i İshak el- Medenî, *Kitâb-u es- Sîre ve'l Meğâzî*, Beyrut: Dâr’ul Fikr,1978, C.1, s.327.

²⁰⁹ Müslim, *Zühd*, 17.

müdahale edilmemesini ve ibadetlerini yapma noktasında karışılmamasını söyledi. Bunu ardından Kudüs istikametine müteveccih ibadetlerini yaptılar.²¹⁰ Ardından Hz. Peygamberle görüşerek birtakım sorular yönelttiler. Misal olarak “Bizler senden önce Müslüman olduk” dediler. Bu söze binaen Hz. Muhammed “Siz gerçeği ifade etmiyorsunuz! Sizi İslamiyet’i kabul etmekten engelleyen üç husustur. Domuz eti yemeniz haça tapıyor olmanız, Allah’ın oğlu bulunduğuna dair olan itikâdınızdır” Ardından Hz. Muhammed onlara Âli İmrân suresinin 59. Ayetini okudu. Bunun üzerine onlar; biz senin ne dediğini anlamıyoruz dediler.²¹¹

Aradan fazla zaman geçmemişti ki Necran heyetinin sorduğu soruların hepsine cevap mahiyetinde olan ve içinde Mübâhale (Lanetleşmeye davet) ayetinin de bulunduğu Âl-i İmrân suresinin ilk 89 ayeti indi. Ayetler nazil oldukça dinleyici konumundaki Necran’lıların dehşetli halleri yüzlerinden okunuyordu. Ayetlerin bir bölümünde şöyle bir hitap vardı: “Sana bu ilim geldikten sonra seninle bu konuda çekişenlere de ki: Geliniz, sizler ve bizler de dahil olmak üzere, siz kendi çocuklarınızı biz de kendi çocuklarımızı, siz kendi kadınlarınızı bizler de kendi kadınlarımızı çağıralım, sonra da dua edelim ve Allah’tan yalancılardan üzerine lânet dileyelim.”²¹²

Böyle bir çağrı karşısında büyük bir tedirginlik ve korku hali yaşayan Necran heyeti bu konuyu kendi aralarında görüşüp, sonrasında verilecek cevabı düşünmek üzere Hz. Muhammed’den müsaade istediler. Hz. Peygamberden müsaadeyi aldıktan sonra konuyu kendi aralarında müzâkere ettiler. Heyet içerisinde bulunan tecrübe sahibi kişiler ve ilim sahipleri Hz. Peygamber hakkında, onun gerçek bir peygamber olduğunu ve peygamberlerle tartışanların onmayacaklarını hatırlatarak bu lanetleşmeden vazgeçirdiler.

Bir gün sonra Hz. Muhammed kendi Ehli Beyti olan Hz. Ali Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin’i yanına alarak onları övmüş ve onlarla beraber Necran

²¹⁰ İbn-i Hişam, *a.g.e.*, C.2, s. 224.

²¹¹ Abdul Melik İbn-i Muhammed İbrâhîm en- Nisâbûrî, *Şerefu’l Mustafâ*, Mekke: Dâr’ul Beşâiru’l İslâmiyye, hicri, 1424, C.5, s.366.

²¹² «فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ آبَاءَنَا وَأَبْنَاكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلْ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ» Âl-i İmrân (3), 61.

heyetinin bulunduğu yere gelerek onları mübahaleye davet etmişti.²¹³ Onlar lânetleşme teklifini kabul etmeyerek, kendi dinlerinde kalmak istediklerini, talep edilmesi halinde kendilerinden istenecek şeyleri vereceklerini, anlaşmaya hazır olduklarını ayrıca aralarında meydana gelecek olan ihtilafı konuları çözmek üzere bir hakemin tayin edilerek kendileriyle gönderilmesini rica ettiler.²¹⁴

Hiz. Muhammed Medine’de bulunan Necran Hıristiyanlarının isteklerini kabul ederek onlarla bir anlaşmaya vardı. Bu anlaşmaya göre belirlenen cizye miktarıyla İslam’ın tebâsı olarak kabul edildiler. Hiz. Peygamber tarafından ümmetin emini olarak tavsif edilen Ebû Ubeyde b. Cerrah hem mali konuları tanzim etmek hem de ihtilafa medar olan konuları çözümlmek üzere hakem olarak gönderildi.²¹⁵ Hicretin 10.yılına gelindiğinde Necran bütünüyle o günkü İslam coğrafyasına dahil olmuştu. Hiz. Ebubekir’in hilafeti döneminde Necran’lılar yalancı peygamber olarak ortaya çıkan Esved el- Ansî’ye uyarak baş kaldırdılar. Sonradan bazıları bu davranışlarından nedamet duyarak tekrar İslam’a döndüler. Bazıları da Hıristiyan olarak kalma yönünde tercihte bulundular. Bu tercihlerini Hiz. Ömer döneminde de devam ettirerek Hıristiyan olarak kaldılar. Ancak Necran ahalişi Hiz. Muhammed’le Medine’de yaptıkları anlaşmaya tamamıyla riayet etmediklerinden dolayı Hiz. Ömer tarafından Kûfe’ye göç ettirildiler.²¹⁶

Hiz. Peygamber’in Medine döneminde Tağlib Hıristiyanları olarak bilinen ve Irak çevresinde yaşamlarını sürdüren toplulukla da görüştüğü yönünde rivayetler söz konusudur. Bu topluluk adına on altı kişilik bir grup Medine’ye gelerek Hiz. Muhammed ile görüştüler. Müslüman olma teklifini kabul etmeyince bazı şartlar muvâcehesinde kendileriyle bir anlaşma yapıldı. Bu şartlara göre dinlerinde kalabilecekler. Ancak yeni dünyaya gelen çocukları vaftiz edemeyecekler, ya da Hıristiyanlaştıramayacaklardı.²¹⁷

²¹³ Ebû Bekr er- Râzî el- Cessâs el- Hanefî, *Ahkâmu’l Kur’an*, Beyrût: Dâr’ul el- İhyâu et- Turâs, hicrî ,1405, C.2, s.295.

²¹⁴ Ebu’l Fidâ el- Hâfız İbn-i Kesîr ed- Dimeşkî, *el- Bidâye ve’n Nihâye*, Beyrut: el- Mektebetü’l Asriyyetu, 2012, C.4, s.120.

²¹⁵ Ebu Nuaym el- İsfehânî, *Delâilu’n Nubuvve*, Beyrut: Dâr’un Nefâis, 1986, C.1, s.354.

²¹⁶ Abdurrahman b. Ebubekr, *Tarih-i Hulefa-i Raşidin el-Futuhât İncezat es-Siyasiyye*, Mektebetü Nezer, 2004, C.1, s.110.

²¹⁷ Ebu’l Fidâ el- Hâfız İbn-i Kesîr ed- Dimeşkî, *a.g.e*, C.4, s.163.

Hiz. Muhammed hicretin 6.yılında Hudeybiye’de Mekkeli müşriklerle yazılı bir anlaşma imzaladı. Bu anlaşma maddelerinden biri de tarafların birbirleriyle on yıl boyunca savaşmayacağı yönünde idi. İşte bu sulh dönemi Müslümanlar için tebliğ ve davet noktasında ciddi bir fırsat olmuştur. Hiz. Peygamber bu dönemde farklı bölgelerden ve dinlerden gelen heyetleri Medine’ye davet etmiş ve gelen heyetlere İslam dini anlatılarak Müslüman olma teklifi yapılmıştır. Ayrıca bu dönemde birçok devlet adamına İslam’a davet mahiyetinde mektuplar gönderilmiştir.

İslam’ın yayılması gayesiyle kaleme alınan bu mektuplar birçok Hıristiyan büyüklerine ve devlet adamlarına da gönderilmiştir. Mekke döneminde kendi ülkesine hicret eden Müslümanları kabul eden ve onlara her türlü kolaylığı temin eden Necâşî bu mektubu alan isimlerden biridir. Hicretin 7. Yılında Amr b. Ümeyye ed- Damrî’yle Necâşî Ashame’ye, İslam’a davet eden bir mektup gönderildi.²¹⁸ Amr b. Ümeyye mektubu Necâşîye takdim ederken ona övgü dolu sözlerle taltif ederek teşekkür etti. Amr konuşması esnasında Yahudilerden bahsederek onların hem İsa peygambere hem de ardından Hiz. Muhammed’e iyi davranmadıklarını, Hıristiyanların ise buna mukabil Müslümanlara yakınlık göstererek sıcak davrandıklarını ifade etmiş ve mektubu onun huzurunda okuyarak sonrasında onu Müslüman olmaya davet etmiştir.²¹⁹

Necâşî kendisine takdim edilen bu mektubu büyük bir memnuniyetle kabul etti. Ardından bu memnuniyetini: “Habeş halkı bugüne kadar bundan daha hayırlı mektup almadı”²²⁰ cümlesiyle ifade etti. İslam’ı kabul ettiğine dair cevap mahiyetinde bir mektup yazarak Hiz. Muhammed’e göndermiştir.²²¹ Necâşî hicretin 9. Yılında vefat etmiş Hiz. Muhammed ona gıyabî cenaze namazı kıldırmıştır.²²²

Hudeybiye dönüşü bir mektupta Hıristiyan nüfusunun yoğun yaşadığı, Doğu Romanın kontrolü ve hâkimiyeti altında olan Mısır’ın dinî ve siyasî lideri

²¹⁸ Ahmed İbn-i Hüseyin Ebu Bekr el- Beyhâkî, *Delâilun Nubuvve ve Ma’rifetu Ahvâlu Sâhibu eş-Şerîati*, Beyrut: Dâr’ul Kutub İlmiyye, hicri 1405, C.2, s.309.

²¹⁹ İbrahim İbn-i Ahmed el- Halebî, *İnsânu’l Uyûn fî Sîreti’l Emînu’l Me’mûn*, Beyrut: Dâr’ul Kutub İlmiyye, hicri 1427, C.3, s.348.

²²⁰ İbrahim İbn-i Ahmed el- Halebî, *İnsânu’l Uyûn fî Sîreti’l Emînu’l Me’mûn*, Beyrut: Dâr’ul Kutub İlmiyye, hicri 1427 C.2, s.182.

²²¹ Ahmed İbn-i Hüseyin el- Beyhâkî, *a.g.e*,C.2, s.309.

²²² Ramazan el- Butî, *Fıkhu’s- Sire*, Şam: Daru’l Fikr, s.94.

konumunda olan Mukavkıs'a gönderilmiştir.²²³ Hâtip b. Beltea ve ona refakat eden Cebr²²⁴ mektubu Mukavkıs'a ulaştırdılar. Mukavkıs kendi ülkesine gelen bu iki kişiyi çok iyi karşılayarak onlara izzet-i ikramda bulundu. Mektubu alınca bazı sorular sorarak İslam ve peygamberlikle ilgili malumat sahibi olmak istemiştir. Cevabi mektubunda: "Beklenen peygamberin Şam taraflarından çıkacağını zannediyorum" şeklinde yazmış. Kendisine gelen elçileri iyilik ve güzellikle misafir eden Mukavkıs Hz. Peygamber'e hediye edilmek üzere toplumun gözünde büyük değeri haiz iki cariyeye, bir elbise ve birde katır göndermiştir.²²⁵

İslam'a davet bağlamında bir mektup da Doğu Roma İmparatoru Herakliyus'a gönderilmiştir. İranlılara karşı yapılan savaşta galip gelen Doğu Roma'nın reisi Herakliyus Suriye'nin durumunu yakından görebilmek ve bölgeyi düzene sokmak gayesiyle Kudüs'e gelmişti. Mektubu getiren Dihyetü'l Kelbî adlı sahâbî idi. Herakliyus mektubu okuyunca Resûl-i Ekrem hakkında bilgi sahibi olmak istedi. Bu vesileyle onu tanıyan birisini bulmak için araştırma yaptı. O sıralarda Şam'da bulunan Ebu Süfyan'ı huzuruna davet etti.

Rum diyarının önde gelen devlet erkânından bazılarının da hazır bulunduğu bir mecliste Herakliyus Ebu Süfyan'a Hz. Muhammed'le ilgili birçok soru yöneltti. Sorular mukabilinde almış olduğu tatminkâr cevaplar üzerine: "Ben bu özelliklere sahip birinin yakında geleceğini bekliyordum. Fakat sizin aranızdan çıkacağına dair bir tahminim yoktu" dedi. Ayrıca kendini dinleyenlere hitaben: "Eğer onunla ilgili söylenenlerin doğruluk payı varsa ayağımın bastığı bu topraklara ulaşması çok yakındır"²²⁶ diyerek devlet erkânına Hz. Muhammed'i kast ederek "Ona tabi olalım" şeklinde bir teklif sundu. Bunun karşısında oradakiler vahşi hayvanların ürküp kaçtıkları gibi dağılmak isteyerek kapılara doğru ilerlediler kapıların hepsini kapalı durumda gördüler. Böyle bir tablo ile karşılaşan Herakliyus, onları huzuruna çağırarak, "Ben sizin dininizdeki samimiyetinizi görmek istedim"²²⁷ dedi. Bu söz

²²³ İbn-i Kesir, *a.g.e.*, C.4, s.272.

²²⁴ İbn-i Sâd, *Tabakâtu'l Kübrâ*, Beyrut: Dâru'l Kutub, 1990, C.1, s.107.

²²⁵ İbn-i Sad, *a.g.e.*, C.1, 25.

²²⁶ İbn-i Kesir, *a.g.e.*, C.2, s.455.

²²⁷ İbrahim Canan, *Peygamberimizin Yahudi ve Hristiyanlarla Diyalogu*, İstanbul: 2011, Timaş Yayınları, s.156.

üzerine devlet erkânı Herakliyas'a olan bağlılıklarını ifade sadedinde secdeye kapandılar.²²⁸

Bidâyetinde Hıristiyanlarla fikrî ve diplomasi düzleminde başlayan münasebetler zaman içerisinde şartların zorlaması neticesinde tarafları savaş meydanında karşı karşıya getirmiştir. Hz. Muhammed'in yaşadığı dönemde Hıristiyanlarla yapılan savaşlarla ilgili sebeplere inildiğinde problemin Hıristiyan kaynaklı olduğu görülür.

5.2.1. Hıristiyanlarla İlişkilerin Bozulma Sebebi ve Savaşlar

Kur'an ayetleri incelendiğinde görülecektir ki İslam barışı esas almakta ve savaşı son çare olarak görmektedir.²²⁹ Savaşmaya dair olan izin Medine'de verilmiştir Öncesinde savaşı yasaklayan ve müminlere sabrı ve tahammül etmeyi telkin eden yetmiş yakın ayet inmiştir.²³⁰ Öyle ki müşrikler Hz. Peygamber başta olmak üzere müminlere kötülüğün her çeşidini reva görüyorlardı. Bu durum karşısında Hz. Muhammed henüz daha kıtalle emir olunmadığını söylemiştir. Müslümanlar Medine'ye hicret ettikten sonra İslam devleti kuruldu ve savaşmaya dair izin ilahi müsaade ile verilmiş oldu.²³¹ Hz. Muhammed diğer topluluklarla olduğu gibi Hıristiyanlarla da münasebetleri diplomatik esaslarla yürütüyordu. Diplomatik esaslarla yürütülen münasebetler çıkmaza girdiğinde son çare olarak aşağıda da değinileceği gibi askeri müdahalelere başvurulmuştur.

5.2.1.1. Mûte Savaşı

Hıristiyanlarla Muharebe meydanındaki ilk karşılaşma Gassânî Hıristiyanlarına karşı Mûte savaşında gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber İslam'a davet amacıyla Şucâ İbn-i Ebi Vehb el- Esedî'yi yazdığı mektubu ulaştırmak amacıyla Gassânî Hıristiyanlarının liderlerinden Hâris b. Ebi Şemîr el- Gassânî'ye gönderdi.²³²

²²⁸ Buhari, *Bed'ul – Vahy*, 6. Hadis.

²²⁹ "وَإِنْ جَنَحُوا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ" Enfal (8), 61 "وَيَأْمَنُوا قَوْمَهُمْ كُلٌّ مَا رَدُّوا إِلَى الْفِتْنَةِ أُرْكَسُوا فِيهَا فَإِنْ لَمْ يَغْتَزَلُواكُمْ وَيَلْفُوا إِلَيْكُمْ السَّلْمَ وَيَكْفُوا أَيْدِيَهُمْ فَخَدُّوهُمْ وَأَقْتُلُوهُمْ حَيْثُ تَقَفْتُمُوهُمْ وَأُولَئِكَ جَعَلْنَا لَكُمْ عَلَيْهِمْ سُلْطَانًا مُبِينًا" Nisa (4), 91.

²³⁰ Hicr(15),94; Yâsîn(36),76 ve diğer ayetler.

²³¹ "أَذِّنْ لِلَّذِينَ يُقَاتِلُونَ بِأَنَّهُمْ ظَلَمُوا وَإِنَّ اللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ" Hac (22), 39.

²³² Şemsu'ddîn Muhammed İbn-i Ali İbn-i Humâriye İbn-i Tulûn ed- Dimeşkî es- Salihî el- Hanefî, *İ'lâmu es- Sâilîn an Kutubi Seyyidi'l Murselîn*, Beyrut: Risâle, 1987, C.1, s.106

Hız. Peygamberin bu mektubu karşısında oldukça öfkelenen Hâris b. Ebi Şemîr Medine'ye saldırmayı düşünmüş ancak, Doğu Roma İmparator'u Herakliyus'un kendisini uyarması sonucu böyle bir şeye girişmekten vazgeçmiştir. Hız. Muhammed Şuca b. Ebi Vehb' Medine'ye döndüğünde olup bitenleri ondan dinlemiş, Gassânî liderinin bu nezaketsizliğine üzölmüştü.²³³

Yaşanan bu hadisenin bir yıl sonrasında bu kez Hız. Muhammed tarafından ikinci bir mektup Gassânî Hıristiyanlarının Busra emirine gönderilmiştir. Mektubu ulaştırmak üzere görevlendirilen Hâris b. Umeyr el- Ezdî Gassânî sınırlarından geçerken Gassânî reislerinden Şurahbil b. Amr'ın adamları tarafından yakalanmış ve Şurahbil'in sorgulamasını müteakip onun talimatıyla öldürölmüştür.²³⁴

Halbuki öteden beri elçiye zeval olmayacağı milletler arasında bilinen ve gözetilen bir prensipti. O zamana kadar Hız. Muhammed'in gönderdiği elçilerden sadece bir tanesi böylesine esef verici bir durumla karşılaşmıştı. Bu durum karşısında Hız. Peygamber misilleme yapmak için harekete geçti ve üç bin kişilik bir ordu hazırladı. İki ordu Mute'de karşı karşıya geldiğinde ciddi bir dengesizlik söz konusu idi. Bizans'ın ve diğer kabilelerin desteğini arkalarına alarak Müslömanlarla savaşmaya hazırlanan Gassânîlerin ordu sayısı yüz bin civarında idi. Şiddetli çatışmaların yaşandığı bu savaşta sayıları az olmasına rağmen Müslömanlar, büyük bir mukavemet ve kahramanlık örneği gösterdiler. Hız. Muhammed bu muharebede sırasıyla üç komutan tayin etmişti. Bu üç komutanın şehid olması neticesinde komutanlık Halit İbn-i Velid'e geçti. O da büyük bir kahramanlık gösterdi ve Müslömanlar çok fazla kayıp vermediler.²³⁵ Böylece Müslömanlarla Hıristiyanlar ilk defa savaş ortamında karşı karşıya gelmiş oldular.

5.2.1.2. Tebük Seferi

Hız. Peygamberin hayatında katıldığı son sefer Tebük seferidir. Doğu Roma İmparator'u Herakliyus'un Müslömanlara saldıracağı yönünde bir haber Medine'ye ulaşınca Hız. Peygamber seferberlik ilanında bulunmuş Medine ve civarından gelenlerle birlikte büyük bir ordu meydana getirmiştir. Aslında Hız. Muhammed

²³³ Hamidullah, *a.g.e.*, C.1, s.329,330.

²³⁴ Muhammed İbn-i Muhammed İbn-i Seyyid en- Nas, *Uyûnu'l Eser fi Funûni'l Meğâzi Ve'sşemâili Ve'ssiyer*, Beyrut: Dâru'l Kalem, t.y, C.2, s.196.

²³⁵ İbn-i Kesîr, *El Bidâye Ve'n Nihâye*, C.3, s.434.

genellikle son ana kadar seferin nereye yapılacağını düşmanın bilgi almaması gayesiyle gizli tutardı. Ancak, sefer yapılacak yerin uzak olması, mevsimin yaz düşmanında çok kuvvetli olması gibi sebeplerden dolayı aleni olarak hedef gösterilmiştir. Böylesine zor şartlar altında teşekkül ettirilen orduya zorluk ordusu anlamında “Ceyş’ül Usra” adı verilmiştir.²³⁶ Kur’an Tebuk seferine zorluğundan dolayı “Saatü’l Usre”²³⁷ adını vermiştir.

Medine’den ayrılan ordu oldukça meşakkatli bir yolculuğun neticesinde Şam’a yakın bir bölge olan Tebuk’e ulaştı. Lakin Bizans ordusu savaşmayı göze alamadığı için herhangi bir askeri çatışma olmadı. Yirmi güne yakın bu bölgede orduyla birlikte kalan Hz. Muhammed Yahudi ve Hıristiyanlarla bir dizi görüşmeler gerçekleştirdi. Bu görüşmeler esnasında yapılan antlaşmaların yanı sıra teminat mektupları da verildi.²³⁸

Her durumda karşısına çıkan fırsatları İslam’ın güç kazanması için değerlendirmeye çalışan Hz. Muhammed bu sefer esnasında da Gassânî Hıristiyanları ile görüşmüş bu görüşmeler meyvesini vermiş ve onlardan bazıları Müslüman olmayı kabul etmiştir. Yine yapılan anlaşmalar çerçevesinde Ürdün’ün sınırları içerisinde bulunan Dûmetu’l Cendel, Cerbâ, Eyle, Maknâ, Ezruh gibi bölgeler Müslümanların kontrolü altına geçmiştir.²³⁹

Nihayetinde bu yolculuk, Hz. Peygamberin üç hafta boyunca Hıristiyanlarla yoğun görüşme ve münasebetlerinin yaşandığı İslam Devletinin daha da güçlendiği bir sefer olarak tarihe geçmiştir.

5.2.1.3. Üsâme Ordusu

Hz. Muhammed’in elçiler vasıtasıyla göndermiş olduğu İslam’a davet mektuplarını nezaketle karşılayanların yanı sıra mektubu getiren elçilere hakaret eden, zulüm eden, hatta öldüren devlet büyükleri de olmuştur. Bu vesileyle Resulullah davetiyle istihza edip bunu alay konusu yapanlara gerekli dersi vermek

²³⁶ İbn-i Kesir, *a.g.e.*, C.5, s.2,4.

²³⁷ “لَقَدْ تَابَ اللَّهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهَاجِرِينَ وَالْأَنْصَارِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ فِي سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيغُ قُلُوبَ فَرِيقٍ مِنْهُمْ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ إِنَّهُ بِهِمْ رَءُوفٌ رَحِيمٌ” Tevbe (9),117.

²³⁸ Muhammed İbn-i-Ömer *Vâkıdî Kitâbu’l Meğazi*, Beyrut: Dâr’ul İlmîyye, C3, s.1031,1033; Sönmez, *a.g.e.*, s.233.

²³⁹ Hamidullah, *a.g.e.*, C1, s.341.

gayesiyle, vefatından önce bir ordu hazırlayarak başına da komutan olarak Üsâme bin Zeyd'i tayin etti. Ordunun başına Üsâme'nin getirilmesi aynı zamanda Rumlar tarafından şehit edilen babasının katillerine gerekli karşılığı vermek gibi bir amacı da gütmüştür.

Ordu Medine'yi terk etmeye hazırlanırken Hz. Muhammed hastalanmıştır. Hastalığın müddeti devam edince ordu da Medine'den ayrılamadı. Hz. Muhammed'in vefatını müteakip halife seçilen Hz. Ebubekir'e dilemesi halinde ordunun başından ayrılabilceğini iletince Hz. Ebubekir Üsâme'nin ordunun komutanı olarak kalmasını emretti.²⁴⁰

Suriye yönüne doğru hareket eden ordu, aynı zamanda peygamberin vefatını müteakip içerde ve dışarda bulunan düşmanlarına karşı merkezi idarenin dirayetini ve gücünü göstermesi açısından büyük bir ehemmiyet arz ediyordu. Nitekim Suriye bölgesindeki bazı Hıristiyanlara karşı yapılan bu savaş Müslümanların galibiyetiyle neticelenince "Ridde Savaşlarından" dolayı üzüntü halinde olan Medine halkı için büyük bir moral vesilesi oldu.²⁴¹

6. İncil'in Tahrifi

Tarih boyunca Müslümanlarla Hıristiyanlar arasındaki en önemli teolojik tartışma mevzularından bir tanesi de İncil'in tahrif edilip edilmediği hususu olmuştur. Kur'an muhtelif ayetlerde Kitap Ehlinin, özellikle de Yahudilerin isimlerini zikrederek kitaplarıyla ilgili yaptıkları tahrifata dikkatleri çekmektedir.²⁴² "Tahrif" kelimesi Arapça da حَرَف kökünden gelmekte ve bir şeyin uç kısmı, köşesi ve kenar kısmı gibi anlamları ihtiva etmektedir Aynı kökten türeyerek tefil babının mastarı olan tahrif kavramı bir şeyin yerinin değiştirilmiş hali, bir nesneyi bir tarafa eğmek, biçimde ve

²⁴⁰ Ebû Âmir Halife ibn-i Hiyad, *Târîh-i Hâlîfe 'tü ibn, Dimaşk: Dâru'l Kalem*, t.y, s.100

²⁴¹ Berike ibn-i Berike Ebû Meyletu'l Ömerî, *Gazvetu Mevtetu Ve'sserâyâ Nebeviyyetu, eş-Şemâliyyetu*, Medine-i Münevvere: İmadetu'l Bahsi'l Amelî, 2004, C.1, s.490.

²⁴² "أَفْتَطَمُّونَ أَنْ يُؤْمِنُوا لَكُمْ وَقَدْ كَانَ فَرِيقٌ مِنْهُمْ يَسْمَعُونَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ يُحَرِّفُونَهُ مِنْ بَعْدِ مَا عَقَلُوهُ وَهُمْ يَعْلَمُونَ" Bakara (2), 75. "مِنَ الَّذِينَ هَادُوا يُحَرِّفُونَ الْكَلِمَ عَنْ مَوَاضِعِهِ وَيَقُولُونَ سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا وَاسْمِعْ غَيْرَ مَسْمُوعٍ وَرَاعِنَا لَيًّا بِأَلْسِنَتِهِمْ وَطَعْنَا فِي الدِّينِ" Nisa (4), 46; "وَلَوْ أَنَّهُمْ قَالُوا سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا وَاسْمِعْ وَانظُرْنَا لَكَانَ خَيْرًا لَهُمْ وَأَقْوَمَ وَلَكِنْ لَعَنَهُمُ اللَّهُ بِكُفْرِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُونَ إِلَّا قَلِيلًا" Araf (7), 162.

sözde ki bozukluğun ifadesi için kullanılmaktadır.²⁴³ Bu kelime ile yakın ilgisi olan ve kullanımı başka baktan olan inhirâf lafzı ise, tahrifi, eğilmeyi, bozulmayı, dalaleti, yanlış eğilim ve yönelişleri anlatır.²⁴⁴ Her ne kadar Kur'an, Hıristiyanlara yönelik direkt olarak böyle bir suçlama yöneltmemiş olsa da Ehli Kitap bağlamında oldukları kesin olan Hıristiyanlara da zımnen bir gönderme yapmıştır.²⁴⁵

Kur'an'da tahrif kelimesiyle beraber bunun müteradifleri olan “tebdil”²⁴⁶(تبدیل), “kitmân”²⁴⁷(كتمان), “leyy”²⁴⁸(لي), “lebs”²⁴⁹(لبس) ve “nisyan”²⁵⁰(نيس) gibi kavramlarda görülmektedir.²⁵¹ Hıristiyanlıkla ilgili tahrif tartışmaların mahiyet ve boyutlarında farklı görüşlerin olduğu bir gerçektir. Buna göre bazıları tahrifin metinlerde bazıları da tevillerde olduğunu söylemiştir. Bunun bununla birlikte tahrifin kısmiliğini savunanlar da olmuştur. Yine bir grup da bütününe tahrif edildiği savını gündeme getirmişlerdir.²⁵²

İncillerde anlam noktasında tahrif olduğu hususunda Hıristiyanlarla Müslümanlar arasında herhangi bir anlaşmazlık söz konusu değildir.²⁵³ Bununla birlikte Rahmetullah el-Hindî tarafından lafızların değiştirilmesi, ziyade edilmesi ve eksiltilmesi suretiyle de tahrifat yapıldığı ispat edilmeye çalışılmıştır.²⁵⁴ Belki bu noktada yöneltilecek en önemli eleştirilerden biri de kaynakların dilidir. Bilindiği gibi İsa peygamberin kendisi Yahudi ırkına mensuptu ve Yahudilere gönderilmiş bir peygamberdi. Lakin İncillerin Yunanca yazılmış olması sıhhatine gölge düşüren en önemli etkenlerden

²⁴³ Râğıb el-İsfehânî, *Müfredat*, (çev. Yusuf Türker), İstanbul: Pınar Yayınları, 2010, s.385.

²⁴⁴ İbni Manzûr, *a.g.e.*, C.9, s.43.

²⁴⁵ Mehmet Aydın, *Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Ankara: TDV yayınları, 1998,1. Baskı, s.147.

²⁴⁶ Fetih (48), 15.

²⁴⁷ Bakara (2), 174.

²⁴⁸ Âl-i İmran (3), 78.

²⁴⁹ Âl-i İmran (3), 71.

²⁵⁰ Mâide(5),13.

²⁵¹ Ferruh Kahraman, “Tefsirde Kitabı Mukaddesin Tahrifi Meselesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 41 (2015), s.191.

²⁵² Goldziher Ignaz, “Ehli Kitaba Karşı İslam Polemiği”, (çev. Cihat Tuç), *Ankara, AÜ.İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı 5, (1982), 249, 278.

²⁵³ Rahmetullah el-Hindi, *Kutsal Kitaba Çağrı (İzhârü'l Hak Çevirisi)*, (Çev. Abdulhadi Sıddık), İstanbul: Faran Yayıncılık, 2005, C.1, s.195.

²⁵⁴ El-Hindi, *a.g.e.*, C.1, s.197-298.

biridir. Şayet İncil'ler Hz. İsa ve onun talebeleri olan havârîlerinin kaleme aldıkları biçimde olsaydı Yunanca değil, İbrânîce olması gerekirdi. Hıristiyan kaynakları İsa peygamberin İbrânîce-Arâmîce konuştuğunu nasihatlerini de bu dilde yaptığını bildirmektedir.²⁵⁵ Hz. İsa'nın sadece etnik olarak değil dinî olarak da Yahudiliğe mensup olduğu²⁵⁶ hatta yeni bir din getirmek istemediği bilgisi Matta İncil'inde mevcuttur.²⁵⁷ O halde İncillerin dili ve Hz. İsa'ya ait konuşmaların konusu incelendiğinde en azından bunların orijinal olan nüshalarının Hz. İsa'nın diliyle kaleme alınmış olması ve korunmuş olması gerekirdi. Tahrif bağlamında dikkat çeken bir başka husus, Hıristiyanlarında kabul ettiği gibi, Hz. İsa'nın dünyadan ayrılırken yazılmış vaziyette bir eser bırakmamış olmasıdır.²⁵⁸

Kur'an birçok ayet vesilesiyle Ehli Kitabın tahrifatına dikkatleri çekmektedir. Tezin üst kısımlarında da ifade edildiği gibi her ne kadar Hıristiyanlara yönelik bir suçlama olmasa da Ehli Kitap bağlamında oldukları kesin olan Hıristiyanlarında tahrifle ilgili suçlamalara muhatap oldukları kesindir.: “Onlardan (ehli kitaptan) öyle bir topluluk vardır ki, kitapta olmadığı halde kitapta zannedesiniz diye dillerini eğip, bükerekler. O Allah katından olmadığı halde, “Allah katındandır” derler. Allah namına bile bile yalan söylerler.²⁵⁹ Ayeti de bunu ispat eder mahiyettedir

²⁵⁵ Franz Alt, *Was Jesus Wirklich Gesagt Hat*, München: Gütersloher Verlagshaus, 2015, s.84,85;Şaban Kuzgun, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*, İstanbul: Fazilet Neşriyat, 2008, s.142.

²⁵⁶ Christoph Störmer, *Das Christentum in 100 Fragen und Antworten*, München: Gütersloher Verlagshaus, 2015, s.82.

²⁵⁷ Matta, 5/17.

²⁵⁸ Fuat Aydın, *Dinleri Tarihleriyle Okumak*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007, s.83.

²⁵⁹ “وَإِنَّ مِنْهُمْ لَفَرِيقًا يَلُؤُونَ أَلْسِنَتَهُمْ بِالْكِتَابِ لِتَحْسَبُوهُ مِنَ الْكِتَابِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ وَمَا هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ، وَيَقُولُونَ عَلَى اللَّهِ الْكُذِبَ وَهُمْ يَعْلَمُونَ” Âl-i İmrân(3),78.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEYYİD KUTUB'UN HİRİSTİYANLARLA İLGİLİ AYETLERİ YORUMU

Seyyid Kutub İctimâi Tefsir metoduyla yazmış olduğu eserinde Hıristiyanlıkla ilgili ayetleri de tıpkı diğer konularla ilgili ayetleri yorumlarken takip ettiği metotla tefsir ederek naklî delillerin yanı sıra aklî delilleri de kullanarak izah etmiştir. İctimâi tefsir metodunun gayeleri arasında yer alan lafızlara takılıp kalmama, çağın sorunlarına Kur'an merkezli çözümler sunma ve Kur'an'ın daha ziyade hidayet yönünü önde tutma gayreti Hıristiyanlıkla ilgili ayetlerde de açıkça müşahede edilmektedir.

Hem Amerika'da hem de bazı Avrupa ülkelerinde kalmış olması onun Hıristiyan inancını ve kültürünü tanımada ciddi bir etken olmuştur. Bazı İncillerden ve Hıristiyan ilim adamlarından alıntılar yapmış olması da konuya dair hakimiyetini gözler önüne koymaktadır. Bu husus yeri geldikçe ayetlerdeki yorumlar esnasında farkedilecektir. Seyyid Kutub yer yer Hıristiyanların akidesini eleştirmekte yeri geldikçe de alternatifsiz olan İslam düşüncesini ve hayat tarzını vurgulamaktadır.

Hız. Meryem'in dünyaya gelişinden önce annesi tarafından mabede adanması, Hız. İsa'nın doğumu, peygamberlik mücadelesi, mücadele esnasında göstermiş olduğu kararlılık, hayatının son bulması, çarmıha gerilme hadisesi, havarîlerin Hız. İsa'ya olan bağlılıkları ve diğer konuları oldukça canlı bir üslupla izah etmiştir. Özellikle kıssalar kısmında o kadar etkileyici bir dil kullanmıştır ki adeta okuyucuyu olayların yaşandığı zaman dilimlerine ve mekanlara çekmektedir.

1. İMRAN AİLESİ VE HIZ. MERYEM

İmrân ailesi Kur'an'ın üçüncü suresine isim olmuştur. "Âl" kavramı bir şeyin kendi şahsından olan hususlar, yakınlık, kişinin yakınları, yakınlıkta ve mezhepte bir

şahsa yakınlığı ifade anlamında kullanılır.²⁶⁰ Kur'an'da Hz. Meryem'in babası olan İmrân ile ilgili bilgiler tafsil edilmez. İmrân kelimesinin etimolojik olarak tahlilini yapan ilim adamları farklı sonuçlara varmıştır. Kelimenin Arapça "amr" kökünden geldiği İslam'ın bidâyetinden önce Arabistan yarımadasında yaygın olduğu, Safevî kitabelerinde bu ismin görüldüğü nakledilir. Diğer taraftan bu kelimenin İbrânîce karşılığının "Amram" olduğunu ifade edenler olmuştur. Lakin Meryem'in babasının ismi olması münasebetiyle İbrânî kaynaklı olduğunu kabuletmek doğruya daha uygun görüş olarak görülmektedir.²⁶¹

Âl-i İmrân suresinin 33. Ayetinde İmran ailesinin seçilerek alemlere üstün kılındığı zikredilir.²⁶² Bu surenin 35. Ayetinde ise İmrân'ın eşinin, doğacak olan çocuğu Rabbe adadığı bir sonraki ayeti kerimede ise Meryem adıyla isimlendirdiği bildirilir. İmrân kızı Meryem terkibinden anlaşılan, İmrân ailesinden kasıt Hz. Meryem ve oğlu İsa'dır. Bu bağlamda Tevrat'ta yer alan Amram ismi Hz. Musa, Hârûn, ve kız kardeşleri Meryem'in (Miriam-Miryam) babalarını ifade etmekle birlikte Hz. İsa'nın ve annesi Meryem'le ilgisi bulunmamaktadır.²⁶³

Hz. Zekeriya'nın eşi dolayısıyla Hz. Yahya'nın da annesi olan İyşa'nın Hz. Meryem'in kız kardeşi olduğuna dair rivayetler vardır.Hz. İsa ile Hz. Yahya'nın teyze çocukları olduğu söylenmiştir.²⁶⁴

Seyyid Kutub, İmrân'ın İbrahim ailesinden olduğuna dair rivayetlerin var olduğunu söyler. İmran ailesinin bu özel münasebetinden dolayı tahsisen seçilmiş aileden zikredilmiş olduğunu belirtir. Bunun sebebi de Hz. Meryem ve Hz. İsa kıssasını arzetme keyfiyetidir. İsrail oğullarından olmuş olmalarına rağmen Hz. Yakub'un ve Hz. Musa'nın isimleri anılmamış. Âl-i İmrân terkibinde olduğu gibi yalnız Hz. İbrahim ailesinin anıldığı görülür. Cümlelerin genel akışı Meryem oğlu İsa ve İbrahim etrafında

²⁶⁰ Ebubekir Muhammed İbn-i el- Hüseyin İbn-i Dureyd, *Cemheretu'l Luğa*, Beyrut: Dâr'ul Sâdir, 2010, C.1, s.189; Elmalılı Hamdi Yazır, *a.g.e.*, C.2, s.339.

²⁶¹ Ömer Faruk Harman, "İmran", *DİA*, İstanbul: TDV. 2000, C.22, s.232.

²⁶² "إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَىٰ آدَمَ وَنُوحًا وَآلَ إِبْرَاهِيمَ وَآلَ عِمْرَانَ عَلَى الْعَالَمِينَ" Âl-i İmrân, (3), 33

²⁶³ Muhammed Tâhir İbn-i Âşûr, *et- Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tûnus: Dâr'ut-Tûnusiyye, 1984, C.20, s.175, Sayılar, 26/59.

²⁶⁴ Fahrettin Râzî, *a.g.e.*, C.8, s.202

etrafında dolaşan tartışmaları dile getiriyor. Ondan dolayıdır ki burada, Hz. Musa'yı ve Hz. Yakub'u anmanın ne yeri ne de ilgisi vardır.²⁶⁵

2. HZ. MERYEM

İlerleyen yaşına rağmen çocuk sahibi olamayan Hz. Meryem'in annesi Hanne, bir gün ağaç üzerinde yavrusunu doyurmaya çalışan bir kuş görür ve bu duruma hayranlıkla bakar. Böyle bir hâlet-i ruhiye içerisinde iken kendisine bir çocuk verilmesini Allah'tan ister ve çocuk sahibi olması durumunda bunu kutsal mabede adayacağına sözünü verir. Kutsal mabede adananların erkek çocuklar olduğu göz önüne alınırsa Hanne'nin erkek çocuk beklentisi içerisinde olduğu anlaşılır.²⁶⁶

Yahudilik inancında bir şeyi nezr etmek, adak adamak oldukça önemlidir. Bununla ilgili Tevrat'ta: "Rab şöyle buyurdu: "Eğer bir adam Rabbe adak adar ya da ant içerek kendini mükellef durumuna getirirse ahdini bozmayarak, gereğini ifâ edecek."²⁶⁷ Şeklinde bir pasaj mevcuttur. Ayrıca farklı adak çeşitlerinin olduğu da yine Tevrat'ta yer almaktadır. Örneğin Hâkim Yiftah, kapısından ilk görünen kişiyi Allah'a kurban edeceğini nezr eder. Kapıdan görünen ilk kişi kızı olmasına rağmen sözünün gereğini yerine getirerek kızını kurban etmiş olur.²⁶⁸

Kur'ân, Hanne'nin bu adağını şöyle anlatır: İmrân'ın karısı: "Ya Rabbi! Ben karnımdakini âzâd edilmiş olarak sana adadım, artık benden kabul buyur! Şüphesiz ki işiten ve her şeyi bilen sensin."²⁶⁹

Seyyid Kutub, "Rabbim karnımdakini sana adadım" ifadesiyle Meryem'in annesinin samimiyetini anlamının mümkün olacağına dikkatleri çekerek, her türlü şirkten uzak ve içten gelen niyazlarla çocuğunu Rabbine adadığını anlatır. İhlas dolu ifadelerle yapılan bu dua, Allah'a teslim oluşun bütün benliğiyle ona yönelişin en

²⁶⁵ Kutub, *a.g.e.*, C.1., s.391.

²⁶⁶ Beyzâvî, *Envaru't Tenzil ve Esraru't- Tevil*, Beyrut, Daru'l İhya, : 1985, C.2, s.14.

²⁶⁷ Sayılar, 30/1,2.

²⁶⁸ Hâkimler: 11/30-40.

²⁶⁹ "إِذْ قَالَتِ امْرَأَتُ عِمْرَانَ رَبِّ إِنِّي نَدَرْتُ لَكَ مَا فِي بَطْنِي مُحَرَّرًا فَتَقَبَّلْ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ" Âl-i İmrân, (3), 35.

güzel göstergesidir. Bu aynı zamanda Allah'ın rızasını araştırarak her şeyden soyutlanmanın da en güzel terennümüdür.²⁷⁰

Büyük bir içtenlikle erkek çocuk sahibi olmayı istemesine rağmen dünyaya gelen çocuk kız olur.” Fakat onu doğurunca “Rabbim, ben onu kız olarak doğurdum. Erkek kız gibi değildir. Gerçekten ben onun adını Meryem koydum. Onu da soyunu da taşlanmış şeytandan sana sığındırırım.”²⁷¹ demişti. Seyyid Kutub bu ayetin tefsiri bağlamında o gün mâbetler içerisinde herhangi bir adağın bilinmediğini sadece hizmet etme gayesiyle, Allah'a yönelme ve ibadete yoğunlaşma maksadıyla mâbede çocukları nezretmenin cevâzının bilindiğini söyler.²⁷²

Hanne dünyaya gelen çocuğunu Meryem olarak isimlendirdikten ve süttten kesilmesini bekledikten sonra elinden tutarak onu Beytü'l Makdis'deki âlimlere teslim etmiştir. Meryem'in kimin yanında kalacağı noktasında anlaşmazlığa düşen âlimler nihayetinde Tevrat'ı yazdıkları kalemelerini atarak kuraya müracaat ederler. Kur'an bu konuyu ğaybî bir haber kabul etmiştir.²⁷³ Çekilen kura neticesinde Hz. Meryem'in bakımını Zekeriya (A.S.) üstlenmiş oldu. Hz. Meryem'in bakımını Beyt'ül Makdis'te kura neticesinde üzerine alan ve mâbedin reisi durumunda bulunan Zekeriya (A.S.) yine kendisi gibi mabede hizmet etmekle görevlendirilen Hz. Harun'un soyundandır.

Hz. Meryem'in bakımının Zekeriya (A.S.) tarafından üstlenilmesi Kur'an'da şöyle anlatılır:” Bunun üzerine Rabbi onu güzel bir kabul ile karşıladı. Onu güzel bir bitki gibi yetiştirdi. Zekeriya'nın himayesine verdi...”²⁷⁴ Zekeriya'nın bakımını yapmak üzere Hz. Meryem'e tahsis ettiği bölüme “Mihrâb”adını veriyor. Buradaki Mihrâb'tan kasıt özel bir mahvildir.²⁷⁵ Hz. Zekeriya her mihrâba girişinde şaşkınlık verici bir durumla karşılaşır.

²⁷⁰ Kutub, *a.g.e*, C.2, s.273.

²⁷¹ فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ إِنِّي وَضَعْتُهَا أُنْثَىٰ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَيْسَ الذَّكَرُ كَالْأُنْثَىٰ وَإِنِّي سَمَّيْتُهَا مَرْيَمَ وَإِنِّي أُعِيذُهَا بِكَ وَذُرِّيَّتَهَا “ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ”, Âl-i Imrân (3),36.

²⁷² Kutub, *a.g.e*, C.1, s.392.

²⁷³ ” ذَلِكَ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يُتْلَىٰ أُولَٰئِكَ الْأَصْحَابُ الَّذِينَ كَفَرُوا وَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُجْرِمُونَ ”, Âl-i Imrân(3),44.

²⁷⁴ فَتَقَبَّلَهَا رَبُّهَا بِقَبُولٍ حَسَنٍ وَأَنْبَتَهَا نَبَاتًا حَسَنًا وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّىٰ لَكِ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

²⁷⁵ Yazır, *a.g.e*, C.2. s.318.

Kur'an bu konuyu şöyle zikreder: "...Zekeriyya her mihrâba girdiğinde onun yanında bir yiyecek bulurdu; "Ya Meryem bu sana nereden?" derdi. O da; "Allah tarafından" diye cevap verdi. Şüphe yok ki Allah dilediğini hesapsız rızıklandırır."Seyyid Kutub bu ayetin tefsirinde Hz. Meryem'e verilmiş olan yiyeceklerin farklı rivayetlerde, tafsîl edilmiş olduğunu sözü uzatmamak adına ayrıntılara girmek istemediğini söyler. Fakat bunun yiyecek olarak adlandırılan ve hayır feyezân eden her şey olduğunu itiraf etmek istediğini belirtir.²⁷⁶ Bunlar sana nerden geliyor? Sorusuna Hz. Meryem sözü fazla uzatmadan ihlas ve samimiyetini konuşturarak Allah tarafından diyor.

3. HZ. MERYEM'İN SEÇİLMESİ

HZ. Meryem kutsal mâbedde ibadete yoğunlaşarak bir taraftan ruh dünyasını yoğuruyor diğer taraftan da dışarıda işlenen her türlü pisliliklerden ve kötülüklerden uzak kalmış oluyordu. Adeta kendisi hakkında gerçekleşecek olan ilahî emrin tahakkuku için hazırlanıyordu. Bu hazırlığın ilk aşaması ilerleyen yaşına rağmen Hz. Zekeriyya ve kısır olan eşine Hz. Yahya'nın müjdelenmiş olmasıdır.²⁷⁷

İffet abidesi Hz. Meryem, mabette temiz duygularla hayatını devam ettirirken Allah'ın kendisini seçmiş olduğu müjdesine nail olur. Melekler kendisine şöyle seslenirler: "Ey Meryem! Şüphesiz ki Allah, seni seçip temizledi. Seni âlemlerin kadınlarına seçkin kıldı."²⁷⁸ Bu ayet bağlamında Kutub, o ulvî nefhâyı doğrudan doğruya telakki için intihap ettiğini söyler. Nitekim aynı nefhâyı daha önce Hz. Âdem telakki etmişti. Beşer benzeri bir olayla karşılaşılıyordu. Bu yol muazzam dava için seçkin insanları seçme yoludur. Hiç şüphe götürmez ki büyük bir iştir.²⁷⁹

Aynı surenin bir sonraki ayetinde: "Ey Meryem! Huşû ile Rabbinin divanına dur, secdeye kapan, rükû edenlerle rükû et"²⁸⁰ buyrulur. Seyyid Kutub bu iki ayetin izahlarında şu yorumlara yer verir; bu ayetlerle Hz. Meryem'in tertemiz oluşu Yahudilerin attığı iftiradan müberrâ olduğu çok net şekilde ortaya çıkıyor. İlginç olan noktanın Hz. Meryem'in iffeti, temizliği ve seçilmiş olması, İslam'ın peygamberi

²⁷⁶ Kutub, *a.g.e.*, C.1, s.393.

²⁷⁷ "قَالَ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَقَدْ بَلَغَنِي الْكِبَرَ وَأَمْرَأَتِي عَاقِرٌ قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ" Âl-i İmran (3), 40.

²⁷⁸ "وَإِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ اصْطَفَاكِ وَطَهَّرَكِ وَاصْطَفَاكِ عَلَى نِسَاءِ الْعَالَمِينَ" Âl-i İmran (3),42.

²⁷⁹ Kutub, *a.g.e.*, C.1, s.390.

²⁸⁰ "يَا مَرْيَمُ اقْنُتِي لِرَبِّكِ وَاسْجُدِي وَارْكَعِي مَعَ الرَّاكِعِينَ" Âl-i İmran (3),

tarafından Hz. Meryem'in yüceliğini kabul eden bir kavme söyleniyor. Ayrıca secdenin ardından rükû etmenin emredilmiş olması da bunların Allah'a ulaştıran bir hayat olduğunu ortaya koyuyor.²⁸¹

4. HZ. MERYEM'E GELEN İSA MÜJDESİ

Seyyid Kutub, Kur'an'da şu ayetlerle bu konuyu izah etmektedir: “ Hani melekler demişlerdi: Ey Meryem; Allah kendisinden bir kelimeyi sana müjdeliyor. Adı; Meryem oğlu İsa, Mesih'dir. Dünyada da Ahirette de şanı yücedir. Allah'a yakın kılınanlardandır da.”²⁸²

“Beşiğinde de, yetişkinlik halinde de insanlarla konuşacaktır. Ve Sâlihlerdendir.”²⁸³

“Meryem dedi ki: ”Ey Rabbim! Bana bana bir beşer dokunmamışken, çocuk nasıl olabilir?” Melekler de şöyle dediler: “Allah dilediğini öylece yaratır. Ve bir şeyin olmasını isterse ona “ol” der de, o da oluverir.”²⁸⁴

Öyle bir müjde olma özelliği içermektedir ki hadisenin bütünü fesâhatle gözler önüne koyacak biçimdedir. Allah'tan bir kelime olarak gelip ismi Meryem oğlu İsa Mesih olan bir müjde. Allah beşerî hayatın başlamasını murad edince Hz. Âdem'i yarattı. Onu meydana getiren ilk hamurun topraktan yaratılmış olmasıyla doğrudan doğruya yaratılışının topraktan olması arasında fark yoktur. Her ne halde olursa olsun bu durum, Allah'tan başkasının muttali olamayacağı İlahi bir sırrın muktezası olduğu için ne takdîmi ne de tehîri mümkündür. Bu ilahî sır, ilk mahlukun yaratılmasıyla başlamış olan sırdır. İlahî sanat böyle tecelli etmiştir. Varlık aleminde o iki sırdan biri diğerine tafdil edilmez.²⁸⁵

Öyleyse bu hayat denilen şeyin geliş yeri neresidir? Gelişi nasıldır? Topraktan geldiği kesindir. Ama topraktan çok farklı bir şeydir. Evrende bulunan cansız varlıklardan da tamamen başka bir şeydir. Yaşamın aslî maddesinde

²⁸¹ Kutub, *a.g.e.*, C.1, s.390, 391.

²⁸² “إِذْ قَالَتِ الْمَلَائِكَةُ يَا مَرْيَمُ إِنَّ اللَّهَ يُبَشِّرُكِ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ وَجِيهًا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمِنَ الْمُقَرَّبِينَ” Âl-i İmran (3), 45.

²⁸³ “وَيُكَلِّمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَمِنَ” Âl-i İmran (3), 46

²⁸⁴ “ قَالَ رَبِّ أُنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمَسِّنِي بَشَرٌ قَالَ كَذَلِكَ اللَّهُ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ إِذَا قَضَىٰ أَمْرًا فَإِنَّمَا يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ” Âl-i İmran (3), 47.

²⁸⁵ Kutub,*a.g.e.*, C.1, s.397.

bulunmayan bir değişiklik bir fazlalık söz konusu. Ne cansız madde de ne de toprağın yapısında ebediyen bulunmayan sırlarla dolu bir keyfiyet bir anlam mevcut. İşte bilmediğimiz bilemeyeceğiz bu soruların cevabını Allah biliyor ve bize bildiriyor. O bir şeyin olmasını arzu ettiği zaman ona “ol” der o da oluverir. Seyyid Kutub okuyucuları bu anlatılanlar üzerinde düşünmeye sevk ederek ilahi güce dikkatleri çekmektedir.

Bu nefhânın keyfiyeti nasıldır? Cansız bir varlığa nefhedildiğinde insanların kavraması mümkün olmayan o lâtif sır tecelli ederek hayat denen şey başlamış oluyor? Beşerin anlama kapasitesinin çok fevkinde bir konudur. Meselenin künhüne vakıf olabilecek melekeye de insanlık sahip değildir. Hayatın mahiyetini bütünüyle kavramak insana hiçbir şey kazandırmayacağı gibi onu sorumluluktan da kurtarmaz. İlahî ruhun Hz. Adem’de tecellî etmiş olması ona tanınan bir imtiyaz ve onun meleklere olan rüçhaniyetidir. Hayatın başlangıcının salt akılla kavranılmasının mümkün olmadığı Kutub’un altını çizdiği husustur. Hayatta “kün” emrinin nasıl gerçekleştiği insan idrâkinin üstünde bir konudur. Bu konu kavranmış olsa dahi insana bir şey kazandırmayacağı ve sorumluluktan kurtulmayacağı ifade edilmiştir.²⁸⁶

İnsanlar Hz. Adem’den sonra erkek ve kadın yumurtacıklarının kaynaşması yoluyla çoğaldılar ve nesiller böylece süregeldi. Ancak öyle bir zaman geldi ki İlahî güç insanlar arasından seçmeyi murad ettiği bir kişi hakkında bu kuralı uygulamayarak iptal etti. Seçtiği o insanı ilk insanın var edilmesine eş bir gerçekle vücuda getirdi. Bu iki hadise arasındaki farklılık sadece hayat veren ruhu (nefhâyı) telakki eden bir annenin mevcudiyetidir.²⁸⁷ Kutub burada Hz. Âdemin durumuyla yaratılış noktasında bir benzerliğin olduğunu ancak, farklı olarak Hz. İsa’nın bir annesinin olduğunun altını çizer. Allah ilk insan olan Hz. Âdemi annesiz ve babasız yaratmıştır. Buna kâdir olan Allah Hz. İsa’yı da babasız olarak yaratmaya güç yetirir, neticede öyle de olmuştur.

Seyyid Kutub ayetlerden çıkardığı bu yorumlarına şunları da ekliyor: “İsa’yı kendi iradesine uygun olarak ruhundan bir nefhâ ile yarattı. Biz hayatın izlerini

²⁸⁶ Kutub, *a.g.e.*, C.1, s.397.

²⁸⁷ Kutub, *a.g.e.*, C.1, s.398.

(eserlerini) görüyoruz, lâkin keyfiyetinden habersiziz. Bilmemize de lüzum yok zira, onu bilmiş olmamız kainattaki, varlık sebebimiz olan kulluğumuzu ifâ noktasında bize bir güç imkânı temin etmeyecektir.”

Melekler Hz. İsa’yı ismi ve nesebi belli bir şekilde “Allahtan bir kelime” şeklinde müjdelediler. Ardından sıfatı ve Rabbi indindeki konumu da müjdeye dahil ediliyor: “Dünyada da Ahirette de şanı yücedir. Allah’a yakın kılınarlardandır da.” Doğum günlerinde zuhur edecek olan olağanüstü hallerle (mucize) tebrik ediyorlar: “O insanlarla beşikte konuşacak.” Ardından geleceğe ait bir işaret: “Yetişkinlik halinde de insanlarla konuşacaktır.” Mensup olacağı kutlu kervanda açıklanıyor. “O Salihlerdendir.”

Kutub, beşerî kaidelerle sınırlı olan iffet sahibi Meryem’in genç kız safiyeti ve heyecanıyla bu müjdeye nail olduktan sonra derhal Rabbine sığındığını ve insan idrâkinin üzerinde olan bu meselenin çözümünü niyaz ettiğini söylüyor. Hz. Meryem bu müşkül meselenin izahını şu ifadelerle Allah’a yöneltiyor: “ Ey Rabbim bana bir beşer eli dokunmamışken benim nasıl çocuğum olabilir?” Gelen cevapta beşerin gafil kaldığı o basit mesele ortaya konuyor. Muhakkak ki beşerin bu noktadaki gafletinin sebebi zahirî sebep ve müsebbebe olan alışkanlıkları, maddi tecrübeleri ve ilmi eksiklikleridir. Hz. Meryem’in bu isteğine cevap şu şekilde geldi: “ Melekler şöyle dediler: “Allah, dilediğini öylece yaratır ve bir şeyin olmasını dilerse, ona “ol” der o da oluverir.” Bu hitapla şaşkınlık gidiyor, hayret zail oluyor ve meselenin büyük bir hakikate dayandığı gerçeği ortaya çıkıyordu. Seyyid Kutub, bu ayet çerçevesinde, Kur’an’ın bu gerçekleri fitri örneklerle dile getirerek İslam düşüncesinin metodunu ortaya koyduğunu ifade ediyor. Ayrıca Filozofların düğümledikleri şüpheleri de izaha kavuşturarak çözdüğünün, meseleyi akla ve kalbe iyice yerleştirdiğinin altını çiziyor.²⁸⁸

Seyyid Kutub’un bu izahlarından şu gerçeklere ulaşabiliriz: Kâinata hâkim olan bir dizi kurallar manzumesi vardır. Yani her şey sebep ve müsebbip bağlamında vuku bulmaktadır. Ancak bu kurallar manzumesini yaratan ve onların gerçekleşmesine imkân veren sadece Allah’tır. İnsanlık bazı şeyleri maddî tecrübeler ve sahip oldukları ilimlerle anlayabilirler. Ama bu tecrübe ve bilgi bazen meselenin

²⁸⁸ Kutub, *a.g.e.*, C.1, s. 398.

bütünüyle anlaşılmasına yetmeyebilir. İşte bu noktada yapılacak olan Hz. İsa'nın doğumu hadisesinde de olduğu gibi Allah'ın yüceliğine ve kudretine imandır. Bazı şeylerin imanla anlaşılabilceği sonucuna ulaşmaktır.

Hıristiyan kaynaklarına göre, Cebrail, Meryem'i ziyarete geldiğinde, kendisi Nâsıra şehrinde meskûn idi. Yusuf adında biriyle nişanlı olan Meryem, müstakbel eşiyle beraber oturmuyordu. Kendisine çocuk doğuracağı müjdesi verildiğinde bâkire durumunda böyle bir şeyin nasıl olabileceği ile ilgili büyük bir şaşkınlık hali yaşadı.²⁸⁹ Konuyla alakalı Yeni Ahitte şu malumatlara rastlanır: Tanrı İsa'yı müjdelemek için, Cebrail'i Yusuf'un müstakbel eşi Meryem'e gönderdi.

“Selam sana ey tanrının lütfuna erişen kız! Rab seninleedir” sözü karşısında hayretler içerisinde kalarak bu sözü kendi zihin dünyasında anlamlandırmaya çalışınca; Melek sözüne devamla, Tanrı'nın ihsanına nâil olduğunu ve İsa'ya hâmile olduğunu, onu doğuracağını kendisine bildirdi. Bir erkekle beraber olmadan bunun nasıl mümkün olabileceğini sorduğunda Melek” Kutsal Ruh senin üzerine gelecek, Yüceler yücesinin gücü sana gölge salmış olacak. Bunun için dünyaya gelene kutsal! Tanrı oğlu denecek.” Şeklinde cevap verdikten sonra yaşlı ve kısır olmasına rağmen Elizabet'in gebeliğini misal olarak vermiş ve Tanrının gücü önünde zorluk olmayacağını söylemiş.²⁹⁰

Buna mukabil bu hadise Meryem suresinde tafsilatlı olarak anlatılır: “Kitapta Meryem'i de an. Hani o, ailesinden ayrılarak doğu yönünde bir yere çekilmişti. Onlardan gizlenmek için de bir perde çekmişti. Derken biz de ona ruhumuzu göndermiştik te tam bir insan olarak görünmüştü.”²⁹¹

Seyyid Kutub Hz. Meryem'e Cebrail'in gelişini, onunla olan diyalogunu ve İsa'nın dünyaya gelişini “Bâkire Meryem ve Dünyaya Babasız Doğan Çocuk” başlığı altında konu edinir. Hz. Meryem daha doğmadan anne karnında iken mâbede adanmış, doğduktan belli bir süre sonra mâbette yaşamını devam ettiren iffetinden ve güzel ahlakından başka bir şeyi bilinmeyen genç bir bayandır. Hayalî ve iffetli oluşundan dolayı İsrail mâbedinin önde gelenlerinden biri olan ve temizlik hususunda örnek gösterilen Hârun'a nispet edilmiştir. Ailesi öteden beri iyilik ve güzellikten başka hiçbir şeyle anılmamıştır.

²⁸⁹ Luka,1/31-35.

²⁹⁰ Luka, 1/26, Matta, 1/18,25.

²⁹¹ “وَأَذْكَرُ فِي الْكِتَابِ مَرْيَمَ إِذِ انْتَبَذَتْ مِنْ أَهْلِهَا مَكَانًا شَرْقِيًّا فَاتَّخَذْتُمُنَّ دُونَهُمْ حِجَابًا فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا” Meryem, (19), 16,17.

İşte şimdi iffet ve haya sahibi bâkire Meryem, yaşadığı bu müstesna durumundan dolayı bir başına yaşamaya başlıyor. Ancak Kur'an bu müstesna durumun ne olduğu ile ilgili herhangi bir bilgi vermemektedir. Belki de bu durum bütünüyle nevi şahsına münhasır bir hal olduğu için bir açıklama yapılmamıştır. Meryem bir başına günlerini huzur ve sekînet halinde geçirirken bir anda karşısında duran mükemmel görünümlü birisiyle karşılaşılıyor. Hiç beklenmedik bir şekilde yabancı biriyle karşılaşan genç Meryem adeta kendinden geçercesine irkiliyor, ürperiyor, sahip olduğu iffet ve haya duyguları ile Allah'a sığınıyordu. Gördüğü insanın kendisine herhangi bir zarar vermemesi için onu Allah korkusuyla duygu dünyasını harekete geçirmek istedi.²⁹²

“Eğer Allah'tan sakınan biri isen, Rahmana sığınırım senden dedi.”²⁹³ Böyle bir durum karşısında Allah korkusuna sahip olan biri Rahman kelimesini duyduğu anda ürperti duyarak, şehvetine esir olmaz ve bu sayede şeytanın oyununa gelmemiş olur.

“O da: “Ben Rabbinin sana tertemiz bir oğul vermek için gönderdiği bir elçiden başka bir şey değilim.” dedi. Bu durum onu daha fazla utandırıyor ve dehşete düşürüyordu. Zira, bunu söyleyenin doğru söyleme ihtimaliyle birlikte yalancı olması da söz konusu idi. Ama o kişi, mahcubiyet edası içerisinde bulunan bâkireye hakikati açıkça ilan ediyordu. Bu tenhada bir erkek evlat vermek dilediğini söylüyordu. Bununla birlikte ikinci kez sarsılıyordu. Sonra bütün dikkatlerini toplayarak ve namusunu tehdit altında gören bir dişi kahramanlığı edasıyla soruyordu: ”Benim nasıl oğlum olabilir ki, bir insanla temas etmemişken ve ben bir kötü kadın da değilken.”²⁹⁴ Hz. Meryem'in sorusundan anlaşılan şu ki, o zamana kadar erkek ile dişinin bir araya gelmesi haricinde bir çocuğun dünyaya gelebileceğini düşünemiyor ve bilmiyordu²⁹⁵

Seyyid Kutub bu açıklamalarla bir taraftan Hz. Meryem'in iffetine vurgu yaparken diğer taraftan da okuyucularını adeta zaman içerisinde yolculuğa çıkartarak o heyecan iklimine sokmaktadır. Hz. Meryem'in Cebrail ile olan diyalogu,

²⁹² Seyyid Kutub, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, Mısır:1994, Dâru'l Şurûk, C.4, s.2306.

²⁹³ ”قَالَتْ إِنِّي أَعُوذُ بِالرَّحْمَنِ مِنْكَ إِنَّ كُنْتَ تَقِيًّا“، Meryem, (19),18.

²⁹⁴ ”قَالَتْ أَنَّى يَكُونُ لِي غُلَامٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ وَلَمْ أَكُ بَغِيًّا“، Meryem (19), 20.

²⁹⁵ Kutub, *a.g.e.*, C.4, s.2306.

geliştirdiği savunma refleksi ve cevapları oldukça canlı bir üslup ile okuyucuyu etkilemektedir.

“Bu böyledir, zira Rabbin: “Bu bana kolaydır, onu insanlar için bir mûcize ve katımızdan bir rahmet kılacağız.” buyurmaktadır dedi. Ve iş olup bitti.”²⁹⁶ Bu mûcizevî durumun tahakkukunu Meryem tasavvur edemiyor lakin, Allah için her şey çok kolaydır. Seyyid Kutub, akıllara durgunluk veren bu durumla Allah, varlığına bir emare, gücüne bir işaret ve dilediğini yapıp yapmama noktasındaki hürlüğe hüccet kılmak istediğini söylüyor²⁹⁷ Bu olayın ortaya çıkmış olması özelde İsrail Oğulları genelde de bütün insanlık için rahmet niteliğindedir. Allah’ı daha iyi tanıyarak rızasını kazanmaya sebep olacaktır. Bu bölümde Cebrail ile Hz. Meryem arasındaki muhavere son bulmakta ve bundan sonra ne olduğuna dair ayetlerden bir bilgiye rastlanmamaktadır. Kıssada bir edebî boşluk müşahede ediliyor. Bu boşluk haliyle, kıssaya bir hususiyet kazandırıyor. Bu boşluktan sonra bir beşer eli değmemiş olmamasına rağmen bâkire durumda olan Meryem’in bir erkek çocuk doğuracağı ve beşeriyet için işaret olacak olan bu çocuğun İlahî bir rahmet olacağı haber veriliyor. Oldu bittiği kesinleşen bu kararın gerçekleşmesi kesinleşmiştir.²⁹⁸

Kutub bu konuya iman perspektifiyle yaklaşıyor. Bu yaşananların Allah’ın gücünün anlaşılması için rahmet vesilesi olduğunu söylüyor. Hz. İsa’nın babasız olarak dünyaya gelmiş olması hem o dönemde hem de sonraki dönemlerde yaşayacak olanlar için Allah’ın tanınması ve bilinmesi için bir fırsat olduğunu belirtiyor. Gerçek müminler bu yaşananlar sebebiyle imanlarını güçlendirerek Allah’ın rızasını aramanın gayreti içerisinde olurlar.

4.1. Hz. İsa’nın Doğumu

Kur’an Hz. İsa’nın doğumu yanaştığında Hz. Meryem’in bir hurma ağacı istikametine yönelişini zikreder. “Doğum sancısıyla bir hurma ağacının dibine sığındı. Keşke dedi bundan önce öleydim de unutulup gideydim.”²⁹⁹ Seyyid Kutub, bu ayet bağlamındaki yorumlarında Hz. Meryem’in hâmileliğinin süresine ve

²⁹⁶ “قَالَ كَذَلِكَ قَالَ رَبُّكَ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ وَلِنَجْعَلَهُ آيَةً لِلنَّاسِ وَرَحْمَةً مِنَّا وَكَانَ أَمْرًا مَقْضِيًّا”, Meryem (19), 21.

²⁹⁷ Kutub, *a.g.e*, C.4, s.2306

²⁹⁸ Kutub, *a.g.e*, C.4, s.2306..

²⁹⁹ “فَأَجَاءَهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ قَالَتْ يَا لَيْتَنِي مِتُّ قَبْلَ هَذَا وَكُنْتُ نَسِيًّا مَنْسِيًّا”, Meryem (19), 23.

hâmilelik sürecinin nasıl ilerlediğine dair bilgi verilmediğine değinir. Eğer Hz. Meryem'in doğumu da tabi şekilde doğum yapan kadınlarla aynı şekilde ise, üfürülen nefha ile yumurtalığa hayat ve enerjinin gelmiş olması söz konusudur. Ardından bilinen süreç gereği kan pıhtısı halini alma, et parçası, kemik ve nihayetinde kemiklerin etrafında oluşan et ve sinirlerle beraber doğacak çocuk süreci tamamlamıştır. Bunun olması imkanlar muvacehesindedir. Bir kadının yumurtalığı döllemenin ardından canlı hale gelerek hareket kazanır. Ardından dokuz aylık tabi sürecini tekâmül ettirir. Burada nefhâ belki aşılama işlevini görmüş böylece yumurtacık doğal gelişimini devam ettirmiştir. Ancak bununla birlikte soluğun üfürülmesi sonrası yumurtacığın doğal gelişimini sürdürmeyip bahsi geçen merhaleleri kısa bir sürede geçerek bebeğin oluşumu başlamış ve hemen tamamlanmışta olabilir. Bu izahların ardından Seyyid Kutub, Ayet-i Kerime'nin açık bir hüküm beyan etmediğinden hareketle bu konu etrafında durarak mesnedi olmayan kavillere dalmanın gereksizliğine değinir.³⁰⁰

Önceki durumda her ne kadar iffet, ahlak ve temizlikle ilgili bir sıkıntı görüldüyse de bu nefsi ile kendisi arasındaki bir hal idi. Ancak bu başına gelen bütün toplum tarafından duyulabilir ve kendisi adına ciddi mahcubiyetlere sebep olabilirdi. Bir taraftan bu duyguların pençesinde boğuşurken diğer taraftan da doğum sancısı bedenini sarsıyordu. Hurma ağacının altında bir başına olan ve yanında kimsecikler bulunmayan Meryem, dayanılması zor bu durum karşısında “Keşke bundan evvel öleydim de unutulup gideydim” dedi. Onun bu ifadelerinde yaşamış olduğu durum ince çizgileriyle kendini gösteriyor, zihin dünyasında geçirdiği sarsıntıyı hissediyor ve elemine adeta elimizle temas edebiliyoruz. Böyle bir psikoloji içinde iken: “Altından şu nida geldi: “Üzülme sakın, Rabbin senin ayağının altından bir ırmak akıttı. Hurma ağacını kendine doğru silkele, üstüne taze hurma dökülsün.”³⁰¹ Ye, iç, gözün aydın olsun. İnsanlardan birini göreceksin olursan “ben o çok esirgeyici Allah'a oruç adadım” de.³⁰²

³⁰⁰ Kutub, *a.g.e.*, C.4, s.2306,2307.

³⁰¹ «فَنَادَاهَا مِنْ تَحْتِهَا أَلَا تَحْزَنِي قَدْ جَعَلَ رَبُّكِ تَحْتَكِ سَرِيًّا وَهُزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ تُسَاقِطُ عَلَيْكَ رَطْبًا حَلِيمًا», Meryem(19),24,25.

³⁰² «فَكَلِمَىٰ وَاشْرَبِي وَقَرِّي عَيْنًا فَمَاذَا تَرَيْنَ مِنَ الْبَشَرِ أَحَدًا فَقُولِي إِنِّي نَذَرْتُ لِلرَّحْمَنِ صَوْمًا فَلَنْ أَكَلِمَ الْيَوْمَ أَنْسِيًّا», Meryem(19), 26.

Bu hitabın kimden geldiğine dair tefsirlerde farklı bilgilere rastlamak mümkündür. Bazıları bunun henüz dünyaya gelen İsa olduğunu söylemişler. Bu hitabın Cebrail tarafından olduğunu söyleyenlerde vardır.³⁰³ Seyyid Kutub konuşanın Hz. İsa Olduğunu söyler. Bu sesleniş kalbindeki bütün korku ve endişeleri izale etti. İçine bir rahatlık ve huzur hâkim oldu. O anda büyük bir mucize olan çocuk dünyaya geldi. Seyyid Kutub, o anda ayak kısmından bir kaynağın çıktığını ya da dağdan aşağı oluklardan bir su yolu oluştuğunu söylüyor. Ayrıca doğum halinden kurtulmuş birisine tatlı çeşidinden olan bir şeyin en ideal yiyecek olduğunu belirtiyor. Hurmanın yaş ve olgun olanı ise doğumu bitmiş olanlar için en çok beğenilenlerdendir.³⁰⁴

Oldukça şaşırın Meryem, olgun ve taze hurmanın üzerine dökülmesi için elini hemen hurma ağacına uzatıp silkelemedi. Ardından Allah'ın kendisini yardımsız bırakmayacağı hususunda mutmain oldu ve beşikteki çocuğun dile gelmesi bu mucizenin ispatına ve açıklanacağına onu tamamıyla inandırdı. Çocuğunu kucağına alarak kavminin karşısına çıkageldi.³⁰⁵

Anne karnında iken mâbede adanan ve ibadete yoğunlaşan bakire Meryem'i kucağında çocukla karşılarında gören akrabaları, büyük bir heyecan ve şaşkınlık hali yaşıyorlardı. "Ey Meryem and olsun ki utanılacak bir iş yaptın dediler. Ey Harun'un kız kardeşi, baban kötü birisi değildi, annende iffetsiz değildi dediler."³⁰⁶ Bu kızgınlık ve sertlik ifadelerinin ardından istihza tavırları sergileyerek Hz. Meryem'i babası ve annesini örnek göstererek suçladılar.

Yahudiler bu tutumlarıyla bir çocuğun babasız dünyaya gelebileceğini düşünmeden Meryem'i çirkin bir iftira ile suçladılar. Aslında bu Allah'ın kudretini inkârâ mâtuf bir iftiraydı. Bu çıkışla adeta her doğan çocuğun mutlaka bir annesi ve babası olması gerekir zehâbına kapılmışlardı. Halbuki Hz. Adem'i hem annesiz hem de babasız yaratan Allah'ın gücü Hz. İsa'yı da babasız yaratmaya yeterdi ve öyle de olmuştu. Ancak zina iftirasına varacak kadar ileri giden bu insanların durumu

³⁰³ Mehmet Yusuf Yagır, *Fahrettin Er- Râzi'nin Tefsirinde Hıristiyanlık Ve Hıristiyanlar*, Doktora Tezi Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslami Bilimler Ana dalı, Şanlıurfa, 2013, s.61.

³⁰⁴ Kutub, *a.g.e*, C.4, s.2307.

³⁰⁵ Kutub, *a.g.e*, C.4, s.2307.

³⁰⁶ "فَأْتَتْ بِهِ قَوْمَهَا تَحْمِلُهُ قَالُوا يَا مَرْيَمُ لَقَدْ جِئْتِ شَيْئًا فَرِيًّا يَا أُخْتُ هَارُونَ مَا كَانَ أَبُوكِ امْرَأَ سَوْءٍ وَمَا كَانَتْ أُمُّكَ بَعْثًا" Meryem (19),27,28.

Kur'an'da şöyle anlatılır: "Bu, ve bir de, inkarlarından Meryem'e büyük iftirada bulunmaları."³⁰⁷ ayette zikredilen "inkarlarından dolayı" ifadesiyle Benî İsrail'in Allah'ın eşsiz gücünü görmezlikten gelmelerine, "Meryem'e büyük bir iftirada bulunmalarından..." kısmıyla da Hz. Meryem'i zina suçu ile bühtân altında bırakmalarına temas edilmiştir.³⁰⁸

Seyyid Kutub da ilgili ayetin tefsirinde, Yahudilerin fena fiillerinin hemen peşinden mütemâdiyen inkarın zikredilmiş olmasını da dikkat çekici bir durum olarak zikreder. Peygamber annesi olan Meryem'i eli dahi eline değmemiş olan Yusuf en- Neccâr ile gayri meşru bir ilişkide bulunmakla suçladılar. Yaşanan bu durum karşısında, Hz. Meryem bir taraftan sükûnetini muhafaza ediyor diğer taraftan da adeta kendisini ayıplayanlarla istihza edercesine çocuğuna işaret edip, bu gizemli hâdisenin cevabını ondan alın demek istiyordu. "Biz beşikteki çocukla nasıl konuşabiliriz? Dediler." Akıllara durgunluk veren hadise gerçekleşiyor: Çocuk dedi ki: "Ben şüphesiz Allah'ın kuluyum. Bana kitap verildi. Ve beni peygamber yaptı. Nerede olursam olayım, beni mübarek kıldı. Yaşadığım müddetçe de namaz kılmamı ve zekât vermemi emretti. Bir de anneme iyi davranmamı. Ve beni bedbaht bir zorba kılmadı. Selam olsun bana, doğduğum günde, öleceğim günde" dedi.³⁰⁹ Bu sözlerle İsa kulluğuna özel vurgu yapmıştır. Bazılarınca iddia edildiği gibi ne Allah'ın oğludur ne tanrısal bir özelliğe sahiptir ne de teslis inancında olduğu gibidir.³¹⁰

4.2. Hz. İsa'nın Şahsiyeti

Kur'an'ın hitabı bütün insanlığa yöneliktir. Bu vesileyle nasıl ki diğer din mensuplarına seslenmesi normal ise Hıristiyanlara hitap etmesi de gayet tabîdir. Her şeyden önce Kur'an bu dinin peygamberi için "İsa" ismini kullanır. Konuya dair Kur'an'da şöyle bir ayet yer alır: "...Meryem oğlu İsa Mesih ancak Allah'ın Resulü ve Meryem'e ulaştırdığı "ol" kelimesi ve Allah tarafından gönderilmiş bir ruhtur..."³¹¹ İslam dininin mensupları Mesih'i

³⁰⁷ "وَيَكْفُرُهُمْ وَقَوْلِهِمْ عَلَىٰ مَرْيَمَ بُهْتَانًا عَظِيمًا" Nisa (4), 156.

³⁰⁸ Er-Râzî, *a.g.e*, C.11, s.259.

³⁰⁹ "فَأَنشَارَتْ إِلَيْهِ قَالُوا كَيْفَ نُكَلِّمُ مَنْ كَانَ فِي الْمَهْدِ صَبِيًّا قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْنِي جَبَّارًا شَقِيًّا وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أَمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا" Meryem (19), 29,30,31,32,33.

³¹⁰ Kutub, *a.g.e*, C.4. 2308.

³¹¹ "إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَىٰ مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ" Nisa (4), 171.

herhangi bir eklemede bulunmaksızın sadece kutsal anlamında anlar ve kabul ederler.

Ayette geçen “كلمته” ifadesiyle ilgili gerek dilbilimciler gerekse müfessirler izahlarda bulunmuşlardır. Bununla kast edilen şeyin Hz. İsa'nın Allah'ın emri ile vasıtasız olarak dünyaya gelmiş olmasıdır, şeklinde bir açıklama yapılmıştır.³¹² İsa peygamber Allah'ın kelamından faydalanmış olmasından dolayı böyle nitelendirilmiştir. Yine onun varlığı “كن” kelimesi gereğidir, şeklinde anlamlandırılanlar da olmuştur.³¹³ Meşhur dilbilimci Ragıp el- İsfahani de İsa'ya “كلمته” (Allah'ın kelimesi) denilmesinin sebebini “Şüphesiz Allah katında İsa'nın misâli, Âdem'in misâli gibidir...”³¹⁴ ayetindeki “كن” kelimesiyle ilintili olarak açıklamaktadır.³¹⁵

Müfessirlerden İmam Beydâvî İsa'nın kelime oluşunu Allah'ın Meryem'e ulaştırdığı ve onda meydana getirdiği şeklinde tefsir etmektedir.³¹⁶ Yine Vâsıtî tefsirinde İsa peygamberle ilgili ayette yer alan “kelime” yapılan iktibas ile İsa'nın babasız dünyaya gelmesi şeklinde ifade edilmiştir.³¹⁷

Yukardaki ayetin içerisinde İsa peygamber için kullanılmış olan “ruh” tabirini Allah'ın emri manasında anlamak mümkündür.³¹⁸ Elmalılı eserinde Hz. İsa için ayette yer alan “رُوحٌ مِنْهُ” ifadesindeki “ruh” için ölü kalplere hayat veren tefsirini tercih etmiştir.³¹⁹

İnsanlar arasında bir şeyin temiz olduğuna dikkat çekmek için yani onun temizliğine ve nezih oluşuna dikkatleri çekmek için “o bir ruhtur” demeleri bilinen bir durumdur. Bu sebeptendir ki Hz. İsa bir babanın menisinden oluşmayıp Cebrail'in üflemesi neticesinde dünyaya geldiğinden dolayı ona bu isim verilmiştir. “منه” lafzından murad ise İsa'nın şahsındaki

³¹² Ebu Suûd el- İmâdî Muhammed İbn-i Mustafa, *İrşâdu'l Akli's Selîm İlâ Mezâya'l Kitabi'l Kerîm*, Beyrut: Dâru'l İhyâ, t.y, C.2, s.259.

³¹³ Mecid ed- Din, *Kamus el-Muhit*, Kahire: Dar'ul Hadis, 2008, s.1432.

³¹⁴ “إِنَّ مَثَلَ عِيسَىٰ عِنْدَ اللَّهِ كَمَثَلِ آدَمَ خَلَقَهُ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ قَالَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ”، Al-i İmran (3), 59.

³¹⁵ el- İsfehâni, *a.g.e.*, s.1299.

³¹⁶ İmam Beyzavi, *a.g.e.*, C. 2, s.111.

³¹⁷ Ali bin Ahmed el- Vahidi Nisaburi Ebu'l Hasan, *Vasıtî Fi Tefsiri'l Kur'an'u'l Mecid*, Daru'l Kitap İlmiyye, t.y, C.2, s.143.

³¹⁸ “وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ أَمْرِ رَبِّي وَمَا أُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ إِلَّا قَلِيلًا”، İsra (17), 85.

³¹⁹ Yazır, *a.g.e.*, C.3, s.151.

şeref ve yüceliğe yapılan bir göndermedir. Bununla İsa peygamber tekrim edilmiştir. Tıpkı Kabe için Allah'ın evi³²⁰ denmesi ya da Salih peygamberin devesi için Allah'ın devesi³²¹ (Nekatullah) denmesindeki incelik gibidir.³²²

Seyyid Kutub'da İsa'nın Allah'tan bir kelime ve ruh olması ile ilgili çok farklı yaklaşımlarda bulunmamıştır. "...Meryem oğlu İsa Mesih, Allah'ın Peygamberidir. Aynı zamanda Meryem'e ulaştırdığı kelimesi ve kendinden bir ruhtur."³²³ "O, Allah'ın resulüdür" kısmıyla ilgili izahında Kutub, İsa'nın risaletinin de diğer peygamberlerle aynı niteliğe sahip olduğuna ve aynı kaynaktan neşet ettiğine işaret eder. Allah'ın seçerek insanlığa gönderdiği peygamberler silsilesinin sondan bir öncesidir.

"Meryem'e ulaştırdığı bir kelimedir." Kutub'a göre ayetin bu kısmına uygun düşecek en yakın tefsir Allah'ın "ol" emriyle İsa'nın vücut bulmasıdır. Kur'an'ın farklı ayetlerinde zikredilen "كن" kelime-i sübhânîsinin bir tecelligâhıdır. Allah bu kelimeyi Meryem'e ulaştırdı ve bir erkeğin menisine hacet kalmaksızın Meryem'in rahminde Hz. İsa hayat buldu.

"Ve kendinden bir ruhtur." Bir zamanlar Allah ilk insan ve ilk peygamber olan Âdem'in çamurdan olan kalıbına üflemişti. Bu sayede Âdem'e ruh verilmişti. Bu husus ayette şöyle anlatılır: "Hatırla ki Rabbin meleklere şöyle demişti. Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş bir balçıktan bir insan yaratacağım. Ben onun yaratılışını tamamladığım ve ona ruh verdiğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın."³²⁴ Hz. İsa'nın hikâye edildiği ayette de şöyle anlatılır: "İrzimi koruyan o Meryem'i de hatırla ki biz ona ruhumuzdan üflemiştik."³²⁵ Seyyid Kutub iki hadisenin yani Hz. Âdem ile Hz. İsa'nın yaşadıklarının aynı olduğuna vurgu yaparak, aralarında hiçbir farkın olmadığına değinmektedir. İlginç olan bir durum daha vardır ki Ehli Kitabın tamamı Hz. Âdem'in kıssasına iman ederken

³²⁰ "Al-i İmran (3), 96. إِنَّ أَوَّلَ بَيْتٍ وُضِعَ لِلنَّاسِ لَلَّذِي بِبَكَّةَ مُبَارَكًا وَهُدًى لِّلْعَالَمِينَ

³²¹ "فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَافَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا." Şems (91), 13.

³²² Abdulkadir b. Melahuş, *Beyanu'l Meanî*, Şam: Matbaatu Turki, 1965, C.5, s.628.

³²³ "إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا إِلَى مَرْيَمَ وَرُوحٌ مِنْهُ." Nisa (4), 171.

³²⁴ "وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَائِكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَنْسُونٍ فَاذْأَسْوَيْتَهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي فَقَعُوا لَهُ سَاجِدِينَ." Hier (15), 28,29.

³²⁵ "وَالَّتِي أَحْصَنَتْ فَرْجَهَا فَنَفَخْنَا فِيهَا مِنْ رُوحِنَا وَجَعَلْنَاهَا وَابْنَهَا آيَةً لِّلْعَالَمِينَ." Enbiya (21), 91.

onun ilah olduğu, ilahi bir özelliğe sahibi olduğunu söylemez. Hz. Âdem'in yaratılışına inan bir insanın Hz. İsa'nın yaratılışına daha kolay inanmış olması gerekir. Hz. İsa'nın annesi varken Hz. Âdem'in ne annesi ne de babası vardı.³²⁶

Bütün bunlara ilaveten Hz. İsa'nın şahsı ile alakalı şunları da söylemek mümkündür. İsa'nın (A.S.) Mesih sıfatından dolayı Sıddîk olma özelliği vardır. Hakkı daima tasdik eden İsa, sürekli doğru hareket ederdi. Yine onun oldukça büyük bir hilme sahip olduğu, sekînet içerisinde bulunduğu ve selîm bir fitrata sahip olduğu bize ulaşan bilgiler arasındadır.³²⁷

Hz. Muhammed birçok hadiste İsa'dan bahsetmiştir. Söz konusu olan hadislerin birinde şöyle buyurmuştur. “Ben, İsa, Musa, İbrahim peygamberleri gördüm. İsa al çehreli, kıvrıkcık saçlı, geniş göğüslü idi...”³²⁸

Kur'an'ın Hz. İsa'nın şahsı ile alakalı olarak onun Salihlerden olduğunu³²⁹ hikmet sahibi olduğunu, ilahi nimete erdirildiğini³³⁰ ve Allah'ın kelimesi³³¹ olduğunu bildirmektedir. Müslümanlar Hz. İsa'ya bu gözle bakar ve onun bir imtihan vesilesi olduğu gerçeğini göz önünde bulundurlar.

4.3.Hz. İsa'nın Kulluk ve Peygamberlik Hayatı

Hz. Adem'le başlayan peygamberlik müessesesi Hz. Muhammed'le son bulmuştur. Kur'an'ın tevhit mücadelesini yürütürken gösterdikleri metânet ve

³²⁶ Kutub, *Fi Zilali'l Kur'an*, Mısır: Daru'l Şuruk, 1982, C.2, s.817.

³²⁷ Zeynü'd- din Ahmed bin Ahmed bin Abdi'l – Latif'z- Zebidi, *Sahih-i Buhari Muhtasari Tecrid-i Sarih Tercümesi ve Şerhi*, (çeviren ve şerh eden Kâmil Miras), Ankara: Emek Ofset Matbaacılık Sanayii Ltd. Şti. 1986, C.9, s.168.

³²⁸ Zebidi, *a.g.e.*, C.9, s.176,177.

³²⁹ Enam (6), 85. “وَزَكَرِيَّا وَيَحْيَىٰ وَعِيسَىٰ وَإِبْرَاهِيمَ كُلٌّ مِّنَ الصَّالِحِينَ”

³³⁰ “إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ ادْكُرْ نِعْمَتِي عَلَيْكَ وَعَلَىٰ وَالِدَتِكَ إِذْ أَبَدْنَاكَ بِرُوحِ الْقُدُسِ نَكَلَمُ النَّاسَ فِي الْمَهْدِ وَكَهْلًا وَإِذْ عَلَّمْنَاكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالنُّورَةَ وَالْإِنْجِيلَ وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي وَتَنْزِيلُ الْأَكْمَةِ وَالْأَبْرَصِ بِإِذْنِي وَإِذْ نُخْرِجُ الْمَوْتَىٰ بِإِذْنِي وَإِذْ كَفَفْنَا بَنِي إِسْرَائِيلَ عَنْكَ إِذْ جِئْتَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ إِنْ هَذَا إِلَّا سِحْرٌ مُّبِينٌ”

Mâide(5), 110.

³³¹ “إِنَّمَا الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ رَسُولُ اللَّهِ وَكَلِمَتُهُ أَلْقَاهَا” Nisa (4), 171.

kararlılıktan dolayı Ulû'l Azm olarak nitelendirdiği peygamberler vardır.³³² Bu peygamberler Hz. Nuh, Hz. İbrahim, Hz. Musa, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'dir.³³³

Tevhidi ilkeleri hatırlatma ve mücadelesindeki kararlılığı münasebetiyle Ulû'l Azm peygamberler arasında zikredilen Hz. İsa'nın hayatı Kur'an da birden fazla surede anlatılır. Bundan dolayı Seyyid Kutub Hz. İsa ile ilgili bilgileri farklı surelerdeki ayetler ışığında takdim etmiştir.

Onun kulluk kalitesinin kıvamını şu ayette görmek mümkündür: "...Ben Allah'ın kuluyum. Bana kitap verildi. Ve beni peygamber yaptı. Nerde olursam olayım beni mübarek kıldı. Yaşadığım müddetçe de namaz kılmamı ve zekât vermeme emretti. Birde anneme iyi davranmamı. Ve beni bedbaht bir zorba kılmadı. Selam olsun bana doğduğum günde, öleceğim günde" dedi.³³⁴ Kutub bu ayetlerin tefsirinde, bu ifadelerle Hz. İsa'nın kendi kul oluşunu deklare ettiğini söylüyor. Ayrıca bazı kimselerin iddia ettikleri gibi ilah olmadığını, olamayacağını yine bazı grupların savunmuş olduğu gibi üçün üçüncüsü de olmadığını belirtiyor.³³⁵

Öyleyse ne tanrı ne de tanrının oğlu olan sadece kul İsa'yı Allah ancak peygamber olarak görevlendirmiştir. Bu ulvî vazifesi münasebetiyle onu kutlamış, yine onu mübarek kılarak yaşamı boyunca namaz ve zekât emrine karşı duyarlı olmasını emretmiştir. Tevâzû içerisinde annesine karşı iyi davranması da kendisine verilen emirler arasındadır. Seyyid Kutub ayrıca bu ayetler bağlamında Hz. İsa'nın hayatının sınırlı olduğuna öleceğine ve tekrar bütün insanlar gibi dirileceğine dikkatleri çekmiştir.³³⁶

Seyyid Kutub izah etmiş olduğu bu ayetlerin devamında "İşte Gerçek İsa Peygamber" başlığında bir bölüm açıyor. Bu tabloya ayetin bir şey ilave etmediğini kavminin bu mucizeye nasıl bir tepki gösterdiğini, hem Hz. Meryem'in hem de Hz. İsa'nın durumuyla ilgili bilgi verilmediğini açıklıyor. Yine Hz. İsa'ya

³³² «فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُولُو الْعَرْصِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِلْ لَهُمْ كَانَهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبُثُوا إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ» Ahkâf (46),35.

³³³ Ebu Muzaffer Mansur b. Muhammed, *Tefsir'ul Kur'an*, Riyad: Dar'ul Vatan, 1997, C.5, s.164.

³³⁴ «قَالَ إِنِّي عَبْدُ اللَّهِ آتَانِيَ الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا وَجَعَلَنِي مُبَارَكًا أَيْنَ مَا كُنْتُ وَأَوْصَانِي بِالصَّلَاةِ وَالزَّكَاةِ مَا دُمْتُ حَيًّا وَبَرًّا بِوَالِدَتِي وَلَمْ يَجْعَلْ لِي جَبَارًا شَقِيًّا وَالسَّلَامُ عَلَيَّ يَوْمَ وُلِدْتُ وَيَوْمَ أُمُوتُ وَيَوْمَ أُبْعَثُ حَيًّا» Meryem (19),30,31,32,33.

³³⁵ Kutub, *Fi Zilali'l Kur'an*, Mısır: Daru'l Şuruk 1994, C.4, s.2308.

³³⁶ Kutub, *a.g.e*, C.4, s.2308.

peygamberliğin ne zaman verildiğine dair bir malumatta söz konusu değil. Ancak “Bana kitap verdi ve peygamber yaptı”³³⁷ şeklindeki genel bir bilgi söz konusu.³³⁸

Allah’ın tebliğ ve davet vazifesiyle görevlendirdiği peygamberlere bu vazife kırk yaşlarında iken tevdi edilmiştir. Ancak Hz. İsa otuz yaşına geldiğinde nübüvvet vazifesine mazhar olmuştur.³³⁹ Takriben üç yıl süren peygamberlik hayatında çevresindeki köylere ve şehirlere giderek İncil’in haberlerini yaymış ve insanları kendisine gelen vahye uygun bir yaşam sürmeye davet etmiştir.³⁴⁰ “... Ey İsrail oğulları, Rabbim ve Rabbiniz olan Allah’a kulluk edin ...”³⁴¹ diyerek, kendisinin Allah’ın kulu olduğuna dikkatleri çekerek tevhide davette bulunmuştur. İncillerde de Hz. İsa’nın bu anlamdaki sözlerini görmek mümkündür.³⁴²

“Ardından da O peygamberlerin izleri üzere Meryem oğlu İsa’yı da ondan önce gelmiş bulunan Tevrat’ı doğrulayarak gönderdik. Ona yol gösterici, aydınlatıcı olan ve önünde bulunan Tevrat’ı doğrulayan İncil’i müttakîlere öğüt ve yol gösterici olarak indirdik. İncil sahipleri Allah’ın onda indirdikleri ile hükmetsinler. Allah’ın indirdiği ile hükmetmeyenler, işte onlar fasık olanlardır.”³⁴³

Seyyid Kutub Hz. İsa’nın nübüvvetinin anlatıldığı bu iki ayette bazı hususları öne çıkarmıştır. Allah’ın hayata nizam olsun diye İncil’i verdiğini haddi zatında Tevrat’taki hükümlerin küçük çaplı değişikliklerin haricinde İncil öğretilerinin Tevrat’tan çok farklı olmadığını kayıt eder. Yine İncil’inde Kur’an örneğinde olduğu gibi müttakîlere hidayet kaynağı³⁴⁴ olduğunu ifade eder.³⁴⁵

Ayetin içerisinde geçen “Nûr” kavramıyla ilgilide onun her zaman var olduğunu fakat bununda sadece basiret sahipleri tarafından fark edilebileceğini, yine varlığı devam eden hidayetin de ancak ulvî ve şeref sahibi ruhlar tarafından

³³⁷ “آتَانِي الْكِتَابَ وَجَعَلَنِي نَبِيًّا” Meryem (19), 30.

³³⁸ Kutub, *a.g.e*, C.4, s.2308.

³³⁹ Muhammed eş -Şehristânî, *el- Milel ve’n Nihal*, (çev. Mustafa Öz), İstanbul: Litera Yayıncılık, 2. Baskı, 2011, s.199.

³⁴⁰ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, İstanbul: Din Bilimleri Yayınları,4. Baskı, 2008, s.231.

³⁴¹ “يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ” Mâide (5), 72.

³⁴² Matta, 15/24; Markos, 6/4; Luka, 1/76,77.

³⁴³ “وَقَفَّيْنَا عَلَىٰ آثَارِهِم بِعِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ مُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ النَّوْرَةِ وَأَنبِئَاهُ الْإِنجِيلَ فِيهِ هُدًى وَنُورٌ وَمُصَدِّقًا لِّمَا بَيْنَ يَدَيْهِ مِنَ النَّوْرَةِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةً لِّلْمُتَّقِينَ وَلِيُحْكَمَ أَهْلَ الْإِنجِيلِ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فِيهِ وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ” Mâide (5), 46,47.

³⁴⁴ “ذَٰلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ” Bakara (2), 2.

³⁴⁵ Kutub, *Fi Zilali'l Kur'an*, Mısır: Daru'l Şuruk, 1982, C.2, s.900.

hissedilmesinin mümkün olabileceğini beyan ediyor. İncil kendisine inanlara idarî bir düzen ve hayat biçimi sunmuştur. Yine o sadece kendisine iman edenlerin şeriatıdır. Bütün insanlığa teşmîl edilecek bir risalet değildir.

5. HZ. İSA'YA AİT MUCİZELER

Kur'an'da kendisini merhametlilerin en merhametlisi olarak tanıtan Allah, rahmeti muktezasınca toplumları dalaletten hidayete, küfrün karanlığından imanın nurlu yoluna ulaştırma gayesiyle peygamberler ve o peygamberlerle beraber hidayet kaynağı özelliği taşıyan kitaplar göndermiştir. Ayrıca seçip gönderdiği peygamberlerini teyit etmek için onları mucizelerle teçhiz etmiştir. Mucizeler peygamberlerin elinde inkarcılara karşı ilahi belgeler hükmündedir. Akılla çelişen bir tarafı yoktur. İnsanın alışageldiği düzene ve kanuna aykırıdır. Hiç yoktan kâinatı var eden küçücük bir çekirdekten devasa ağaçlar vücuda getiren elbette ki, öldükten sonra diriltmeye, balığın karnında hayat vermeye, ateşin içine atılan İbrahim'i ateşe yaktırmamaya kadirdir.³⁴⁶

Peygamberlik hayatı çok fazla sürmeyen Hz. İsa'ya ait birçok mucizenin varlığını Kur'an'da görmek mümkündür. Yaratılışıyla mucize hükmü taşıyan Hz. İsa canlı ayet olarak bürhân-ı nâtik idi. Hıristiyan kaynakları da oldukça zengin bilgilerle İsa peygamberin mucizelerinden bahseder. Sınırlı orandaki yiyeceklerle oldukça büyük toplulukları doyurmuş olması,³⁴⁷ cüzzamlı (alaca) hastalarını sağlığına kavuşturması³⁴⁸, elinin temasıyla ölülerin yeniden hayat kazanması³⁴⁹ ve benzeri mucizeler hemen hemen Kur'an'la paralellik arz eder.

5.1.Gökten İnen Sofra

Allah K. Kerim'de İsa'nın annesi Meryem'e bahşedilen nimetleri anlatırken İsa'nın içerisinde yaşadığı topluma sunulan nimetlerden ve lütuflardan da bahseder. İsa peygamberin risâlet'ini tasdik etmek için verilen mucizelerin hem kavmi tarafından hem de havârîler tarafından görüldüğü zikrediliyor:

³⁴⁶ İhsan Şenocak, *Sünneti Reddeden Kur'an Müslümanlığı*, İstanbul: Hüküm Kitap, 2017, s.127.

³⁴⁷ Matta, 14/ 13,21; Markos, 6/30,44.

³⁴⁸ Matta, 8/1,4; Luka, 5/12,16.

³⁴⁹ Matta, 9/1,8.

“Havârîler: “Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten sofrayı indirebilir mi?” demişlerdi de, “İman ediyorsanız Allah’tan korkun” demişti. “Ondan yemeyi, kalplerimizin kanmasını ve senin bize doğru söylediğini bilmeyi, ona şahit olmayı istiyoruz” dediler. “Meryem oğlu İsa:” “Allah’ım Rabbimizsin, bize ve bizden sonra geleceklere bayram ve senden bir delil olarak gökten bir sofrayı indir, sen rızık verenlerin en hayırlısıdır” dedi. “Allah: “ Ben onu size elbette indiririm; fakat ondan sonra içinizden kim nankörlük ederse dünyalarda kimseye azap etmediğim şekilde ona azap edeceğim” dedi.³⁵⁰ Seyyid Kutub, bu mucizeyi diğer mucizelerden farklı olarak üzerinde daha fazla durarak izah etme yoluna gitmiştir. Karşılıklı diyalog İsa Peygamberin kavminin yapısını ve onlar içerisinde özel durumda olan havârîlerin tabiatını anlatmaktadır. Aslında bu mucize ile bir yandan İsa peygambere olan bağlılıklarını artırmak ve diğer yandan da kalplerini tatmin etmek istiyorlardı. Kutub, burada Ashab-ı Kiram ile havârîleri mukayese ederek Ashâb’ın Hz. Muhammed’den bir mucize istemediklerine dikkatleri çekmektedir.

Sofra manasına gelen “Mâide” Kur’an’daki beşinci surenin de ismi olmuştur. Bu mucize K. Kerim’de anlatıldığı veçhile Hıristiyan kaynaklarında yer almaz³⁵¹ Hz. İsa’nın semâya ref’ini müteakip yazılmış olan İncillerde gökten sofranın indirilmesi hikâyesine rastlanmaz. Kutub, İsa’nın havârîleriyle konuşması esnasında: ”halkın açlığından dolayı üzüntü çektiğini, üç günden beri yolda olan bu insanların açlıktan bayılacak noktaya gelmiş olmalarından korkuyorum” dediğini alıntıyla bildirir. Ayrıca aynı konuşmanın devamında İsa’nın onları aç vaziyette bırakmak istemediğini de ifade eder. Nihayetinde elde mevcut olan 7 ekmeği ve birkaç balığı bir araya toplarlar ve Hz. İsa bunları parçalara ayırır havârîlerle birlikte bulunan herkes bunlardan yedikten sonra kadınların ve çocukların haricinde dört bin kişinin doyduğu bilgisini Matta incilinden yaptığı alıntı ile zikreder. Ayrıca buna benzer bilgilerin diğer İncillerde de bulunduğu da bahseder.³⁵²

Seyyid Kutub’un bu ayeti izahından ve Hıristiyanlığın diğer konularıyla ilgili tespit ve yorumlarından Hıristiyan kaynaklarına olan vukufiyetini rahatlıkla anlamak

إِدْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَا عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ إِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ³⁵⁰ قَالُوا نُرِيدُ أَنْ نَأْكُلَ مِنْهَا وَتَطْمَئِنَّ قُلُوبُنَا وَنَعْلَمَ أَنْ قَدْ صَدَقْتَنَا وَتَكُونُ عَلَيْنَا مِنَ الشَّاهِدِينَ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ تَكُونُ لَنَا عِيدًا لِأَوْلَانَا وَأَخْرَابِنَا وَأَيُّهُ مِنْكَ وَارْزُقْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّازِقِينَ قَالَ اللَّهُ إِنِّي مُنْزِلُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدَ ذَلِكَ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ Mâide(5),112,113,114,115.

³⁵¹ Kutub, a.g.e, C.2, s.998.

³⁵² Kutub, a.g.e, C.2, s.

mümkündür. Ayrıca yeri geldiğinde İncillerdeki bilgilerle Kur'an'da geçen bilgileri kıyaslama yoluna giderek bu konudaki otoritesini gözler önüne koymaktadır.

Seyyid Kutub, sofranın indirilmesi ayeti bağlamında bazı müfessirlerin konuyla ilgili yaklaşımlarına yer verir. Örneğin, Mücâhid ve Hasan-ı Basrî gibi tâbiîn kuşağından bazı ilim ehlinin sofranın inmemiş olduğu görüşü içerisinde bulduklarını beyan eder. Bununla birlikte daha farklı isimleri de zikrettikten sonra Selef-i Sâlih'inden ağırlıklı olarak sofranın indiği görüşünün hâkim olduğunu aktarır.³⁵³ Çünkü Allah "ben onu size indireceğim" buyuruyor. Vâdi ilahî Hak'tır ve Allah vadinden dönmez.

Hiz. İsa'dan sofrayı isteyen havârîler ki, ona en yakın olanlar ve onu çok iyi tanıyıp bilenlerdi. "Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi?" demişlerdi. Ona seslenirken Meryem oğlu İsa diyerek olması gerektiği gibi hitap ediyorlardı. Allah'ın kullarından bir kul olduğunu İsa'nın Rab olmadığını, olamayacağını bildiklerinden dolayı bizzat ondan değil "Rabbin bize gökten bir sofrayı indirebilir mi?" diyerek Allah'tan istiyorlardı.

Hiz. İsa'nın cevabı: "İman ediyorsanız Allah'tan korkun"³⁵⁴ şeklinde olmuştu. Fakat onlar bu arzularını yinelediler. Arkasında yatan gerekçeyi de şu sebeple dillendirdiler: "Ondan yemeyi, kalplerimizin kanmasını ve senin bize doğru söylediğini bilmeyi, ona şahit olmayı istiyoruz." Kutub, bu ayetin izahı sadedinde onların dünyada eşi benzeri olmayan bir yemek istediklerini söyler. Böylece gözlerinin şahitlik yapacağı bu muazzam hadiseyle de kalpleri itminâne erecek ve Hiz. İsa'nın risâlet'ine dair kalplerinde en ufak bir şüphe kalmayacaktı. Ayrıca bu olağan üstü hadiseyi diğer insanlara da taşıyarak onlara iman davasını anlatırken güçlü bir argüman olarak takdim edeceklerdi. Meryem oğlu İsa Rabbine yönelerek istenen sofranın gökten indirilmesi için dua ediyordu. "Bize ve bizden sonrakilere bayram ve senden bir delil olarak" diyerek münâcâtını Allah'a arz ediyordu. İsa bir kul olma şuuru içerisinde Allah'tan istediğinin çok iyi farkındaydı. Salih kulu ve

³⁵³ Kutub, *a.g.e.*, C.2, s.999.

³⁵⁴ "قَالَ اتَّقُوا اللَّهَ" Mâide (5),112.

peygamberi tarafından, izzet ve celâline mütenâsip bir olgunlukla yapılan bu niyazı Allah kabul etti.³⁵⁵

“Allah: “Ben onu size elbette indiririm. Fakat ondan sonra içinizden kim nankörlük ederse dünyalarda kimseye azap etmediğim şekilde ona azap edeceğim.” dedi.”³⁵⁶ Bu ayetin tefsirinde Kutub, bu durumun Allah’ın azamet ve celâline uygun düşen durum olduğunu kaydeder. Böylesine açık bir delilden sonra küfrân-ı nimette bulunanlar kahr-ı ilâhîye düşer olurlar.

Tefsir kaynaklarında gökten inen sofranın mahiyeti ile ilgili uzun izahlara ve bilgilere rastlamak mümkündür. Ancak bunların kesinlik derecesi ile ilgili bir nas söz konusu değildir. Bu bilgilerin bazılarında da Hıristiyan kaynakları üzerinden ulaşılmıştır.³⁵⁷

5.2.Çamurdan Yaptığı Kuşun Canlanması

Hz. İsa’ya ait mucizelerden biride çamurdan kuş suretinde o nesneye can vermesidir. “... Ben size Rabbinizden bir ayet getirdim. Ben size çamurdan bir kuş yapıp ona üfleyeceğim de Allah’ın izniyle hemen kuş olacak.”³⁵⁸ Seyyid Kutub bu ayetin yorumunu yaparken, husûle gelen mucizelerin, Allah’ın müsaadesi ile gerçekleştiğini ısrarla “İsa’ya söyletildiğini zikrediyor. Ayrıca “Allah’ın izniyle” sözüyle konunun hem sınırlandırıldığını hem de tafsîl edildiğini açıklıyor.³⁵⁹ Bu ayetle ilgili Seyyid Kutub, çok uzun izahlara girişmemiştir.

5.3.Gözü Görmeyenleri ve Alaca Hastalarını İyileştirmesi

“...Anadan doğma körleri ve abraşı iyi edeceğim.”³⁶⁰ Allah peygamberleri zamanlarındaki yaşadıkları zamana uygun mucizelerle göndermişti. Musa peygamberin zamanında sihir yaygındı ve Hz. Musa asası ile sihirbazları mağlup etti. Hz. İsa’nın yaşadığı dönemde ise tıp ilmi zirvedeydi. Allah ona ayette zikredilen mucizeler bahşetti.³⁶¹ Kutub bu ayetin tefsirinde Hz. İsa’nın tıp ilmini bilmemesine

³⁵⁵ Kutub, *a.g.e*, C.2, s.1000.

³⁵⁶ “قَالَ اللَّهُ إِنِّي مَنَزَلْتُهَا عَلَيْكُمْ فَمَنْ يَكْفُرْ بَعْدُ مِنْكُمْ فَإِنِّي أُعَذِّبُهُ عَذَابًا لَا أُعَذِّبُهُ أَحَدًا مِنَ الْعَالَمِينَ” Mâide (5), 115.

³⁵⁷ İsmihan Kaynak Koçak, *Süleyman Ateş’in Tefsirinde Genel Hatlarıyla Hıristiyanlık*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Konya, 2006, s.31.

³⁵⁸ “أَتَى قَدْ جُنْتُكُمْ بِآيَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ أَنِّي أَخْلُقُ لَكُمْ مِنَ الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ فَاتْفُخْ فِيهِ فَيَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِ اللَّهِ” Âl-i İmrân (3), 49.

³⁵⁹ Kutub, *a.g.e*, C.1, s.399.

³⁶⁰ “وَأَبْرَأُ الْأَكْمَهَ وَالْأَبْرَصَ” Âl-i İmrân (3), 49.

³⁶¹ İbni Kesir, *El Misbâhu'l Munîr Fî Tehzîb Tefsîru İbn-i Kesîr*, s.230.

rağmen görmeyenleri tekrar görebilecek şekle getirdiğini ve bunun da Allah'ın izniyle olduğunu altını çiziyor.³⁶²

5.4. Ölülere Diriltmesi

Hız. İsa'ya verilen mucizeler arasında Allah'ın izniyle ölülere dirilmesi de vardır. Konu Kur'an'da şöyle yer alır: "...Allah'ın izniyle ölülere dirilteceğim..."³⁶³ Bu ve diğer mucizelerin geçtiği kısımlarda da yer aldığı gibi özellikle "Allah'ın izniyle" şeklinde vurgulanmış olması zımnen İsa'nın bir beşer olduğuna ve Allah'ın izni olmadan bu harikulade olayların meydana gelmesine imkân olmadığına dikkat çekmek içindir. Kutub, bu bölümde Hız. İsa'nın doğumundan önce de doğumundan sonrada yaşanan fevkalâde hadiselerin ısrarla Allah tarafından İsa peygambere telkin ettirildiğinin altını çiziyor. Bu da Kur'an'ın tevhit noktasındaki özel duruşunu görmek açısından oldukça önemlidir.

Kur'an-ı Kerim ölümden sonraki hayatın mümkün olacağını gösterme bağlamında bazı misaller zikretmiştir. Ashab-ı Kehf'in mağarada üç yüz dokuz yıl uyutulması³⁶⁴ ölü toprağın yeniden hayat bulması³⁶⁵ yüz yıl ölü halde bulunan sonrada hayata yeniden döndürülen, yiyeceğini ve içeceğini bozulmuş olmadan gören³⁶⁶ birinden bahsetmesi, hem Hız. İsa'nın ölülere diriltmesi hem de Kur'an'ın yeniden dirilmeye dair diğer misalleri ölümden sonraki hayatın mümkün ve lüzumlu oluşuna dikkatleri çeker. İlahi kaynaklı bütün dinlerin öğretileri arasında yeniden dirilme inancı mevcuttur. Nitekim Hız. İsa'nın vefatından sonra yazılan İncillerde de Ahiret inancı yer almaktadır. İnsan kaderinin bir parçası olarak kabul edilen bu inanç Allah'a iman etmeninde kaçınılmaz bir sonucu olarak telakkî edilmiştir.³⁶⁷

Bu diriltme hadisesini ruhen ölü hale gelmiş toplumu yeniden canlandırmak şeklinde yorumlayanlarda olmuştur. Bu yoruma mesnet olarak Enâm suresindeki bir ayeti kerime gösterilmiştir. İlgili ayette ölü iken diriltilen, insanlar arasında yürütmesi

³⁶² Kutub, *a.g.e*, C.2, s.997.

³⁶³ "وَإِخِي الْمَوْتَى بِإِذْنِ اللَّهِ" Âl-i İmrân (3),49.

³⁶⁴ "وَلَبِثُوا فِي كَهْفِهِمْ ثَلَاثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا" Kehf (18), 25.

³⁶⁵ "وَإِلَّا لَذَلَّتْ عَلَى الْغَايَةِ عَلَى غُرُوبِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ عَاقِبٌ" Bakara (2), 259.

³⁶⁶ "أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوسِهَا قَالَ أَنَّى يُحْيِي هَذِهِ اللَّهُ بَعْدَ مَوْتِهَا فَأَمَاتَهُ اللَّهُ مِائَةَ عَامٍ ثُمَّ بَعَثَهُ قَالَ كَمْ لَبِثْتَ قَالَ لَبِثْتُ يَوْمًا أَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالَ بَلْ لَبِثْتَ مِائَةَ عَامٍ فَانظُرْ إِلَى طَعَامِكَ وَشَرَابِكَ لَمْ يَتَسَنَّهْ وَانظُرْ إِلَى حِمَارِكَ وَلِنَجْعَلَكَ آيَةً لِلنَّاسِ وَانظُرْ إِلَى الْعِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهُ قَالَ أَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ عَاقِبٌ" Bakara (2), 259.

³⁶⁷ İskender Şahin, *Semantik Analizler Işığında Kur'an'da Diriliş Gerçeği*, İstanbul: Ekin Yayınları, 2013, s.35.

için ışık tutulan birinin, içinden çıkılması mümkün olmayan bir karanlıkta kalan kimse gibi olmayacağı anlatılır.³⁶⁸ Bu perspektifle Hz. İsa'nın mucizelerini yorumlayanlar körlerin ve alaca hastalarının şifâ bulmasının da böyle bir anlam içerdiğini savunmuşlardır. Hakikatleri göremeyecek körlükte olan ve ruhen hasta olan insanların yeniden yaratılmış olmaları yorumuna yer verilmiştir.³⁶⁹

5.5. Gaybtan Verdiği Haberler

K. Kerim'in kavramları arasında yer alan gayb kavramı ile ilgili dilbilimciler birçok izah ortaya koymuşlardır. Gayb kelimesi masdar olarak uzaklaşmak, görünmüyor olmak, gizli kalmak gibi anlamlar ihtiva eder. İsim ve sıfat olarak kullanıldığında da hazırda bulunmayan, gizlenen şey manalarına gelir.³⁷⁰ İmanın temel rükünlerinden olan gaybın bilgisi sadece Allah'a aittir.³⁷¹ Bununla birlikte Allah peygamberlerinden dilediklerine gayba ait bazı haberler ve bilgiler vermiştir.³⁷²

Hz. İsa'nın gaybtan haber vermesiyle ilgili ayet şöyledir: "...yediklerinizi ve evlerinizde sakladıklarınızı size haber vereceğim..."³⁷³ Seyyid Kutub, İsrail ×gullarının bizzat tanık oldukları bu olay için Hz. İsa'nın onların evlerinde sakladıkları yiyecek ve içecekleri gizlemelerine rağmen onlara bildirdiğini söyler.³⁷⁴

Seyyid Kutub, bu mucize olayların tefsirinde, yarattıklarından herhangi biri ile mucize göstermeye kadir olan Allah'ın iradesi doğrultusunda herhangi birini benzeri görülmeyen biçimde de yaratmaya kadir olduğunun altını çizer. Ardından Hz. İsa'ya ait hususi doğum biçimiyle ilgili söylenen sözlerin ve duyulan şüphelerin yersizliğini ifade eder. Mülkünde kendi kanun ve adetleriyle yegâne söz sahibi olan Allah'ı, hiç kimse takyit etme yetkisine sahip değildir.³⁷⁵

³⁶⁸ «أَوْ مَنْ كَانَ مَيِّتًا فَأَحْيَيْنَاهُ وَجَعَلْنَا لَهُ نُورًا يَمْشِي بِهِ فِي النَّاسِ كَمَنْ مَثَلَهُ فِي الظُّلُمَاتِ لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا كَذَلِكَ زُيِّنَ لِلْكَافِرِينَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ» Enam (6), 122.

³⁶⁹ Muhammed Esed, *Kur'an Mesajı*, (çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk) İstanbul: 2002, İşaret Yayınları, s.99, (not,38).

³⁷⁰ İlyas Çelebi, "Gayb" *DİA*, Ankara: TDV, 1996, C.13, s.404.

³⁷¹ «وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَإِلَيْهِ يُرْجَعُ الْأَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ» Hüd (11), 123.

³⁷² «عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا إِلَّا مَنْ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْمَعُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا» Cin (72), 25,26.

³⁷³ «وَأَنْبِئُكُمْ بِمَا تَأْكُلُونَ وَمَا تَدْخُرُونَ فِي بُيُوتِكُمْ» Âl-i İmrân (3), 49.

³⁷⁴ Kutub, *a.g.e.*, C.1, s.399.

³⁷⁵ Kutub, *a.g.e.*, C.1, s.399.

6. HZ. İSA'NIN HAVÂRÎLERİ

Çoğulu حواریون olan حواری kelimesi seçilmiş halis kimse anlamını ifade eder. Daha ziyade Peygamberlerin yanında yer almayı tercih edip onlara yardım edenler manasıyla bilinmektedir.³⁷⁶ Batı dillerine bakıldığında bu kelimenin karşılığı olarak apôtre ya da apostle kavramlarına rastlanılır. Bu kelimeler menşe itibarıyla Grekçede ki “Bir vazifeyi yerine getirmek gayesiyle görevlendirilen” manasındaki apostolos kelimesinden gelmektedir.³⁷⁷ Birçok İslam bilgini bu kelimenin Arapça olduğunu ifade etmiştir. Bu kelimenin “geriye dönmeyi” ifade manasına gelen (حَوْر) kökünden ya da “beyazlık, parlaklık” anlamındaki (حَوْر) kelimesinden geldiğini söylemişlerdir. حَوْر yani geri dönmek manasına geldiğini ifade edenlere göre bu kelimenin karşılığı “Ensar” (yardımcı) anlamındadır. Bu sebeptendir ki yardım niyetiyle gelen kişi havârî olarak adlandırılır.³⁷⁸ Peygamberlerin fikirlerini yaymak için yardımcı olan her bir ferde verilen isim olarak ta kabul edilir.³⁷⁹ Havârî dine yardım hususunda yeri geldiğinde gücüyle delili bir araya getiren manasında da anlaşılmıştır.³⁸⁰

İncillerin verdiği bilgiye göre İsa peygamber henüz daha tebliğ hayatının başında iken kendisine yardım edecek on iki kişi seçmiştir. Bu seçtiklerine de havârî ismi vermiştir.³⁸¹ Ayrıca bunlara on iki havârî denilmiştir. Lakin daha ziyade şâkirt olarak isimlendirilmişlerdir.³⁸²

Kur'an'da havârîlerle ilgili üç surette bilgi yer almaktadır.³⁸³ Kur'an'ın yanı sıra Hz. Muhammed'in sözlü beyanları olan hadislerde de havârî ifadesini görmek mümkündür. “Her peygamber için bir havârî vardır. Benimki de Avvâm'ın oğlu Zübeyr'dir”³⁸⁴ “Benden önce Allah hangi topluluklara elçi yollamışsa, bu elçilerin hepsinin de ümmeti için için havarileri, sünnetinin izini sürerek emrine ittiba edenleri olmuştur.”³⁸⁵

³⁷⁶ Mahmut Çanga, *Kur'an-ı Kerim Lugatı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 1999, s.157.

³⁷⁷ Osman Cilacı, “Havârî”, *DİA*, İstanbul: TDV, 1997, C.16, s.513.

³⁷⁸ Yagır, *a.g.t.*, s.98.

³⁷⁹ Hasan Aksay, *İslami Terimler Sözlüğü*, İstanbul: İşaret Yayınları, 3. Baskı, 2005, s.179.

³⁸⁰ Zafer Erginli, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (çev. Zafer Ergin, İlyas Karşlı v.d.) İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006, s.335.

³⁸¹ Luka, 6/13.

³⁸² Cilacı, *a.g.m.*, C.16, s.513.

³⁸³ Âl-i İmran (3), 52; Mâide (5), 111; Saf (61), 14

³⁸⁴ Buhârî, *Cihad*, 40, 41.

³⁸⁵ Müslim, *İman*, 80.

İsrail oğulları henüz daha nübüvvetin başlangıcında İsa peygambere inanmadıkları gibi bir de ciddi bir direnç gösterdiler. Hz. İsa'nın anlattıklarına büyü olarak bakıyor ve büyü olarak isimlendiriyorlardı.³⁸⁶ Bu durumda onların inkardaki inatlarını sezen İsa (A.S.) “Allah uğrunda yardımcılarım kimlerdir” dedi. Havârîler; “Biziz Allah'ın yardımcıları: Allah'a iman ettik. Sende şahit ol ki, biz muhakkak Müslümanlarız” dedi.³⁸⁷

Seyyid Kutub havârîlerin zikredildiği bu ayette Hz. İsa'nın mucizeler göstermesinden bahsediyor. İsa peygamberin eliyle meydana gelen bu mucizeler haddi zatında Allah'ın dilemesiyle tahakkuk ediyordu. Bu mucizeler onun Allah tarafından gönderilmiş olduğunun apaçık alametleriydi. Bu mucizeleri görmüş olmalarına rağmen Beni İsrail'in küfürdeki inatlarını görünce davasına yardımcılar aradığını ilan ederek “Allah yolunda yardımcılarım kimlerdir?” dedi.³⁸⁸

Allah'ın dinini ve bu dinin nizamını hayat ölçülerini hâkim kılmak için kim yardım eder? Dinin tebliğinde ve sorumlu olduğum vazifenin ifasında kimlerdir yardımcılar? Şüphe götürmez ki her yeni davet ve akîde sahibinin başarıya erişebilmesi için yardımcılara ihtiyacı vardır. Bu yardımcılarla başarı temin edilir ve davanın hakimiyeti sağlanmış olur. Yine bu yardımcılarla davanın muhafazası sağlanır ve müdafaası yapılır. Gelecek nesillere tebliğ etmeden önce davanın esaslarını kendi hayatlarına uygularlar.

“Hâvarîler: “Biziz Allah'ın yardımcıları, Allah'a iman ettik. Sen de şahit ol ki, biz muhakkak Müslümanlarız” dedi. Havârîler dinin hakikati manasına gelen Müslim kelimesini zikrediyorlar. Müslümanlıklarına Hz. İsa'yı şahit tuttuktan sonra derhal harekete geçtiler. Resule, dine ve toplumsal düzeni kurmaya yardım için...Ardından sahip oldukları inançlarını koruyarak gönülden bağlandıkları Rablerine şöyle münacatta bulundular: “Ey Rabbimiz! İndirdiğine iman ettik ve Resulünün ardınca gittik. Bizi şahit olanlardan yaz.”

Bu tarzdaki bir yalvarış Allah'a yapılan bîat'ı ifade eder. Zaten mümin ilk sözleşmesini, ahdini Allah ile yapan insandır. Gönderilen bir peygamber gelir ve

وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي 386،
”اسْمُهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ“ Saff (61), 6.

387 Âl-i İmran (3), 52.

388 Kutub, a.g.e, C.2, s.294,295.

risâlet'ini tebliğ edince îtikat nokta-i nazarından vazifesi bitmiş olur. Allah ile olan biat o zaman akdedilmiş olur. Bunun gereği olan vazifeler peygamberlerden sonra da iman edenler tarafından 'ifâ edilir. İşte peygamberin izinde kalıp Allah ile manevî bir alışveriş gerçekleşmiş oluyor. Ayrıca iman şerefine nâil olan ister ki bu din için kendisine Allah'ın şahitliği nasip olsun. Zira bu öyle bir şehadeti anlatıyor ki dinin bekâ hakkı insanoğlu için ihtiva etmiş olduğu hayırları teyit etmiş oluyor. İnsanoğlu bu şehadet görevini ancak, arzularını, icra ettiği mesleğini, hayatını bu dinin emirlerine uydurmak suretiyle ifâ etmiş olur. Seyyid Kutub bu ayetin sonunda bu dua'nın Müslüman olan herkes tarafından düşünülmesi gerektiğini ifade ederken, "İşte İslam o havâîlerin anlamış oldukları İslam'dır."³⁸⁹ Cümlesiyle de bir bakış açısı ortaya koyar.

"Ey iman etmiş olanlar, siz Allah'ın yardımcısı olun. Nitekim Meryem oğlu İsa havâîlere "Allah'a giden yolda benim yardımcılarım kimlerdir? Deyince havâîler demişlerdi ki; Biziz Allah'ın yardımcısı..." Seyyid Kutub, burada müminlere bir çağrı olduğunu hatırlatır. Hz. İsa'nın havâîlerinin yardımını gibi müminlerde Allah'a giden yolda yardımcı olmalıdırlar. Havâîler Yahudilerin inkârı karşısında Allah'a tevekkül etmişlerdi.³⁹⁰

Kutub bu ayetin tefsirinde Hz. İsa'nın talebeleri olan havâîlerle ilgili bazı malumatlar verir. Sayıları on iki olan bu talebeler her şeyi bir kenara bırakarak onu dinlerlermiş. Hz. İsa'nın semaya yükseltilmesini müteakip onun nasihatlerine kulak vererek koruyanlar da bunlar olmuş. Bu ayetteki asıl maksat bir kıssayı anlatmak değil bir gerçeği tasvir etmek içindir.

"Ey iman etmiş olanlar siz Allah'ın yardımcısı olun" Allah'ın size yücelik verdiği bu noktada... Düşünün ki Allah'a yardımcı olan bir kul için bu mevkiden daha büyük daha ulvî bir makam olabilir mi? Kulun sahip olduğu bu sıfatlar cennetlerden ve cennetin içerisindeki nimetlerden daha büyük ikramlar içermektedir. Allah'a yardımcı olmayı kabul eden havâîler bu konuya içtenlikle sarılıp ikrama ulaştılar. Hz. İsa ise son dini ve son dinin peygamberini müjdelemek için gönderilmişti. Onun yardımcılarının durumu böyle olunca, haliyle Hz. Muhammed'e

³⁸⁹ Kutub *a.g.e*, C.1, s.402.

³⁹⁰ Kutub, *a.g.e* C.6, s.3560,3561.

tabi olup onun izini sürenler kendilerini mütemâdiyen bu gaye için çalışmaya vermelidirler. İşte bu kıssanın burada zikredilmiş olmasının asıl gayesi budur.³⁹¹

7. HZ. İSA'NIN SONU

Kur'an Hz. İsa'nın Yahudiler tarafından asılmadığını öldürülmüş olmadığını, söyler.³⁹² Hıristiyanlar Hz. İsa'nın çarmıha gerilerek öldürüldüğüne, üç gün sonra mezarından dirilerek semaya yükseltildiğine ve kıyamet kopmadan önce dünyaya geleceğine inanırlar. Kur'an onun semaya yükseltilmiş olduğunu kabul edip açıklamakla beraber onun bir daha yeryüzüne geleceği ile ilgili herhangi bir kayıt düşmez.³⁹³

Hıristiyan ilâhiyâtının da önemli konuları arasında yer alan Hz. İsa'nın vefatı ve semaya ref'i meselesi öteden beri Yahudilerin çarmıha gerdiği³⁹⁴ öldürülmüş³⁹⁵ peşinden defnedildiği yerden dirilerek kalkan³⁹⁶ bazı insanlar³⁹⁷ ve havâriiler tarafından görülmüş olan³⁹⁸ ardından semaya yükseltilen³⁹⁹ nihayetinde Tanrının sağında oturarak yer aldığına⁴⁰⁰ inanılan bir İsa'ya iman eldeki mevcut İncillerin verdiği bilgiler arasındadır.

Hz. İsa'nın vefatı ve semaya kaldırılması ile ilgili uzun uzadıya yorumların varlığı bilinen bir gerçektir. Müfessirleri uzun yorumlara sevk eden en önemli sebeplerden biri hatta en önemlisi ayette geçen توفي kelimesidir. Bu kelime etrafında gerek tefsirlerde gerekse lügat kitaplarında uzun uzadıya bilgilere rastlamak mümkündür.

Söz konusu ayette geçen توفي kelimesi (v-f-y) kökünden türemiş olmakla bir fiili ya da sayılı bir şeyi noksansızca ve bütünüyle yerine getirmek ve tamamlamak

³⁹¹ Kutub, *a.g.e*, C.6, s.3560.

³⁹² وَقَوْلُهُمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَّبُوهُ وَلَكِنَّ شُبُهَةَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا

³⁹³ Hamidullah, *a.g.e*, C.1, s.634.

³⁹⁴ Matta, 27 /32,34; Markos, 15/21,32; Luka, 23/26,43; Yuhanna, 19/17,27.

³⁹⁵ Matta, 27/45,56; Markos, 15/33,41; Luka, 23/44,49; Yuhanna, 19/28,30.

³⁹⁶ Matta, 28/1,10; Markos, 16/1,10; Luka,24/1,12; Yuhanna,20/1,10.

³⁹⁷ Matta, 28/9,10; Markos, 16/12,13; Luka,24/13,35.

³⁹⁸ Matta, 28/16,20; Markos, 16/14,18; Luka, 24/36,49; Yuhanna,20/19,2.

³⁹⁹ Markos,16/19,20; Luka, 24/50,53; Resullerin İşleri,1/9,11.

⁴⁰⁰ Markos,16/19.

anlamlarında kullanılır.⁴⁰¹ Yaygın olarak daha sonraları “ruhun kabzedilmesi” “canın alınması” şeklinde kullanılan توفي kavramı herhangi bir şeyin ya da metanın geride bir şey bırakılmadan bütünüyle alınmasını ifade eder.⁴⁰²

تَوَفَّى kelimesinin alimler tarafından üç manaya gelecek şekilde anlaşıldığını söylemek mümkündür. Birinci görüşe göre bu kelime hakiki ölüm manasındadır. Bu görüşte olanlardan biri Abdullah İbni Abbas’tır. اِنِّي مُتَوَفِّكَ اِيَّكَ ayetini seni öldüreceğim şeklinde anlamıştır.⁴⁰³ İkinci görüşe göre bu kelimenin karşılığı uyku manasındadır.⁴⁰⁴ Bu durumda ortaya çıkan mana “seni uyutacağım” tarzındadır. “Geceleyin sizi uyutan odur.”⁴⁰⁵ Üçüncü görüşte olanlar ise kelimenin kabz, almak manasını esas alarak Hz. İsa’nın ruh ve beden bütünlüğü içerisinde ölmeden semaya kaldırıldığını savunmuşlardır.⁴⁰⁶ Seyyid Kutub, “...Seni öldürecek ve kendime yükseltip kaldıracak olan benim...”⁴⁰⁷ ayeti ilgili izahta Hz. İsa’nın vefatının ve semaya kaldırılmasının mugayyebâta dair olduğunu dolayısıyla te’vîlinin sadece Allah tarafından bilinen müteşâbih ayetlerden olduğunu söyler. Bu konunun bilinmeyen ve bilinmesi de ihtimal sınırları içerisinde olmayan yönleri üzerinde araştırma yapanların, niyetlerinin tartışma ve mücadele ortamı meydana getirmek olduğunu yine ilgili ayet bağlamında zikreder. Tamamıyla Allah’ın ilmine taalluk eden bir mevzuyu çok fazla deşeleyenlerin bu konuda çok fazla gayret gösterenlerin bir neticeye varamayacakları gibi gönül huzurundan da uzak olacaklarını söyleyerek bu ayetle ilgili daha fazla yorumda bulunmaz.⁴⁰⁸

7.1.Hz. İsa Çarmıha Gerildi mi?

Kelime anlamıyla dört çivi manasına gelen çarmıh (çehar mih) Farsça bir terkipten oluşur. Yatay ve dikey ağacı bir araya getirerek yapılan darağacı anlamına gelir. Çarmıh kavramının Arapça karşılığı olan “salb” kelimesi infaz edilecek kişiyi

⁴⁰¹ İbn Manzûr, *a.g.e.*, C.3, s.961.

⁴⁰² İbn-i Manzûr, *a.g.e.*, s.961.

⁴⁰³ Ebû Muhammed Abdurrahman İbn-i Muhammed İdris İbn-i el- Münzir et- Temîmî, *Tefsîru’l Kur’ani’l Azîm li İbn-i Ebî Hâtim*, Suudi Arabistan: Mektebetu Nazar Mustafa el- Baz, t.y, C.2, s.661.

⁴⁰⁴ İbn-i Kesir, *a.g.e.*, s.232.

⁴⁰⁵ “وَهُوَ الَّذِي يَتَوَفَّاكُمْ بِاللَّيْلِ” Enam (6), 60.

⁴⁰⁶ Celalettin el- Mahallî, Celalettin eş-Suyûtî, *Tefsir-i Celaleyn*, Kahire: Darü’l Hadis, C.1, s.74.

⁴⁰⁷ “إِذْ قَالَ اللَّهُ يَا عِيسَى ابْنِ مَرْيَمَ إِنِّي جَاعِلُكَ آيَةً لِلْعَالَمِينَ” Âl-i İmrân (3),55.

⁴⁰⁸ Kutub, *a.g.e.*, C.1, s.403.

haça çivilemek manasına geldiği gibi öldürülecek olanı ağaç üzerine bağlamak anlamına da gelir.⁴⁰⁹ Öldürülecek olan suçluların önlerinden ve arkalarından bağlandıktan veya çivilendikten sonra çarmıha gerilmeleri Romalılarda bilinmiş olmakla birlikte Mısırlılar, Yunanlılar, Persler ve daha başka milletler tarafından infaz şekli olarak uygulanmıştır. Bu uygulama ile halka ibret verilmesi ve adaletin gücünün fark edilmesi hedeflenmiştir.⁴¹⁰

Hıristiyanlık inancının temel esaslarından biri Hz. İsa'nın bütün insanlığın günahlarına keffâret olarak gönderilmesi ve çarmıha gerilmiş olmasıdır.⁴¹¹ Hıristiyanlar Hz. İsa'nın yargılandıktan sonra bir Cuma günü öğleden sonra Kudüs şehrinde çarmıha gerildiğine inanırlar.⁴¹² Söz konusu inanca göre insanlığın babası Âdem Tanrı ile yaptığı anlaşmaya uymayarak itaatsiz durumuna düşmüş, böylece Tanrı ile arasını açmıştır. Diğer bir ifade ile tanrıya yabancı hale gelmiştir. İsa peygamber ise Âdem'in bu itaatsizliğinin bedelini kanıyla ödeyerek Tanrı ile insanları uzlaştırmıştır. Çarmıha gerilerek öldürülen İsa üçüncü gün dirilmiş olması ise bütün insanlığın günahına kefaretin ve ölüme gâlip gelmenin hüccetidir.⁴¹³

Bununla birlikte, bütün Hıristiyanların Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğine inanmadıkları da bilinen bir durumdur. Bazı gruplar İsa'nın çarmıha gerilmediğine inanırken bazıları da çarmıha gerildiğinde İsa'nın ölmediğine sadece bayıldığına inanırlar. Yine çarmıhtaki ölümün fiziki değil sembolik olduğunu kabul edenlerde mevcuttur.⁴¹⁴

Çarmıh hadisesine Kur'an da yer alan şu ayet bağlamında yaklaşmak mümkündür: Ve “Allah'ın elçisi Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük” demeleri... Oysa onu öldürmediler ve asmadılar. Ancak onlara öyle göründü. Esasen İsa'nın öldürülmesi hakkında kendileri de ayrılığa düştüler ve şüphe içindedirler. Bu

⁴⁰⁹ Râgıb el- İsfahânî, *Müfredat*. (çev. Yusuf Türker), İstanbul: Pınar Yayıncılık, 2.Baskı, 2010,s.867.

⁴¹⁰ Günay Tümer, “Çarmıh” *DİA*, İstanbul: TDV,1993, C.8, s.36.

⁴¹¹ Ali Osman Kurt, Dursun Ali Aykıt, *Dinler Tarihi*, MEB, s.64.

⁴¹² Klaus Dorn, *Jesus Christus, Geschichte-Überlieferung-Glaube*, Stuttgart: Verlag Ferdinand Schöning, 2018, s.136.

⁴¹³ Mahmut Aydın, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ankara: TDV, Özgün Matbaacılık, 2007, s.97.

⁴¹⁴ Mahmut Aydın, *Hz. İsa'ya Ne Oldu?* Ankara: Otto, 2017, s.10.

husustaki bilgileri ancak zanna dayanmaktan ibarettir. Onu gerçekten öldürememişlerdir.⁴¹⁵

Seyyid Kutub Hz. İsa'nın katli mevzuunda, bu işin Yahudilerin kuruntusundan başka bir şey olmadığını söyler. Yine ilgili ayet bağlamında Hıristiyanların da birçok tahminlere başvurduklarını dile getirir. Bu vesileyle Kutub, Barnaba İncilinin diğer dört İncil'den farklı olarak İsa'nın öldürülmediği bilgisini ihtiva ettiğini beyan eder. Yahudiler Hz. İsa'yı öldürdüklerini iddia etmekle İsa'nın peygamber olması keyfiyetiyle alay ediyorlardı. Nübüvvet kurumunun basit ve hayali bir şey olduğunu göstermeye çalışıyorlardı.⁴¹⁶

Yine aynı ayeti tefsire devam ederken Hz. İsa'nın Hıristiyanların iddiasına göre üç gün sonra semaya yükselmesine değinir. Bu iddianın tarihi hiçbir veri ile desteklenmediğine işaret ederken İsa'nın doğumu ile ilgili olarak da net bir tarihi malumat olmadığını söyler.⁴¹⁷

Bütün bu söylenenlerin kesinlik ifade etmediği ve iddiadan öteye geçemediği kendiliğinden ortaya çıkmış oluyor. Birbirini kovalayan hadiseler sonrası bir fetret dönemi yaşandı ve mevcut bilgiler, rivayetler karma karışık duruma geldi. Hakikate uymayan onca bilgi ortalıkta dolaşmaya başladı. Kesin olan şuydu ki bu bilgiler hakikatten fersahlarca uzak durumdaydı. Ancak insanlığa gönderilen son ilahi mesaj olan Kur'an müstesna.⁴¹⁸

Seyyid Kutub, Hz. İsa'nın öldürülmesi ile ilgili Barnaba İncilinden bir iktibasa yer verir. Söz konusu alıntıya göre Yahuda Hz. İsa'yı öldürmek niyetiyle onun bulunduğu bölgeye yaklaşır. İsa kalabalığın yaklaştığını duyunca korkarak eve sığınır. Kendisiyle beraber oraya sığınmış olan 11 kişi hemen uyurlar. Allah kulunun üzerindeki tehlikeyi görünce Cibril, Mihail, Refail ve Evril isimli meleklerine İsa'yı yeryüzünden almalarını emreder. O temiz melekler gelerek İsa'yı yan tarafa açılan pencereden çıkartarak üçüncü kat semaya götürüp yerleştirirler. Devamında Allah'ın Yahuda'yı ibretâmiz bir durumda ses ve şekil olarak İsa'ya benzettiği anlatılır. Hırsla

«وَقَوْلُهُمْ إِنَّا قَتَلْنَا الْمَسِيحَ عِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ رَسُولَ اللَّهِ وَمَا قَتَلُوهُ وَمَا صَلَّبُوهُ وَلَكِنَّ شُبُهَةَ لَهُمْ وَإِنَّ الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ لَفِي شَكٍّ مِنْهُ مَا»⁴¹⁵ Nisa (4), 157.

⁴¹⁶ Kutub, a.g.e, C.2, s 801,802.

⁴¹⁷ Kutub, a.g.e, C.2, s.802.

⁴¹⁸ Kutub, a.g.e, C.2, s.802.

İsa'nın çıkartıldığı odaya girdiğinde İsa'nın talebeleri uykuda idi. Talebeler onun İsa olduğunda şüphe duymadıklarını söylerler. Nihayet uyandırdığı talebelere öğretmenlerinin nerede olduğunu sordu. Talebeler şaşkınlık içerisinde kendisinin onların öğretmenleri olduğunu söyleyerek unutmuş olabileceğini hatırlattılar.⁴¹⁹

Kutub, söz konusu ayet çerçevesinde, konuya dair kesin bir habere ulaşmanın mümkün olmadığını beyan eder. Zira olay gecenin karanlığında yaşanmıştır. Farklı iddialar serdederek fikri ayrılıklara sebep olanların rivayet silsilesi sağlam olan bir mesnet ortaya koyamadıklarının altını çizer. Ancak şüphe ve tahmin sınırlarının dışına çıkamayan bu haberler ortalığı daha fazla karıştırmıştır.⁴²⁰ Bu Konudaki ilahî bilgi şüphe götürmez kesinliktedir. “Onu gerçekten öldürememişlerdir.”⁴²¹

8. HZ. İSA'NIN NUZULÜ KONUSU

Hiz. İsa'nın semaya kaldırılışı ve nüzûlü ile ilgili iki ayrı kanaatin varlığı öteden beri malum olan bir husustur. Buna göre Hiz. İsa'nın semaya ref edilmesi “ruh maal cesed” olduğu için kıyamet gerçekleşmeden önce geleceğini savunanlar olduğu gibi diğer taraftan da Hiz. İsa'nın tıpkı bütün insanlar da olduğu gibi bir ecele sahip olduğunu bundan dolayı eceliyle öldüğünü dolayısıyla tekrar dünyaya gelmeyeceğini savunanlar mevcuttur. Hiz. İsa'nın nüzûlü ile ilgili hadislerin “ahad hadisler” cümlesinden olduğu için sahihliği konusunda şüphe olmasa bile inkarının küfrü mucip olmadığını savunanlar olmuştur.⁴²²

Yine Hiz. İsa'nın nüzûlü ile ilgili otuzu aşkın sahabenin rivayet etmiş olduğu yetmişten fazla merfu hadisin, elliye yakında sahabe kavli olan mevkûf hadisin olduğunu söyleyenler olmuştur.⁴²³ Yine bu hadisler arasından bazılarının tevâtür derecesinde olduğu ifade edilmiştir.⁴²⁴

Hiz. İsa'nın tekrardan yeryüzüne gelmesiyle alakalı olarak Seyyid Kutub, Selef ulemâsının “Kitap ehlinden hiç kimse yoktur ki, ölümünden önce İsa'ya iman

⁴¹⁹ Muhammed Ebu Zehre, *a.g.e.*, s.43.

⁴²⁰ Kutub, *a.g.e.*, C.2, s.802.

⁴²¹ “وَمَا قَتَلُوهُ يَقِينًا” Nisa (4), 157.

⁴²² Mahmut Şeltut, “Hz. İsa'nın Göğe Yükseltilmesi ve Tekrar Dönüşü”, (çev. Mustafa Baş), *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, Sayı 21, (2005), s.306.

⁴²³ Ebubekir Sifil, *Nüzul-i İsa Bir İtirazın Tahlili*, İstanbul: Erkam Matbaası, 2010, s.50.

⁴²⁴ Sifil, *a.g.e.*, s.55.

etmiş olmasın. İsa ise, kıyamet gününde aleyhlerinde şahit olacaktır.”⁴²⁵ ayetindeki “mevtilî” ifadesindeki zamirden dolayı fikir ayrılığına düştüklerini söyler. Bazı alimler ayete şöyle mana verirler.” Ehli Kitaptan hiç kimse yoktur ki, ölmeden önce İsa’ya iman etmiş olmasın.” Böylelikle (مؤته) kelimesindeki zamiri İsa’ya çeviriyorlar. Ayet bu şekilde manaya tabi tutulursa Hz. İsa’nın dünyaya geleceğine delil teşkil eder.

Yine bir grup alim “Ehli Kitaptan hiçbiri yoktur ki, ölmeden önce İsa’ya iman etmiş olmasın.” Tarzında ayete mana vermişlerdir. Bu duruma göre (مؤته) ifadesindeki zamirin İsa’ya değil Ehli kitaptan birine nispet edilmiş olduğu ortaya çıkıyor. Bu durumda Ehli kitaptan olan her ferдин mutlaka iman ederek öleceği anlaşılmış oluyor. Bu anlama biçimine göre, onların ölümleri esnasında, yani can boğaza geldiğinde iman ederek hakkı görecekleri aşikardır.⁴²⁶

Kutub bu görüşlerden ikincisine yakın durduğunu ifade ediyor. Übeyy b. Kâ'b'ın “إلا ليؤمنن به قبل مؤتهم” illa leyu'miminenne bihi kable mevtilim” şeklindeki kıraat'ini bu düşünceyi destekler mahiyette kabul ediyor. Bu okuyuş biçiminde zamîrin cemi olması bunu teyit eder mahiyettedir. Kaldı ki zamîrin tekil olarak kullanılması durumunda dahi Ehli Kitaba nispeti ortadadır. Bundan sonra anlamın şöyle şekilleneceğini ifade eder: “İsa’ya küfredip küfürlerinde inat eden Yahudiler daha sonra onu öldürdüklerine dair iddia da bulundular. Ancak, onlardan hiç kimse olmayacak ki ölümün yaşanacağı anda, ilahi gerçekleri görerek İsa’nın Nübüvvetini mutlak hakikat olarak görüp de ona inanmamış olsun. Ancak o dem imanın fayda sağlamayacağı zaman dilimidir. Kıyamette İsa’nın onların aleyhine şahitliği söz konusu olacak.” Görüldüğü gibi Kur’an meseleyi oldukça sarîh ve net ifadelerle kararlaştırıyor.⁴²⁷ Böylece Seyyid Kutub Nüzûlü İsa konusunda ağırlıkta olan görüşlerin aksine bu ayetin delil olarak sunulamayacağını savunuyor.

⁴²⁵ “وإن من أهل الكتاب إلا ليؤمنن به قبل مؤته ويوم القيامة يكون عليهم شهيداً” Nisa (4),159.

⁴²⁶ Kutub, a.g.e, C.2, s.802, 803.

⁴²⁷ Kutub, a.g.e, C.3, s.803.

9. TESLİS İNANCINA BAKIŞ

Hız. İsa'nın havârîleri arasında kabul edilmeyen hatta hayatta iken ona düşmanlıkta en önde yer alan asıl adı Saul olan Pavlus bir Romalı idi. Aslen Tarsuslu bir Yahudi olan Pavlus Havârîler içerisinde başarılı olamayacağı kanaatine sahip olunca Hıristiyanlığı batıya taşıma misyonunu üstlenmişti. Bu vesileyle bir taraftan mektuplar kaleme alıyor ki, bunlardan on iki adedi Yeni Ahitte mevcuttur, diğer taraftan da Roma'ya yolculuk gerçekleştiriyordu.⁴²⁸

Bu yolculukları esnasında putperest bir topluluk içerisinde Hıristiyanlığın ancak takıyye yapmak ve tavizler vermek suretiyle kabul göreceğine inandı. İlk tavizi Hız. İsa'nın da sünnet olmuş olmasına rağmen sünneti kaldırmakla gerçekleştirdi. İnanç noktasında da teslise götürecektir fikrin tohumlarını ekmiş oldu.⁴²⁹

Teslise inanmakla cennete girileceğini savunanlara göre Allah üçten biridir. Allah'ın oğlu olan İsa'nın beşerî ve ilahi olmak üzere iki yönü vardır. İşte İsa'nın o iki tabiatı tek bir şeye dönüşmüştür. Bazılarına göre de bu üçlemeden murad "Allah", "İsa" ve Meryem'dir".⁴³⁰ Hıristiyanlar, Baba oğul ve Kutsal Ruh ismi altında üç kişilikte tek olan Tanrının varlığını tasdik ederler. Söz konusu inanca göre Baba, evreni yoktan var edendir. Tanrının inkarnasyonu durumunda olan oğul ise günahın esaretinden insanlığı kurtarmak için çarmıhla canını feda etmiştir. Kutsal Ruh ise insanların gönüllerine İlahi sevgiyi taşıyan kutsal güçtür. Hıristiyanlar, "üçlükte birlik" ya da "birlikte üçlük" olarak ifade edilen bu doktrini aklın kavrayamayacağını bunun ancak imanla anlaşılabilceğini iddia etmişlerdir.⁴³¹

Hıristiyan ilâhiyatçıları teslisi izah ederken bunun akıldan ziyade imanla kavranılabileceğini söylemiş olsalarda kendi aralarında hem fikir olmadıkları bilinen bir durumdur. Bu inanç biçimini tenkit etmek için reddiye kitapları kaleme alınmıştır. Ayrıca tevhit akidesine büyük bir önem veren Kur'an, Hıristiyanların bu inancına ciddi bir tenkit yöneltmiştir.⁴³²

⁴²⁸ Mehmet Bayraktar, *Bir Hıristiyan Dogması* Teslis, Ankara: Ankara Okulu, 2015, s.16,17.

⁴²⁹ Karahan, a.g.e, s.247.

⁴³⁰ Anselmo Turmeda, *Tuhfetü-l- Erib Fi'r- Reddi Ala Ehli's Salib*, (çev. Hacı Mehmet Zihni Efendi) İstanbul: Bedir Yayınları, t.y. s.74.

⁴³¹ Mahmut Aydın, *Dinler Tarihi*, İstanbul: Ensar, 2018,s.462.

⁴³² Selime Leyla Gürkan, "Teslis", *DİA*, İstanbul: TDV, 2011, C.40, s.549.

Kur'an'ın teslise yaklaşımı şöyledir: “And olsun ki, “Allah ancak Meryem oğlu Mesih'tir” diyenler kâfir oldular. Oysa bizzat, “Ey İsrail oğulları, Rabbiniz ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin, kim, Allah'a ortak koşarsa muhakkak Allah ona cenneti haram eder. Varacağı yer ateştir onun. Zulmedenlerin yardımcıları yoktur.”⁴³³ Seyyid Kutub, Hz. İsa'nın sağlığında iken uyarıp korkuttuğu şeye kavminin onun vefatından hemen sonra daldıklarını söyler. Ayrıca cennetten engelleyip cehenneme götürecek fiillere giriştiklerini de ifade eder. “Ey İsrail oğulları Rabbiniz ve Rabbiniz olan Allah'a kulluk edin” buyruğunu hemen unuttular.⁴³⁴

“And olsun ki Allah üçten biridir diyenler kâfir olmuşlardır. Halbuki ilah, ancak tek bir ilahtır. Dediklerinden vazgeçmezlerse and olsun onlardan inkâr edenler elem verici bir azaba uğrayacaklardır”⁴³⁵ Seyyid Kutub bu iki ayetin tefsirinde bütün peygamberlerin saf tevhit akîdesini getirdiklerini belirtir. Kesinlikle onların hiçbirinde şirke dair emare bulunmaz. Bilakis onlar şirki ortadan kaldırmak ve tevhidi hâkim kılmak için çaba sarf etmişlerdir.⁴³⁶

Kutub devamında Hıristiyan konsüllerinin teslis akidesiyle ilgili nasıl birleştiklerini Hz. İsa'nın Ulûhiyeti konusunda karara nasıl vardıklarını açıklarken ihtilafli mevzuları da açıklamaya çalışır. Bu meyanda Nasrani Cercis oğlu Nimetullah oğlu Nevfel'in سوسنة سليمان adlı kitabına dikkatleri çeker. Bu kitapta her ne kadar farklı kiliseler bulunmuş olsa da bunların arasında değişmeyen Hıristiyanlık inancı İznik konsülünün üzerinde ittifak ettiği ana esas olduğu anlatılır. Bu da tek ilah esasına dayanır. Her şeyi elinde tutan bir baba vardır. Göklerin ve yerin yaratıcısı olan insanların gördüğü ve görmediği her şeyi yokluk aleminden varlık alemine getiren bir tek Rab mevcuttur. İşte o Yesus “İsa” dır. İsa asırlarca evvel babadan ve ilahîku nurdan vücut bulan tek bir çocuk olma özelliğine sahiptir. Doğmuş olmasına rağmen yaratılmayan İsa bu inanca göre Hak ilahtan olma bir ilahtır. O aslında babaya denk mesabededir. Her şeyin varlığı baba ile

⁴³³«لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ هُوَ الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ وَقَالَ الْمَسِيحُ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ اعْبُدُوا اللَّهَ رَبِّي وَرَبَّكُمْ إِنَّهُ مَنْ يُشْرِكْ بِاللَّهِ فَقَدْ حَرَّمَ اللَّهُ عَلَيْهِ الْجَنَّةَ وَمَأْوَاهُ النَّارُ وَمَا لِلظَّالِمِينَ مِنْ أَنْصَارٍ» Mâide(5),72.

⁴³⁴ Kutub, a.g.e, C.2, s.945.

⁴³⁵«لَقَدْ كَفَرَ الَّذِينَ قَالُوا إِنَّ اللَّهَ ثَلَاثَةٌ ثَلَاثَةٌ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا إِلَهٌ وَاحِدٌ وَإِنْ لَمْ يَنْتَهُوا عَمَّا يَقُولُونَ لَيَمَسَّنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ» Mâide(5), 73.

⁴³⁶ Kutub, a.g.e, C.2, s.944.

gerçekleşmiştir. İnsanlığın işlediği hatalardan dolayı baba gökten inerek Ruhül Kudüs şekline girmiştir.

Bakire olan Meryem de, alışkanlık kazandıktan sonra Platon devrinde çarmıha gerilerek üzüntü içerisinde defnedilmiştir. Defin edildikten üç gün sonra ölülerin bulunduğu yerden semaya yükselerek Rabbin sağ tarafında yer alarak oturmuştur. Hem dirileri hem de ölmüş olanları kendi dinine kazanmak için tekrar semadan gelecektir. Onun sahip olduğu mülk için yok olma söz konusu değildir. Babadan doğmuş olan hem öldürme hem de diriltme kudretine sahip olan Ruhül Kudüs'e inanmak mecburidir. Babayla birlikte olan o oğula secde ve hamd edilir. Zira o gönderilmiş olan peygamberlerin mütekellimi durumundadır.⁴³⁷

Kutub ayrıca Doktor post isimli bir kişinin kitabındaki bilgilere de yer verir. "Kitabı Mukaddesin Tarifi" adlı kitapta Allah'ın özelliklerinden bahsedilirken birbirine denk olan üç esas varlığın meydana gelişi şöyle anlatılır. Birincisi baba olan Allah, ikincisi oğul olan Allah, üçüncüsü ise Ruhül Kudüs olan Allah. Babaya yaklaşmanın oğul vasıtasıyla olacağı anlatılırken oğula ulaşmanın da ancak fedakârlık sayesinde olacağı ifade edilir. Ruhül Kudüs'e de temiz olanlar ulaşabilir.⁴³⁸

Tesliste meydana gelen üç unsurun kabul edilmesi tasavvurunun güçlüğüne, tevhit inancı ile teslisin birleştirilmesinin zorluğuna rağmen Hıristiyan yazarlar "Lâhut" konusundaki akli teorileri görmemeye çalışırlar. Çünkü bu teorilerin bütününcü öncelikle akıl reddeder. Seyyid Kutub bu tespitlerden sonra Rahip Poetre adındaki birinin "Usul ve Furu" adlı eserinden bir iktibasta bulunuyor. Bahsedilen Rahip şimdi anlatılan bu gerçeklerin ilerde yer yüzü ile gök yüzü arasına asılan perdelerin kalkmasından sonra daha net anlaşılacağına olan ümidini anlatıyor. Şimdi çok şey bilinmemiş olmasına rağmen bu karanlık anlayışın dahi yeteceğini belirtiyor.

Seyyid Kutub bu sözlerin küfrü icap ettiren sözler kabilinden olduğunu beyan ederken bu tür iddialarla sadece Hz. İsa'nın ilah olduğunun ve Allah'ın için biri olduğunun ispatına yönelik sözler olduğunu vurguluyor. Allah bu sözlerin ve iddiaların tamamımdan münezzehtir. Allah sözün doğrusunu söyler, yolunda doğru

⁴³⁷ Kutub, *a.g.e.*, C.2, s.944.

⁴³⁸ Kutub, *a.g.e.*, C.2, s.944.

olanına iletir.⁴³⁹ İhlas suresinin son ayetinde de çok net şekilde anlatıldığı gibi “Doğurmamış ve doğurulmamıştır.”⁴⁴⁰

“Meryem oğlu İsa sadece bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler gelip geçmiştir. Onun annesi dosdoğrudur. Her ikisi de yemek yerlerdi. Onlara ayetleri nasıl açıkladığımıza bir bak. Sonra da bak ki nasıl yüz çeviriyorlar.”⁴⁴¹ Seyyid Kutub bütün insanlar gibi yemek yemenin Hz. İsa için de annesi için de bir realite olduğunu bu ayet bağlamında hatırlatıyor. Ayrıca bu yokluk aleminden gelen her canlının bir özelliğidir. Onsuz yaşam mümkün olmaz. Bu özellik onların insan olduğuna dair en önemli kanıttır. Yemeğe içmeye ihtiyacı olmayan kendisiyle kaim olan sadece Allah’tır. Kutub devamında bu pratik mantığın aslında hiçbir tartışmaya mahal bırakmayacak parlaklığa ve netliğe sahip olduğunu ifade ediyor. Ayeti kerime buna rağmen bu mantığı anlamayarak yüz çeviren Hıristiyanların ilginç tutumlarını yermeye devam ediyor.⁴⁴²

“Onlara ayetleri nasıl açıkladığımıza bir bak. Sonra da bak ki nasıl yüz çeviriyorlar” üst paragrafta yer alan ayetin son kısmı olan bu bölümle ilgili Kutub, Hz. İsa’nın bizzat yaşamış olduğu hayat itibarıyla kendisi tarafından konulan prensiplere rağmen onu ilahlaştırmak isteyenlere karşı bir engel olarak durduğunun altını çiziyor. Kendisini ilahlaştırmak için Lâhutî ve Nâsutî yüze büründürmeye çalışarak birçok nizâlara ve fikrî ayrılıklara sebep olmuşlardır. Kur’an bu apaçık mantık çerçevesinde söz arasında şu ifadelerle yer veriyor: “Allah’ı bırakıp ta, size bir zarar ne de fayda yapmaya gücü yetmeyen şeylere mi tapıyorsunuz? de. Allah’ın kendisidir Semî ve Alim olan.”⁴⁴³

Kutub, ayetin izahında (من) kelimesinin yerine (ما) kelimesinin seçildiğini açıklıyor. Bununla birlikte ibadet etmek için vazifeli yaratıkların hepsi bir hizaya çekilmiş oluyor. Yaratılmış olan her şey keyfiyet olarak sonradan olduklarından dolayı uluhiyetin hakikatinden çok uzaklarda olduklarına işaret ediliyor. Dolayısıyla Hz. İsa ve Ruhül Kudüs bu mevcudât arasındadırlar. Meryem de diğerleri gibi (ما)

⁴³⁹ Kutub, *a.g.e.*, C.2, s.944.

⁴⁴⁰ “وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ” İhlas (112),4.

⁴⁴¹ مَا الْمَسِيحُ ابْنُ مَرْيَمَ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ وَأُمُّهُ صِدِّيقَةٌ كَانَا يَأْكُلَانِ الطَّعَامَ انظُرْ كَيْفَ نُبَيِّنُ لَهُمُ الْآيَاتِ ثُمَّ انظُرْ أَنَّى يُؤْفَكُونَ” Mâide (5), 75.

⁴⁴² Kutub, *a.g.e.*, C.2, s.945.

⁴⁴³ “قُلْ أَتَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَخْلُقُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا وَاللَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ” Mâide (5), 76.

kelimesi dahilinde olmuş oluyor. Hepsi de özellikleri itibarıyla Allah'ın yarattıklarındandır. Kur'an bu esnada bunların hiçbirinin ibadete layık olamayacağına gönderme yaparak zarar ya da fayda veremeyecek bir nesnenin Mâbud olmasının mantık sınırları içerisinde olmadığına işaret ediyor.⁴⁴⁴

Kutub bu ifadeleriyle Allah'ın dışında kalan her şeyin yaratılmış olduğunu yaratılanların ise sınırlı ve muhtaç olduklarını ifade ederek İlah olabilme özelliklerine sahip olamayacaklarını ifade etmektedir. Mâbud-u mutlak olan sadece ve sadece Allah'tır.

10. HZ. MUHAMMED'İN İSA (A.S.) TARAFINDAN MÜJDELENMESİ

Her ne kadar Hıristiyan kaynaklarında Hz. Muhammed'in müjdelenmiş olması söz konusu olsa da İncillerde yer alan bu bilgileri farklı yorumlayarak kesin olarak kabul etmemektedirler. Tebşîrât olarak ta bilinen bu mevzu aslında polemiğe mahal bırakmayacak kadar açıktır.

Söz konusu ifadeler İncillerde şöyle yer almaktadır: “Babaya ben de yalvaracağım böylece O, size başka bir Paraklit verecektir ki sürekli sizinle olsun.”⁴⁴⁵ “Babadan size göndereceğim Paraklit babadan çıkmış olan hakikat ruhu geldiğinde benim adıma şahitlik edecektir.”⁴⁴⁶ “Bununla birlikte, size gerçeği söylüyorum: Gidişim sizin adınıza daha hayırlıdır. Zira ben gitmezsem Paraklit size gelmiş olmaz, ancak ben gitmem halinde onu size gönderirim.”⁴⁴⁷ Ancak Hıristiyanlar İncillerde geçen bu ifadeleri İsa'dan sonra onun yerine geçecek kişi şeklinde yorumlamışlardır. Hz. İsa kendisini müteakip “tesellici”nin ya da “yardımcı”sının” geleceğini bunun da ya kendisi ya da pederi tarafından gerçekleştirileceğini duyurmuştur.⁴⁴⁸ Söz konusu olan tesellici Müslümanların iddialarının aksine Muhammed değil Kutsal Ruhtur.⁴⁴⁹

⁴⁴⁴ Kutub, *a.g.e.*, C.2, s.946.

⁴⁴⁵ Yuhanna, 14/15.16.

⁴⁴⁶ Yuhanna, 15/26

⁴⁴⁷ Yuhanna, 16/17.

⁴⁴⁸ Xavier Jacob, *Sorabilirmiyiz? Hıristiyanlık Hakkında En Çok Sorulan Sorular*, İstanbul: Sak Ofset Limitet Şirketi, 2015, s.66.

⁴⁴⁹ John Gilchrist, *Kur'an İle İncil Yan Yana*, İstanbul: Müjde Yayıncılık, 1997, s.43,49.

Dil bilimcilere göre İncillerde yer alan “Paraklet” kelimesinin Yunanca da karşılığı “Parakletos”tur. Hz. İsa’nın konuştuğu dil olan Arâmîcede bunun hangi kelimeyle karşılık bulduğu bilinmemektedir.⁴⁵⁰ İncillerin Yunanca olan yazımlarında bu ifadenin “Periklitos” olduğu söylenmiştir ki bunun Kur’an’daki karşılığı da “Ahmed” tir. İşte bundan dolayıdır ki İslam âlimlerinin çoğu Parakletos kelimesi ile Periklytos kavramlarını Hz. Muhammed’in Nübüvvetine delil teşkil edici olarak ele almışlardır.⁴⁵¹

Aslında Hz. Muhammed’in geleceğinin müjdelenmiş olması sadece İncillerde yer almamaktadır. Kur’an’ın beyanından da anlaşılıyor ki İncil gibi Tevrat’ta da Muhammed (A.S.)’in adı zikredilmektedir.⁴⁵² Nitekim Kur’an’daki şu ayet bunu teyit eder mahiyettedir: “Onlar ki yanlarındaki Tevrat’ta ve İncil’de yazılı gördükleri, okuyup yazması olmayan peygambere tâbi olurlar. O kendilerine iyiliği emreder, kötülüklerden sakındırır...”⁴⁵³ Bu ayetin tefsirinde Seyyid Kutub bunun çok büyük bir haber olduğuna dikkatleri çekerek, Musa ve İsa peygamberin ümmî peygamber olan Hz. Muhammed’in gelişini kesin olarak bildirmiş olduklarına değinir. Ayrıca bu peygamberin özellikleri, nübüvveti ve ümmetinin vasıflarının da bu iki peygamber tarafından bildirildiğine de vurgu yapar.⁴⁵⁴

Ayrıca Kitap Ehli olan Yahudi ve Hıristiyanların Hz. Muhammed’i çok iyi tanıyıp bildiklerine dair Kur’an’da şöyle bir bilgiye de yer verilir: “Kendilerine kitap verdiklerimiz onu öz çocukları gibi tanır. Öyle iken içlerinden bir topluluk bilir oldukları halde, yine de hakkı gizlerler.”⁴⁵⁵ Kutub, bu ayette Arap dilindeki bir darb-ı meselle konunun anlatıldığını ifade ediyor ki bununla anlatılmak istenen Hz. Muhammed’in

⁴⁵⁰ Mehmet Aydın, *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, Ankara: TDV Yayınları, 2007, s.187.

⁴⁵¹ Hamidullah, *a.g.e.*, C.1, s.641.

⁴⁵² Aydın, *a.g.e.*, s.185.

⁴⁵³ “الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْنُوبًا عِنْدَهُمْ فِي الثَّوْرَةِ وَالْإِنجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ” Araf, (7), 157.

⁴⁵⁴ Kutub, *a.g.e.*, C.3, s.1378.

⁴⁵⁵ “الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ وَإِنَّ فَرِيقًا مِنْهُمْ لَيَكْتُمُونَ الْحَقَّ وَهُمْ يَعْلَمُونَ” Bakara, (2), 146.

peygamberliğinin her türlü şüpheden uzak olduğudur. İnsanın kendi öz evladını tanıyıp tanıması tanıma hasletinin nihai noktasıdır.⁴⁵⁶

Hz. Muhammedin geleceğinin müjdelendiği ayette ise konu şöyle anlatılır: “Hani Meryem oğlu İsa demişti ki: ”Ey İsrail oğulları muhakkak ki ben Allah’ın size peygamberiyim. Benden önceki Tevrat’ı doğrulayan ve benden sonra gelecek ve adı Ahmed olacak bir peygamberi müjdeleyenim. Ama o kendilerine açık burhanlarla gelince “bu apaçık bir büyüdür” demişlerdi.⁴⁵⁷ Ayetin tefsirinde Kutub, Hz. İsa’nın bir emanet olarak kendisine verilen dini Musa’dan alarak Hz. Muhammed’e teslim etmek üzere taşıdığını belirtir. Esas itibarıyla birbirine bağlı olan peygamberler emaneti birbirlerine teslim etmişlerdir. Hepsinin nihayetinde varmak istediği gaye ve hedef birbirinin aynıdır. Gökten yere uzanan bu uzun zincirin halkaları mesabesindedir peygamberler. Bu tasvir Allah’ın gönderdiği nizama yakışan biçimdedir. Her ne kadar şekiller farklılık arz etse de Allah’ın göndermiş olduğu nizam asıl itibarıyla birdir. Şekillerdeki farklılık insanlığın ihtiyaç, kabiliyet, bilgi ve tecrübelerine göredir. Nihayetinde aşama aşama beşeriyet aklî kemâle ve rûşte erince halkanın sonu eklenmiş ve olgun insanın zihin dünyasına ve zekasına seslenmiştir. Gelmiş olan bu nihai halka kadîm bütün birikimleri dikkate alarak ve değerlendirmeye tâbi tutarak aklın bu birikimler ışığında hareketini bütün insanlığa çizilen nizam doğrultusunda kabiliyetlerle uyum içerisinde olacak faaliyetler yapmasını temin etmiştir.⁴⁵⁸

Bu ayetle Hz. İsa’nın bir ismi de Ahmed olan Hz. Muhammed’in Nübüvvetini müjdelediği katiyetle haber verilmiştir. Her ne kadar mevcut İnciller bu gerçeği ihtiva etmese de bu, gerçeğe gölge düşürmez. Zira İncillerin kaleme alınması ve şartları bu husustaki güvenilir bir mesnet durumunda olmadığını açık şekilde ortaya koymaktadır. Arap yarımadasında yaşayan Yahudi ve Hıristiyanlara okunan Kur’an ayetleri arasında “Kendi

⁴⁵⁶ Kutub, *a.g.e.*, C.1, s.135.

^{457c} وَإِذْ قَالَ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ يَا بَنِي إِسْرَائِيلَ إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ مُصَدِّقًا لِمَا بَيْنَ يَدَيَّ مِنَ التَّوْرَةِ وَمُبَشِّرًا بِرَسُولٍ يَأْتِي مِنْ بَعْدِي إِنَّ اسْمَهُ أَحْمَدُ فَلَمَّا جَاءَهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ قَالُوا هَذَا سِحْرٌ مُبِينٌ” Saf, (61),6.

⁴⁵⁸ Kutub, *a.g.e.*, C.6, s.3556, 3357.

yanlarındaki Tevrat ve İncil’de yazılı buldukları ümmî peygamber”⁴⁵⁹ ayetini duymuşlardır. Abdullah b. Selâm örneğinde olduğu gibi bunu duyan bazı samimi gönüller İslam’ı kabul etmede tereddüt yaşamamışlardır. Ancak çoğunluğunda onu birbirlerine karşı gizledikleri tarihi bir gerçektir.⁴⁶⁰

Tarihî bilgiler ve rivayetlerle sabit olmuştur ki Yahudiler bir peygamberin zuhurunu beklemekteydiler. Zamanın iyiden iyiye yaklaşmış olduğunu da kabul ediyorlardı. Aslında Arap yarımadasında yaşamlarını sürdüren Hıristiyanların rahiplerinden birçoğu da bir peygamber gelmesini bekler durumdaydılar. Yahudiler zuhur edecek olan bu peygamberin kendi ırklarından olmasını diliyorlardı. Lakin Allah son nebiyi İbrahim (A.S.)’ in soyunun bir başka kolundan göndermeyi dilediğinde son peygambere cephe alarak savaşımaya tevessül ettiler. Durum her ne şekilde olursa olsun bu kat’i hüküm Kur’an’a aittir. Zira en son ve en doğru söz bundan başkası değildir.⁴⁶¹

İslam tarihinde Ehli Kitap ile İslam âlimleri arasında yaşanan tartışmaların en önemli mevzularından birisi olarak bilinen “tebşîrât” konusu her ne kadar Ehli kitap tarafından kabul edilmemiş olsa da onların kaynaklarında son peygamber olarak Hz. Muhammed’in gönderileceği bilgisi mevcuttur. Bunların yanı sıra ulemâ Beşâirü’n Nübüvve tamlamasını kullanarak Hz. Peygamberin Nübüvvetine dair mucizeler ve haberleri toplayarak Ehli Kitaba cevaplar vermişlerdir. Beşâirü’n Nübüvve ifadesini âlimler önceki ilahi kitaplarda yer alan Hz. Muhammed’in peygamberliğini belgeleyerek tasdik eden metinler içinde kullanmışlardır.⁴⁶²

“Hani Allah, peygamberlerden söz almıştı: “And olsun ki, size kitabı, hikmeti verdim. Sizde olanı tasdik edici bir peygamber gelecek, mutlaka ona inanacak ve mutlaka yardım edeceksiniz. İkrar edip de ahdi kabul ettiniz mi?” demişti. Onlarda: “İkrar ettik” demişlerdi. Allah da “Şahit olun ben de

⁴⁵⁹ “الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الْأُمِّيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْنُوبًا عِنْدَهُمْ فِي السُّورَةِ وَالْإِنْجِيلِ” Araf (7),157.

⁴⁶⁰ Kutub, a.g.e, C.6, s.3557.

⁴⁶¹ Kutub, a.g.e, C.6, s.3557.

⁴⁶² Mehmet Aydın, “Beşâirü’n Nübüvve”, *DİA* İstanbul: TDV, 1992, C.5, s.550.

sizinle şahit olanlardanım” dedi.⁴⁶³ Seyyid Kutub Allah’ın peygamberlerden almış olduğu sağlam ahitlere bizzat kendisinin şahitlik ettiğini bu ayet vesilesiyle dile getirir. Öyle ki alınan bu misâka peygamberlerden de şahitler edinmişti. Bütün peygamberleri teşmîl eden bir söz... Alınan bu söz gereğince peygamberler kendilerinden sonra gelen kitabı onaylayan bir peygamber gönderildiğinde ona inanarak yardımcı olacaklardı ki öylede oldu. Allah kendisi ile nebileri arasındaki bu sözleşmeyi oldukça kuvvetli bir misak şeklinde kaydetmişti.

Yukardaki bu izahların yanında Kutub, Kur’an’ın bu ifade ile bütün zaman aralıklarını bir anda dürüp kaldırdığını ve peygamberlerin bütünü bir manzara içinde topladığını dile getirir. Hepsine birden ilahî hitap şöyle olmuştur: Bu sözleşmeyi kabul ederek, Allah’ın bu ağır yükünü omuzlamaya hazır mısınız? “İkrar edip de ahdi kabul ettiniz mi.?” şeklindeki soruya cevap “Kabul ettik” şeklinde geldi. Azamet sahibi Allah bu sözleşmeye kendisinin şahitliğiyle beraber peygamberleri de şahit tutmayı murad ediyor. “Şahit olun ben de sizinle beraber şahit olanlardanım” dedi. Kutub bu dehşetengiz manzaranın Kur’an tarafından insan kalbinin ürperti duyacağı şekilde canlandırıldığını söylüyor. Oluşan tabloda azamet ve celal sahibi olan Allah’ın huzurunda bütün peygamberler aynı anda hazır...⁴⁶⁴

11. MÜBÂHELE (KARŞILIKLI LANETLEŞME) AYETİNE YAKLAŞIM

Söz konusu ayet şöyledir: “Sana ilim geldikten sonra, o hususta kim seninle tartışır, de ki: “Gelin, oğullarımızı, oğullarınızı, kadınlarımızı, kendimizi ve kendinizi çağıralım; sonra lanetleşelim. Allah’ın lânetinin yalancılara üzerinde olmasını dileyelim.”⁴⁶⁵

⁴⁶³« وَإِذْ أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ النَّبِيِّينَ لَمَا آتَيْتُكُمْ مِنْ كِتَابٍ وَحِكْمَةٍ ثُمَّ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مُصَدِّقٌ لِمَا مَعَكُمْ لَتُؤْمِنُنَّ بِهِ وَلَتَنْصُرُنَّهُ قَالَ أَأَقْرَضْتُمْ ۚ وَإِذْ أَخَذْتُمْ عَلَىٰ ذَٰلِكُمْ إِصْرِي قَالُوا أَقْرَضْنَا قَالَ فَاشْهَدُوا وَأَنَا مَعَكُمْ مِنَ الشَّاهِدِينَ ۗ » Âl-i İmran (3), 81.

⁴⁶⁴ Kutub, *a.g.e.* C.1, s.320.

⁴⁶⁵« فَمَنْ حَاجَّكَ فِيهِ مِنْ بَعْدِ مَا جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ فَقُلْ تَعَالَوْا نَدْعُ أَبْنَاءَنَا وَأَبْنَاءَكُمْ وَنِسَاءَنَا وَنِسَاءَكُمْ وَأَنْفُسَنَا وَأَنْفُسَكُمْ ثُمَّ نَبْتَهِلْ فَنَجْعَلِ لَعْنَتَ اللَّهِ عَلَى الْكَاذِبِينَ ۗ » Âl-i İmran, (3), 61.

Tezin üst kısımlarında da yer aldığı gibi, Necran Hıristiyanları ile Hz. Peygamber arasında Hz. İsa ve benzeri mevzularda tartışma yaşanmıştır. Ardından gelen bu ayet ile mübâheleyle davet edilmişlerdir.⁴⁶⁶ Mübâhele kelimesi “El- Behl” kökünden gelmektedir. ”az mal” “az su” “lânet” gibi anlamlar ihtiva etmektedir. “El-behle” ya da “el-bühle” isim olduğunda ise “lânet” manasındadır. Ayette iftiâl babında zikredilen “nebtehil” kavramı dua etmek ve Allah’a yalvarmak manasını içerir. Müfâale kalıbında kullanılması halinde ise karşı karşıya gelerek lânetle beddua etmeyi ifade eder.⁴⁶⁷

Seyyid Kutub mübâhele ayetiyle ilgili olarak Hz. Muhammed’in tartıştığı Necran heyetini toplantıya çağırdığını anlatıyor. Bu toplantı vesilesiyle Allah’ın lânetinin yalancılara üzerine inmesi temennisi söz konusu ediliyor. Ancak bu teklife sıcak bakmadılar, işin akıbetinden dolayı korkuya kapıldılar. Böylece hakikat bir kez daha belli olmuş oldu. Rivayetlerin birçoğunda da müşahade edildiği gibi bu insanlar hakikati bilmiş olmalarına rağmen kendi topluluklarının önündeki makam ve mevkilerini korumak adına inkarlarındaki ısrara devam ediyorlardı.

Aslında bu davete yanaşmamakla kilise ricâli toplum üzerindeki hâkimiyetlerini, maslahat ve menfaatlerini sürdürmeyi düşünüyorlardı. Fakat ortaya çıkan durumdan çok açıkça anlaşılıyordu ki Allah’ın dininden insanları alıkoyan bu insanların da dine ihtiyaçları vardı. Dünyevî ihtiraslarına ve maddî arzularına yenik düşen bu insanlar hevâ ve heveslerine takılarak insanları bu gerçekten uzak tutmaya gayret gösteriyorlardı.

Hz. Muhammed’in onları lânetleşmeye davet etmesi onlarında buna cesaret gösterememesi artık çok net biçimde hakikatleri gözler önüne seriyordu. Bu hakikat ilahî olan vahyin hakikatinden başka bir şey değildi.

⁴⁶⁶ Celaleddin es- Suyuti, *ed-Durru’l Mensur Fi’t Tefsîr Bi’l Me’sûr*, Beyrut: Daru’l Fikr, C.2, s.229.

⁴⁶⁷ Mustafa Fayda, “Hz. Muhammed’in Necranlı Hıristiyanlarla Görüşmesi ve Mübâhele”, Ankara: Ankara Ün. Basımevi, *İslami İlimler Enstitüsü Yayınları*, Sayı 2, (1975) s.147,148.

Anlatılan kıssaların gerçekliği... Ve en güzel kelamın üzerinde dönüp dolaşarak ilan ettiği Vahdâniyet-i İlâhînin gerçekliğiydi bu.⁴⁶⁸

Ardından hakkı kabule yanaşmayarak yeryüzünde bozgunculuk çıkararlara bir tehdit geliyor: “Doğrusu işte budur o kıssanın hak ifadesi, Allah’tan başka ilah yoktur. Şüphesiz ki Allah; azizdir, hakimdir; şayet yüz çevirirlerse şüphe yok ki Allah bozguncuları hakkıyla bilir.”⁴⁶⁹

Kutub bu iki ayetin izahında, lânetleşmeye davet edilip de kabul etmemelerinden sonra bu hakikatlerin tekrar dile getirilmiş olmasını gerçeğin tamamıyla zihinlere kazınmasına mebnî olduğunu beyan eder. Ancak burada fazla olarak onların bozguncular ve ifsat ediciler olduğuna da dikkatler çekiliyor. Allah’ın yeryüzünde fesat çıkararlara çok iyi bildiği tehdidi de buna mukârîn kılınmıştır.

Tevhit gerçeğine sırt dönen insanların sebep oldukları fesat gerçekten çok büyüktür. Çünkü yeryüzündeki bütün fesatların zuhuru bu hakikati itiraf edememekten ortaya çıkmaktadır. Bu itiraf ile sadece dille olan kast edilmiyor. Zira sadece dil ile yapılmış olan itirafın bir değere sahip olmadığı bellidir. Katılaştırmış kalplerin itirafı da değildir kast edilen. İnsan hayatında bu itirafın realitede, görünen hiçbir kıymet-i harbiyesi bulunmamaktadır.

Kutub, bununla kast ettiği şeyin insan hayatının bütün boyutlarında ve hadiselerinde varlığı ve hâkimiyeti görülecek şekilde açık itiraf olduğunu anlatır. Çünkü bu itiraf her beşerî hadisede o hakikatin eserini görmeyi temin eder. Tevhidî hakikatin ilk kısmı rubûbiyette tevhitir. Bununla da hâkim ve rab olanın bir olduğuna iman edilir. Allahtan başkasına kulluk yapılmaz ki bununla da kulluktaki tevhit ortaya çıkar. Allah’tan başkasına itaat edilmediği gibi ondan başkasından da emir alınmaz. Bu emirler neye mâtuf olursa olsun durum değişmez. Kanun koyma yetkisi, ahlak, adap, muâmelât, gibi sosyal hayatın her alanıyla ilgili

⁴⁶⁸ Kutub, *a.g.e.*, C.1, s.405.

⁴⁶⁹ “إِنَّ هَذَا لَهُوَ الْقَصَصُ الْحَقُّ وَمَا مِنْ إِلَهٍ إِلَّا اللَّهُ وَإِنَّ اللَّهَ لَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ فَإِنْ تَوَلَّوْا فَإِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ بِالْمُفْسِدِينَ” Âl-i İmran (3), 62,63.

emirler sadece Allah'tan alınır.⁴⁷⁰ Seyyid Kutub mübâhele ayeti bağlamında bu izahlara da yer vererek diğer ayetlerin izahına devam eder.

Kısaca ifade etmek gerekirse Kutub bu ayet bağlamında müminin Allah'a olan bağlılığını dile getirmektedir. Sadece dil ile iman ettim demenin yetmeyeceğini İslam'ın bir bütün olarak hayatın bütün şubelerinde görülmesi gerektiğini söylemektedir.

12. HİRİSTİYANLARIN DOSTLUK VE DÜŞMANLIKLARI

“Sen onların dinine uyuncaya kadar ne Yahudiler ne de Hıristiyanlar senden asla hoşnut olmazlar. De ki: “Allah'ın hidayeti asıl hidayetin ta kendisidir. Şayet sana gelen ilimden sonra, sen onların heva ve heveslerine uyacak olursan and olsun ki senin için Allah tarafından ne yar bulunur ne de bir yardımcı.”⁴⁷¹ Kutub bu ayet bağlamında Yahudi ve Hıristiyanların Hz. Peygambere gelenin hak olduğunu bildiklerini söyler. Ancak onların hidayete tâbi olmayışlarının tek sebebi Hz. Muhammed'in onların dinine tâbi olmamalarıdır. Onlara ne verilirse verilsin bütün arzuları yerine getirilmiş olsun hak ve hakikatin terk edilerek onlara uyulmaması onları hiçbir şekilde razı etmeyecektir.

Yine devamla Seyyid Kutub, bu durumun her zaman ve zeminde görülen bir kör düğüm olduğuna buna sebep olan şeyinde akîde ve iman olduğuna işaret eder. Yahudi ve Hıristiyanların Müslümanlara karşı savaş açmalarının yegâne sebebi işte bundandır. Aslında bu iki tâife birbirlerine düşman olmalarına rağmen söz konusu İslam olunca birleşerek mücadele ederler. Yine imana karşı savaş açarlar. Kutub ısrarla bunun bir itikâdi savaş olduğuna vurgu yapar.⁴⁷²

Yalnız İslam'ın düşmanları bu savaşı farklı renklere büründürerek devam ettirirler. Farklı isimler ve üstüne farklı armalar koymak suretiyle bu mücadeleleri sürdürürler. Diğer taraftan Müslümanların birleşmeleri durumunda nasıl bir kahramanlık örneği sergileyeceklerini de çok iyi

⁴⁷⁰ Kutub, *a.g.e.*, C.1, s.406.

⁴⁷¹ “وَلَنْ تَرْضَىٰ عَنْكَ الْيَهُودَ وَلَا النَّصَارَىٰ حَتَّىٰ تَتَّبِعَ مِلَّتَهُمْ قُلْ إِنَّ هُدَىٰ اللَّهِ هُوَ الْهُدَىٰ وَلَئِنَّ آتِيتَهُمْ بَعْدَ الَّذِي جَاءَكَ مِنَ الْعِلْمِ” Bakara (2), 120.

⁴⁷² Kutub, *a.g.e.*, C.1, s.108.

bilirler. Dinin müşterek savaşanları olarak bu insanlar bu mücadele ve savaşı dinden kaynaklanan bir savaş olmadığını farklı yorumlarla kamufle etmeye yönelirler. Din savaşı olduğunu asla söylemezler. Müslümanların akîde ve imanlarının galeyana gelerek hamâset durumuna ulaşmasından ciddî olarak endişe ederler. Aslında dinden dolayı yürüttükleri bu savaşa, siyasî ihtilaflar, ekonomik sebepler, sınır ihlalleri gibi isimler verirler. Müslümanlar içerisinde bazı basiretsiz insanlar modern savaşlarda dinin etken olmadığı zehâbına düşerek aldanırlar.

Hatta ufku dar olan bu insanlar din savaşlarının orta çağda kaldığına inanırlar. Bunun da ancak gericilik ve taassup olduğuna kanidirler. Bütün bunlardaki asıl sebep Müslümanların şahlanacak olan heyecanlarına ve hamâsetlerine gem vurmaktır. Buna mukabil karşı cenah uluslararası Siyonizm ve beynelmilel haçlılar ordusu halinde hareket etmektedirler. Bir de uluslararası komünizm güçlerini de devreye sokmaktadırlar. Topluca bu dine karşı mücadelelerini sürdürürler.⁴⁷³

Kutub yine bu ayet çerçevesinde, kesinlikle bu savaşın bir iman savaşı olduğuna tekraren değinir. Onların iddia ettikleri gibi bu ne bir sınır savaşı ne bir ekonomik savaş ne de sömürgecilik savaşıdır. Bu bir iman davası ve mücadelesidir. Sonra bir özeleştiri yaparak onların bu oyunlarına planlarına uyulması durumunda Müslümanların hiç kimseye kızma haklarına sahip olmadıklarına işaret eder. “Kusur bizimdir” der. Dolayısıyla kendimizi suçlamanın bir anlamı olmadığını da dillendirir. Müslümanların yaşadığı bu olumsuzlukların en büyük sebebi Allah ve resulüne itaat etmemek olduğunu da sözlerine ilave eder.⁴⁷⁴

“Ey iman edenler Yahudi ve Hıristiyanları dost olarak benimsemeyin. Onlar birbirlerinin dostudurlar. Sizden kim onlara dost olursa o da onlardandır. Allah zulmeden kimseleri doğru yola ulaştırmaz.”⁴⁷⁵

⁴⁷³ Kutub, *a.g.e.*, C.1, s.108.

⁴⁷⁴ Kutub, *a.g.e.*, C.1, s.108.

⁴⁷⁵ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فإِنَّهُ مِنْهُمْ إِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ” Maide (5), 51.

Konu bağlamında şuna yer vermek gerekir ki günümüz dünyasında bazı Hıristiyanlar bu ayet üzerinden İslam'a ve Müslümanlara ciddi tenkitler yöneltmektedirler. Bugün birçok Avrupa ülkesinde ve diğer bazı ülkelerde Müslümanlar Hıristiyan topluluk içerisinde azınlık durumunda yaşamakta, onlarla aynı havayı teneffüs etmekte, birbirleriyle komşuluk, ticâret v.b ilişkiler sürdürmektedirler. Ferdi ve içtimai hayatta bu ayetin pratiğe dönüşmüş hali nasıl olmalıdır? Hıristiyanlarla olan münasebetler hangi düzlemde yürümelidir?

“Onları dost edinmeyin” ifadesini kamu görevlerini icra noktasında onlara sorumluluk tevdi etmeyin. Çok samimi dostlar şeklinde görmeyin. Birbirlerinin dostu olan bu insanlar aynı zamanda size karşı da ittifak halinde oldukları için birbirlerine arka çıkarlar. Onların hakimiyetini kabul ederek onlara dost olanlar onlardan olur. Şeklinde anlayanlar olmuştur.⁴⁷⁶

Velî kavramı karşılığı arkadaş, dost, birinin bakımını üstlenmiş olan, yardımcı, ermiş ve yönetici gibi anlamlara gelir. Bu ayetle Yahudi ve Hıristiyanlara velî olmak yasaklanmamıştır. Yasaklanmış olan şey onların veli edinilmesidir. Onlarla günlük hayatta münasebet halinde olmaya onlarla dostluk kurmaya: “Allah sizi, din hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarından çıkarmayan kimselere iyilik etmekten ve onlara adaletli davranmaktan men etmez.”⁴⁷⁷ ayetiyle müsaade edilmiştir. Bu duruma göre Yahudi ve Hıristiyanlara iyilik yapılması, insani ihtiyaçlarının giderilmesi, dostluk gösterilmesi, onların işlerinin üstlenilmiş olması bu ayetle çelişki değildir.⁴⁷⁸

Ayrıca dost edinme yasağı, onlarla kavga etmeyi iyi geçinmemeyi gerektirmez. Medine de Hz. Muhammed Yahudilerle vatandaşlık anlaşması yaptığı, Tâif ve Hudeybiye de müşriklerle, buna ilaveten Necran Hıristiyanlarıyla anlaşma yaptığı bilinen bir durumdur. Ancak Müslümanlara karşı düşmanca tavırlar içerisinde bulunarak İslam'a

⁴⁷⁶ Ahmet Tekin, *Lügatli Tefsiri Meal*, İstanbul: Kalam Yayınları, 2010,8. Baskı, s.118.

⁴⁷⁷ “لَا يَنْهَاكُمْ اللَّهُ عَنِ الَّذِينَ لَمْ يُقَاتِلُوكُمْ فِي الدِّينِ وَلَمْ يُخْرِجُواكُم مِّنْ دِيَارِكُمْ أَنْ تَبَرُّوهُمْ وَتُقْسِطُوا إِلَيْهِمْ إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُقْسِطِينَ” Mümtehine (60), 8.

⁴⁷⁸ Hamdi Döndüren, *Evensel Çağrı Kur'an'ı Kerim Yüce Meal ve Tefsiri*, İstanbul: Çelik Yayınevi, 2005, s.313.

düşmanlık yapanlara, Müslümanları yurtlarından ayırmak isteyenlere dost olmak yasaklanmıştır.⁴⁷⁹ Ayette “Onları dost edinmeyin” den maksat onlara ikramda bulunmayın komşuluk ilişkisi olmasın gibi manalar içermez. Hz. Muhammed “Yahudilerin en hayırlısı Muhayırıkır”⁴⁸⁰ buyurmuş. Burada Müslümanlardan istenen İslam devletinin başı onlardan olmasın, vâfîlik, hâkimlik, komutanlık gibi görevler onlara verilmesin şeklindedir.⁴⁸¹

Seyyid Kutub ise bu ayetin yorumunda bu durumun eşyanın tabiatından kaynaklandığını ve bunun zamanla mukayyet olmadığını söyler. Yani onların tarihin hiçbir kesitinde ve yerinde Müslümanlara dost olmadıklarını ve olmayacaklarını belirtir. Onların dostlukları birbirlerinedir. Bunu da Hz. Peygambere ve Müslümanlara karşı savaşmakla tezahür ettirirler. Bir isim cümlesi olan “Onlar birbirinin dostudurlar” ibaresi köklü ve daimî bir vasfa delalet etsin diye seçilmiş olup sadece mücerred bir ifade olma özelliğine sahip değildir.

Ardından bu mutlak hakikatin zorunlu sonuçları anlatılıyor. Yahudi ve Hıristiyanlar birbirlerine dost olunca haliyle onlara muhabbet besleyen onların yanında yer alan onlardan olmuş oluyor. Âidiyeti Müslüman saflarına ait olan birinin kalkıp onlara gönül vererek dost olması, onu hem Müslümanların cenâhından hem de İslam’ın safından uzaklaştırır. Böylece kendini bir başka safa dehalet ettirir. Zira yukardaki ifadenin zorunlu ve tabii sonucu bu durumdur.⁴⁸²

Bulunmuş olduğu hal itibarıyla hem dini mübîne hem de Müslüman cemiyetine zulmeder durumda olur. İşte bu zulümden mütevellit Allah onu kalben bağlandığı muhabbet beslediği Yahudi ve Hıristiyan cenâhından biri olarak kabul ediyor. Bundan böyle artık o, Allah tarafından doğru olan yola eriştirilmez ve Müslümanların arasına sokulmaz: “Şüphesiz zulmeden kimseleri Allah doğru yola ulaştırmaz.” Bu ifadeler Medineli Müslümanlara şiddetli bir sakındırma üslubuyla yöneltiştir. Ayrıca bu ifadeler

⁴⁷⁹ Döndüren, *a.g.e.*, s.313.

⁴⁸⁰ İbn-i Asakir, *Tarih-i Dimeşk*, C.10, s.87.

⁴⁸¹ Mahmut Toptaş, *Kur’an’ı Kerim Şifa Tefsiri*, İstanbul: Cantaş Yayınları, 1993, C.2, s.441.

⁴⁸² Kutub, *a.g.e.*, C.2. s,911.

mübalağalı olma vasfına da sahip değildir. Gerçekten şiddetli olma özelliğine sahiptir. Ama bununla bir hakikat ilan edilmiş oluyor. Bir Müslümanın bir taraftan Yahudi ve Hıristiyanları dost edinmesi diğer taraftan da iman ve İslam özelliğini taşıması, Allah'a ve Resulüne dost olan bir topluluk arasında varlığını devam ettirmesi düşünülecek ve kabul edilecek bir durum değildir.⁴⁸³

Hıristiyanların dostluk ve düşmanlıkları bağlamında üzerinde durulması gereken ayetlerden biride şudur: “Yahudilerle Allah'a eş koşanları, iman edenlere düşmanlık bakımından insanların en şiddetlisi bulursun. İman edenlere sevgice en yakın olarak ta, “biz Hıristiyan'ız” diyenleri bulacaksın. Çünkü onların içinde keşişler ve râhipler vardır. Onlar büyüklükte taslamazlar.”⁴⁸⁴

Bu ayet çerçevesinde Hz. Muhammed'in beşerî münasebetlerinde inanç gruplarının tutumlarına dikkat çekiliyor. Buna göre ikili bir tasnif göze çarpıyor. Bu durumda Yahudi ve müşriklerin menfi bakışları ve düşmanlıkları zikredilirken en müspet bakışın ve dostluğun Hıristiyanlara ait olduğu ifade ediliyor. Bundan dolayı inanç kesimlerini ayrımlara tâbi tutarak dost ve düşman ilan etme yanlısına da düşülmemelidir.

Müminlere karşı düşmanlıkları en şiddetli olanlar anlatılırken Yahudilerin müşriklerden önce zikredilmiş olması önemlidir. Yahudilerin müminlere karşı gösterdikleri düşmanlığın ve kötülüklerin hangi seviyelere ulaştığı aşikardır. Öyle ki düşünen her akıl ve gören göz bunu çok rahat fark eder.

Arapçada ki bu tarz atıflar çoğunluk ifadesi için kullanılır. Yahudilerin ve müşriklerin cem edildikleri burada görülmektedir. Lakin burada Yahudiler acaba Ehli Kitap olduklarından dolayı mı önce zikredilmiştir? Yine bununla müşriklere göre daha mı az düşmandırlar? Gibi şüpheler ve sorular akla gelebilir. Kesin olarak şu hususun ifade edilmesi

⁴⁸³ Kutub, *a.g.e*, C.4. s.911.

⁴⁸⁴، «لَتَجِدَنَّ أَشَدَّ النَّاسِ عَدَاوَةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الْيَهُودَ وَالَّذِينَ أَشْرَكُوا وَلَتَجِدَنَّ أَقْرَبَهُمْ مَوَدَّةً لِلَّذِينَ آمَنُوا الَّذِينَ قَالُوا إِنَّا نَصَارَى ذَلِكَ بِأَنَّ مِنْهُمْ قِسِيَسِينَ وَرُهْبَانًا وَأَنَّهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ» Mâide (5), 82.

gerekir ki Yahudileri Ehli Kitap oluşları müminlere karşı düşmanlık açısından daha hafif düşman olduklarını gerektirmez. Düşmanlıktaki ölçüleri en az müşrikler kadardır. Yine en az ifadesi Yahudilerin sahip olduğu düşmanlık duygusunun müşriklerinkinden daha ziyade olmasına engel teşkil etmez. Muhtemeldir ki Yahudilerin önce ifade edilmiş olması düşmanlıktaki derecelerinin müşriklerden daha çok olmasından dolayıdır.⁴⁸⁵

Yukarıdaki izahlarından sonra Kutub, Yahudi'nin bu İslam düşmanlığının Medine de kurulan İslam Devletiyle beraber başlamış olduğunu söyler. “Şunu dahi söylemek mümkündür ki Yahudilerin İslam ve Müslüman aleyhtarlıkları Müslümanların cemaatleşmeye adım attığı ilk günlerde ortaya çıkmıştır.” Seyyid Kutub bu ayet bağlamında Hıristiyan inancına mensûbiyeti olanların Müslümanlara olan yakınlıkları ve dostluklarıyla alakalı bir izahta bulunmamıştır.⁴⁸⁶

13. HİRİSTİYANLARIN KENDİLERİNE AİT GÖRDÜKLERİ BAZI HUSUSİYETLER

13.1. Hıristiyanların Cennetin Kendilerine Ait Olduğu İddiası

“Ve dediler ki: “Yahudi ve Hıristiyanlardan başkası cennete girmeyecek.” Bu onların kuruntularıdır. De ki: “Eğer sâdık kimselerden iseniz hüccetinizi getirin.”⁴⁸⁷

Ayet konuyu oldukça açık ve berrak bir şekilde anlatıyor. Bir taraftan iddiaları gündeme getirirken diğer taraftan da iddia sahiplerini iddialarını ispata da davet ediyor. Seyyid Kutub bu ayetin tefsirine geçmeden önce Medine'deki bir durumla ilgili bir saptama yapıyor. Medine'de Müslümanlara muhâlif cephe olarak Ehli Kitaptan Yahudilerin bulunduğunu bir kitle olarak Hıristiyanların mevcut olmadığını belirtiyor. Bununla birlikte Kur'an'ın getirmiş olduğu hükmün umumî oluşuna dikkatleri çekiyor. Bu hüküm gereği hitap iki yönlü olmuş oluyor.⁴⁸⁸

⁴⁸⁵ Kutub, *a.g.e.*, C.2, s.960.

⁴⁸⁶ Kutub, *a.g.e.*, C.2, s.960.

⁴⁸⁷ “وَقَالُوا لَنْ يَدْخُلَ الْجَنَّةَ إِلَّا مَنْ كَانَ هُودًا أَوْ نَصَارَى تِلْكَ أَمَانِيُّهُمْ قُلْ هَاتُوا بُرْهَانَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ” Bakara (2), 111.

⁴⁸⁸ Kutub, *a.g.e.*, C.1, s.103.

Ayetin tefsirinde ise Kutub, Yahudilerin cenneti sadece kendilerine ait gördüklerine değiniyor. Yahudiler cennete kendilerinden başka bir topluluğun asla giremeyeceğini kabul ediyor ve böyle bir iddianın ardında duruyorlardı. Bununla birlikte Hıristiyanlarda kendi lehlerine böyle bir iddiayı dillendirerek Hıristiyanların haricinde kimsenin cennete giremeyeceğini savunuyorlardı. Birbirinin aynısı olan bu iki söz ya da iddia hiçbir kıymete sahip değildir. Allah peygamberi vasıtasıyla onlara meydan okuyarak boş ve mesnetsiz olan bu sözleri, delilleri serdederek ispata davet ediyor. ”De ki: Eğer sâdik iseniz hüccetinizi getirin” Görülüyor ki Kur’an’a göre hiçbir millete, gruba ve hiçbir insana imtiyaz hakkı yoktur. Bununla amel ve mükafatlandırma hususunda İslam düşüncesinin önemli esaslarından biri ortaya konmuş oluyor. Ameller mukabilinde söz konusu olan sadece ve sadece İslam ve İhsan’dır. İsimlerin ve sahip olunan unvanların hiçbir kıymeti yoktur.⁴⁸⁹

13.2. Hıristiyanların Bazı Rahipleri Tanrı Edinmeleri

“Bunlar Allah’ı bırakıp bilginlerini, râhiplerini, Meryem oğlu Mesih’i tanrılar edindiler. Halbuki onlar da ancak bir olan Allah’a ibadet etmelerinden başkasıyla emir olunmamışlardır...”⁴⁹⁰Kutub bu ayetin tefsirinde Yahudilerle ilgili zikredilen “الاحبار” kelimesi ile ilgili mâlumâtlar verdikten sonra ardından رُهْبَانٌ kavramı üzerinde durur. رُهْبَانٌ kelimesi رَهْبٌ kelimesinin çoğuludur. Hıristiyanlar bunu ibadet etmek kastıyla dünyaya ilgi göstermeyen, dünyadan el etek çeken kendini Allah’a adayan kişiler için kullanırlar. Hayatlarında evliliğe yer olmayan bu insanların kazanç ve maîşet sorumluluklarıyla da meşgul olmadıkları bilinen bir gerçektir.

Seyyid Kutub hemen hemen bütün tefsirlerde anlatılan Adıyy b. Hâtim’le Hz. Muhammed arasında yaşanan bir konuşmayı İbni Kesirden nakleder. Söz konusu rivayete göre Adıyy İbni Hâtim bir gün boynunda gümüş bir haç olduğu halde Hz. Muhammed’in yanına gidince o esnada Allah’ın Resulü Tevbe suresindeki “Onlar, âlim ve râhiplerini Allah’ın

⁴⁸⁹ Kutub, *a.g.e*, C.1, s.103.

⁴⁹⁰ اتَّخَذُوا أَحْبَابَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَالْمَسِيحِ ابْنِ مَرْيَمَ وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا إِلَهًا وَاحِدًا لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ” Tevbe (9), 31.

dışında Rabler edindiler” ayetini okuyordu. Adıyy Hz. Muhammed’e “Onlar, âlim ve râhiplere ibadet etmiyorlar” dedi. Hz. Peygamberin cevabı şöyle oldu: “Evet!.. Fakat âlim ve râhipler, onlara helali haram, haramı da helal kıldılar... Ve o insanlarda, bunlara tâbi oldular. İşte onların, âlim ve râhiplerine ibadet etmelerinin anlamı budur...”⁴⁹¹

Kutub devamında Yahudi ve Hıristiyanların ulûhiyet atfederek ya da kulluk görevlerini onlara sunmak gibi bir niyetle onların âlim ve râhiplerini Rab edinmiş olmadıklarına değinir. Böyle olmakla birlikte Allah bu davranışı şirk olarak tavsif ediyor. Zira onlar dine dair emirleri âlim ve ruhbanlardan alarak onlara itaat ederek uyuyorlardı. İbadet ve itikat bir tarafa sadece bu dahi insanın müşrik olmasına yeterli bir sebeptir. Müminler topluluğundan ayrılıp müşrikler arasında kabul edilmesine yeterlidir. Kur’an teşriî esasları âlimlerinden almak suretiyle onlara uyan Yahudilerle Hz. İsa’nın ilah oluşuna inanarak ibadetleri ona sunan Hıristiyanları şirk ve Allah’ın dışında Rabler edinme konusunda aynı şekilde görmektedir.

Şirk koşma sadece teşriî hakkını Allah’tan başkalarına vermek ve bu hakkı onlarda görmekle de gerçekleşmiş olur. Seyyid Kutub ulûhiyet inancında ve kulluk sorumluluğunun yerine getirilmesi noktasında şirk söz konusu olmasa da teşriî hakkının başkasına verilmesinin kişiyi müşrik yapmaya kâfi bir sebep olarak görür.

Kutub bu ayetin tefsiri bağlamında Allah’ın İslam’dan başka bir dinden razı olmayacağını belirtir. İslam sadece Allah’ın ulûhiyetini kabul edip, kulluk görevlerinin gereği olan ibadetleri ona takdim etmek, beraberinde hüküm ve nizamda sadece ona uyma gerçeğine dayanır. Ayrıca Kutub, Allah’ın şeraitinden başka şeriatlara tabi olanların iman iddiasında bulunmuş olsalar dahi imanlarının geçerli olmayacağına da temas eder.

Din ıstılâhı insanların ruhlarına yayılmış vaziyettedir. Hatta bazılarınca din insanların vicdanlarındaki inanç ve ifâ edilmesi gereken ibadetlerden oluşur. Kutub bu tespitten sonra böyle bir inanma biçiminin bu sağlam ayetin ayrıca Hz. Muhammed’in tefsirinde de ifade edildiği şekliyle

⁴⁹¹ Kutub, *a.g.e.*, C.3, s.1641.

Yahudilerin de kabul ettiği bir durum olduğuna işaret eder. Ne yazık ki böyle inananlar bir yandan da Allah'a ortaklar buluyorlar. Tek bir ilaha ibadet etme konusundaki emre uymayarak, âlim ve râhiplerini Rabler kabul ediyorlardı.⁴⁹²

Oysa dinin ilk şartı kayıtsız ve şartsız teslim olup boyun eğmektir. Bu teslim oluş ibadetlerin îfâsında olduğu gibi teşriî emirlere uyulma noktasında da gösterilmelidir. Allah'ın dışındaki şeriatlara uyanların ulûhiyet esasına inanmaları ve ibadetleri Allah'a sunmaları onları kurtarmaz. Üzülerek söylemek gerekir ki bazı insanlar Müslüman olduğunu ifade ederler ancak bir taraftan da farklı inanç ve davranışlar sergileyerek şirke düşerler.⁴⁹³

13.3. Hıristiyanların Cennete Girmesi Konusu

Kur'an iman edip sâlih amel işleyenlere cenneti vaat etmektedir. Cennet ilahî mükâfatın tecelli edeceği yerdir. Müfessirlerin üzerinde fikir yürüttükleri konulardan bir tanesi de Ehli Kitab'ın cennete girmesi konusudur. Bu bağlamda Ehli Kitab'tan bir zümre olan Hıristiyanların cennete girmesi konusuna değinilecektir.

“Şüphesiz ki Müminler, Yahudiler, Nasrânî ve Sâbiîlerden her kim Allah'a ve ahiret gününe inanıp, sâlih amelde bulunursa, elbette onların Rabları katında mükâfatları vardır. Hem onlara bir korku da yoktur. Mahzun da olacak değillerdir.”⁴⁹⁴

Bu ayet, yaşadıkları zamanın peygamberine inanların kurtuluşa ve ilahî mükâfata erdiklerini açıklıyor. Hz. Muhammed bütün insanlığa gönderilmiştir. Dolayısı ile onun getirdiği dine inanmayanların mensup oldukları din kendilerinden kabul edilmeyecektir.⁴⁹⁵ Günümüz müfessirlerinden bu ayetin izahında seleflerinden daha farklı bir görüş beyan edenler olmuştur. Buna göre ayette bir kayıt yani sınırlandırma söz konusu

⁴⁹² Kutub, *a.g.e.*, C.3, s.1642,1643.

⁴⁹³ Kutub, *a.g.e.*, C.3, s.1643.

⁴⁹⁴ “إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَالَّذِينَ هَادُوا وَالنَّصَارَى وَالصَّابِئِينَ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُمْ أَجْرُهُمْ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ” Bakara (2), 62.

⁴⁹⁵ Nehbetu min Esâtizetu et- Tefsîr, *Tefsîru'l Müyesser*, Sudi Arabistan: Mücemma el- Melik Fahd, 2009, C.1, s.10. Bu İslam alimlerinin genel görüşüdür.

değildir. Hangi zamanda yaşarsa yaşasın içerisinde şirk barındırmayan Allah inancının yanı sıra, ahirete de iman ediliyor ve bu iman salih amelle destekleniyorsa sahibini cennete götürür.⁴⁹⁶

Seyyid Kutub, ayetin tefsirinde Allah'a, ahiret gününe inanarak amel-i sâlih işleyenlere Rableri katında mükâfatlar bulunduğunu bunların korkmayacaklarını aynı zamanda mahzun olmayacaklarını söyler. İtibar itikâdın mahiyetindedir. Yoksa ırk ve cins taassubuna değildir. Kutub bu durumun peygamberlik öncesi zamanlar için cârî olduğuna işaret eder. Hz. Muhammed'in Nübüvveti ile birlikte artık cihan tarihinde akîdenin son şekli zuhur etmiş oldu. Buna göre Seyyid Kutub cennete girmek için Hz. Muhammed'in peygamberliğinin kabul edilmesi gerektiğini açıklar.⁴⁹⁷ Ehli Kitabın cennete girmesiyle alakalı benzeri ayet olan Mâide Suresi 69. ayetle ilgili olarak ta farklı şeyler söylemez. Hz. Muhammed'in bütün insanlığa gönderildiğini dolayısıyla onu ve onun getirdiğini icmâlî ve tafsîlî olarak kabul etmeyenlerin sapkın olduğunu bu dinin dışında din diye inandıkları şeyin Allah tarafından kabul edilmeyeceğini belirtir.⁴⁹⁸

13.4.Hıristiyanların Kendilerini Allah Tarafından Sevilenler Olarak Kabul Etmeleri

Yahudilerin ve Hıristiyanların kendilerini Allah'a sevgili gördüklerini bundan dolayı kendilerini ayrıcalıklı kabul ettiklerini Kur'an'ın ilgili ayetinden öğrenmekteyiz. Gerçekte durum nedir. Allah'ın bir topluluğa imtiyaz tanıması mümkün müdür? Bu konuya nasıl bir yaklaşım tarzı gerekmektedir? Aşağıdaki bölümde bu konu incelenecektir.

Yahudiler ve Hıristiyanlar, "Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz" dediler "Öyleyse günahınızdan ötürü size niçin azap ediyor? Oysa siz O'nun yarattığı insanlarsınız" de. Allah dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder. Göklerin, yerin ve arasındakilerin hükümranlığı Allah'a aittir. Dönüş

⁴⁹⁶ Ateş, *a.g.e.*, C.1, s.175. Bu İddianın sahiplerinden bir tanesi de Süleyman Ateş'tir.

⁴⁹⁷ Kutub, *a.g.e.*, C.1, s.75,76.

⁴⁹⁸ Kutub, *a.g.e.*, C.2, s.942.

O'nadır."⁴⁹⁹ Kutub ayetin tefsirinde bu iki zümrenin Allah'a babalık izâfe ettiklerini anlatıyor. Böylece hem tevhit akîdesine hem de ulûhiyet ile ubûdiyet arasına ciddî bir gölge düşürüyorlardı.

Bu öyle bir hudut olma vasfına sahip ki onu ikrar etmeden yaşanılan hayatın ve tasavvurun istikamet bulması imkansızdır. İnsanların elde ederek ulaşmaya çalıştığı nice hedefler var ki bütün insanların ubûdiyetle yöneldiği yegâne gaye özelliğine sahiptir. Yine ulaşılmak istenen nice gayelerde insanlar için kanun koyan, nizamlar, prensipler, ölçüler koyan yegâne mercidir. Hem de ulûhiyet ve ubûdiyetle, sıfat ve özelliklerle ilgisi olmayan alanlarda... Bu durumda anlaşılıyor ki konu sadece itikâd sapkınlığından oluşmuyor. Aynı anda bu yanlış esaslara binâ edilmiş hayatın bütünüyle bozulması konusudur.⁵⁰⁰

Hıristiyanlarda tıpkı Yahudiler gibi Allah'ın sevgilileri oldukları zehâbına kapılarak Allah'ın günahlarından dolayı onlara azap etmeyeceğini, cehennem hayatı yaşamayacaklarını, cehenneme girseler dahi bunun sınırlı günlerden ibaret olduğunu varsayıyorlardı. Böyle bir kabulleniş ilâhi adaletin tecellî etmeyeceği anlamına gelir. Bununla sanki Allah kullarından bazılarını imtiyaz sahibi kılıyor, onların yeryüzünde bozgunculuk çıkarmalarına, haksızlık yapmalarına izin veriyor, sonrasında da ahirette bozgunculuk yapanları, haksızlıkla hükmedenleri vaat ettiği azaptan muâf tutuyor gibi bir durum ortaya çıkıyor. Hayatta böyle bir kabullenişten daha bozuk bir fesat unsuru olarak ne olabilir? Bu sapkınlığın ve dalâletin hayatın içerisinde meydana getirdiği ıstırap ve dalgalanmaları başka hangi şey meydana getirebilir ki?

Bu noktada İslam bu yanlış düşünceye ve bu düşüncenin hayat içerisinde getireceği sapkınlığa ve dalâlete kesin darbeyi vuruyor. Savunulan bu iddianın bâtil olduğuna dikkatleri çekerek, hiç kimsenin

499« وَقَالَتِ الْيَهُودُ وَالنَّصَارَى نَحْنُ أَبْنَاءُ اللَّهِ وَأَحِبَّاؤُهُ قُلْ فَلِمَ يُعَذِّبُكُمْ بِذُنُوبِكُمْ بَلْ أَنْتُمْ بَشَرٌ مِّمَّنْ خَلَقَ يَغْفِرُ لِمَن يَشَاءُ وَيُعَذِّبُ مَن يَشَاءُ » Maide (5), 18.

⁵⁰⁰ Kutub, a.g.e, C.2, s.866..

kayrılmayacağına ve ilahî adâletin tahakkuk edeceğine kesinkes inanılmasını istiyor.⁵⁰¹

“De ki: Öyle ise, niye günahlarınız yüzünden sizi azaba uğrattıyor? Hayır siz ancak Allah’ın yarattığı beşersiniz. O, dilediğini affeder, dilediğine azap eder.” Kutub bu ilahî bilgi ile akîdenin kesin hakikatinin ortaya çıktığını ifade eder. Babalık iddiasının geçersizliği de bu vesileyle anlatılmış oluyor. Onlarında insan olma noktasında diğer insanlardan farklı olmadıkları gerçeğine vurgu yapan Kutub, ilahî adâletin gerçekleşeceği, bağışlanmanın ya da cezalandırmanın hak olduğu affı ya da azabı karara bağlayan sebeplerin ilahî iradeye bağlı olduğunu belirtiyor. Bunun babalık veya şahsî bir alaka ile bağlantılı bir konu olmadığını da bilvesile açıklıyor. Ardından her şeyin yegâne sahibinin Allah olduğu hatırlatılıyor ve var olan her şeyin dönüşünün Allah’a olacağı zihinlere kazınıyor. Mâlik memlûkten başkadır. Allah zatında bir olduğu gibi iradesinde de birdir.⁵⁰² Bu ayetler hem Hıristiyanlara hem de Yahudilere iddialarının tutarsızlıklarını çok sarih ifadelerle beyan ediyor.

Seyyid Kutub’un bu söylediklerinden ortaya çıkan husus şudur ki Allah’ın bir topluluğa imtiyaz tanınması iltimas geçmesi, düşünülecek bir şey değildir. Özellikle yeryüzünde bozgunculuk çıkarıp haksızlık yaptıktan sonra böyle bir iddiada bulunmanın tutarsızlığına işaret etmektedir. İşte Kur’an kesin hükmü: “Allah katında en üstün olanınız, değerli olanınız takva sahibi olanınızdır.”⁵⁰³ Ayeti ile ortaya koymaktadır.

⁵⁰¹ Kutub, a.g.e, C.2, s.866,867.

⁵⁰² Kutub, a.g.e, C.2, s.867.

⁵⁰³ “إِنَّ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللَّهِ اتَّقَاكُمْ” Hucurat (49), 13.

SONUÇ

Hiç şüphesiz 20. Yüzyıl İslamcılık tartışmaları bağlamında öne çıkan en önemli isimlerden biri merhum Seyyid Kutub'tur. "Sonunu düşünen kahraman olamaz" denilmiştir. İşte bu ifadeye en uygun isimlerden biri de hiç kuşkusuz Seyyid Kutub'tur. Ne pahasına olursa olsun söylemek istediğini söylemiş davasından zerrece taviz vermeyen bir kahraman olarak adını tarihe şerefle yazdırmıştır. İşte onun bu duruşunun da kitleler üzerinde ne kadar etkili olduğu görülmüştür.

Cihat, Rabbanî metot, Câhiliyye, Sosyal adâlet gibi anahtar kavramları daha ziyade ön plana çıkararak Mısır başta olmak üzere İslam dünyasını hareketlendirmek istemiştir. Amerika'da kaldığı yıllar içerisinde oranın yaşam tarzına ve ırkçılığa karşı ciddi eleştiriler yöneltmiştir. Tabi ki sadece Amerika'yı değil Amerika üzerinden batı mefkûresini de ciddi olarak kritiğe tabi tutmuştur. O Batı medeniyetinin sorununu Allah'ın kanunlarının tasfiye edilip beşerî bir nizâmın hâkim olması olarak görür.

Seyyid Kutub bir İlim ve dava adamıdır. Aksiyoner kişiliği ile İslam dünyasında müspet tesirler bırakmıştır. Elbette ki hem yaşadığı dönemde hem de sonraki dönemlerde bazı fikirlerinden dolayı bazen ölçülü bazen ölçü tanımaz ifadelerle eleştirilmiştir. Bu da tabîdir. Tarih boyunca fikirlerinden dolayı eleştirilmeyen hemen hemen yok gibidir. İçerisinde kusur bulunmayan, şüphe olmayan (La Raybe Fiyh) sadece Kur'an'dır. Ama bütün bunlar onun geniş okuyucu kitlesi tarafından kabul görmesine engel olamamıştır. O kaleme aldığı eserlerle topluluklar üzerinde ciddi izler bırakmış, İslami düşüncenin zihinlerde ve gönüllerde tekâmül etmesine büyük katkılar sağlamıştır.

Seyyid Kutub'un eserleri arasında en önemlisi büyük bir bölümünü tutukluluk yıllarında kaleme aldığı "Fî Zilâl'il Kur'an" (Kur'an'ın Gölgesinde) adlı tefsiridir. Tefsirinin başında "Kur'an'ın gölgesinde bir hayat yaşamak büyük bir nimettir." der. Ülkemizde de en fazla ilgi gören tefsirlerden biri olma özelliğine de sahiptir. İçtimâî ve sosyal tefsir metoduyla yazılanlar içerisinde en önemlilerinden biri olarak kabul edilen bu tefsirde Kutub, dinin temeli olarak kabul edilen tevhide çok büyük önem verir. Hayatın Allah'ın istediği bir şekilde yaşanabilmesi için müminin önce sağlam bir inanç yapısına sahip olması gerektiğine İslam'ın bir hayat

nizâmı olarak görülmesi gerektiğine tefsirinde bol bol yer verir. Yine onun, Arapça dilinin inceliklerini iyi bilmiş olmasına rağmen eserinde sade bir yöntem izlediği fark edilir. Bu yönü de kuşkusuz tefsirinin geniş kitleler tarafından okunmasını sağlayan âmillerden biridir.

Esasen başlangıçta bu çalışmasını teknik anlamda bir tefsir çalışması olarak yapmamıştır. Günlük yaşanan hadiseleri Kur'an zaviyesinden değerlendiren Seyyid Kutub gösterilen ciddî ilgi karşısında cilt cilt tefsire başlamıştır. Her ne kadar bu tefsir çalışmasında klasik tefsir metodunun kullanıldığını görsek de daha ziyade modern yorumsama (hermeneutik) metodun ağır bastığı fark edilir. O günlük yaşamın problemleriyle yoğrulan bir metodu daha ziyade tercih etmiştir. Kutub'un bu yöntemini Kur'an kıssalarında da görmek mümkündür. Zaten O Kur'an kıssalarının sürekliliğini ve zaman üstü olduğunu savunuyor. Yeri geldiğinde bugünün insanının kıssalardan alması gereken derslere ve ibretlere dikkatleri çekiyor.

Hıristiyanlıkla ilgili kıssalarda da bu özelliği görmek mümkündür. Hz. İsa ile ilgili havâfîlerle ilgili ayetlerde kısacası Hıristiyanlığın anlatıldığı kıssalar bağlamında o günün dünyasında kalmayarak bugüne de bazı şeyleri taşıyabilmeyi ilke edinmiştir. Her şeyden önce bu dinin akîde sistemini çok iyi bilen Kutub konuya yaklaşımını akîde nokta-i nazarından başlatmıştır Hıristiyanlığın doğduğu dönemdeki aslî hüviyetini kaybettiğini Hz. İsa'nın semaya ref'inden sonra bu dine "teslis" diye bilinen dogmanın dahil ettirilmesi ile birlikte şirke dair unsurların ciddî olarak boy gösterdiğine temas etmektedir.

Hz. İsa'nın ilahlaştırdığını, çok farklı İncil kitaplarının ortaya çıktığını ve bunlarında birbirleriyle tenâkuz halinde olduğu gibi konulara Hıristiyanlıkla ilgili ayetlerin tefsirinde yer vermiştir. Kısacası Kutub, bugün din olarak inanılan Hıristiyanlığın büyük ölçüde Hz. İsa'nın vefatından sonra oluşturulan inanç biçimleriyle ve ritüellerle var olduğunu, ilahî olma vasfını yitirdiğini söylemektedir.

Hz. İsa'nın doğumu, annesi Meryem'in durumu, ailesi, peygamberlik hayatı ve hayatının nasıl son bulduğu gibi konular diğer din mensuplarının da ilgisini çeken konular arasında yer alır. Yine İncilin muhtevası, İncillerin yazılma süreci gibi konular da tarih içerisinde en yoğun tartışılan teolojik konular arasındadır. Seyyid Kutub bu konulara bazen klasik tefsir metotlarıyla bazen özgün yaklaşımlarla izahlar

getirmektedir. Hz. İsa'nın doğumunun mucize oluşuna bu konudaki tartışmaların bir fayda temin etmeyeceğine bilakis Hz. Âdemin yaratılmasına benzediğine ve ancak imanla bu işi anlamının mümkün olacağına değişik ayetler vesilesiyle değinmektedir. Mucizeler bağlamında da Muhammed Abduh'un yorumları ile klasik tefsir metinlerdeki yorumları yoğurmaya çalışmıştır. Hz. İsa'nın öldüğüne ve tekrar gelmeyeceğine de ilgili ayet bağlamında değinmiştir. Yine İncilin onun vefatından sonra tahrif edildiğini net olarak söylemektedir. Kurtuluşun ancak son peygambere tâbi olmakla gerçekleşeceğine de çok açık biçimde ifade etmiştir.

Kur'an'ın zaman zaman "Ehli Kitap" hitabıyla zaman zamanda "Nasrani" ya da "Nasara" gibi ifadelerle Hıristiyanlardan bahsettiği görülmektedir. Hayatın bütün şubeleriyle ilgili düzenlemeler getiren Kur'an bu meyanda Ehli Kitapla dolayısıyla Hıristiyanlarla nasıl bir münasebet içerisinde olunması gerektiğini de açıklar. İlişkilerin hangi düzlemde yürümesi gerektiği ile ilgili de birtakım prensipler ortaya koyar. Kutub hayatın içerisinde onlarla kurulacak münasebetlerde nasıl bir duruş sergilenmesi gerektiğine de yer yer değinmiştir.

Günümüzün yaşayan dünya dinleri arasında Hıristiyanlık doğuşundan bugüne gelinceye kadar hem inanç esasları bağlamında hem de ritüeller bağlamında büyük değişiklikler yaşamıştır. Bu çalışma da bu zikri geçen konulara dair bilgiler kısmen ortaya konulmaya çalışıldı. Hıristiyanlık ilâhiyatının oldukça geniş olduğunu göz önüne aldığımızda bu sahada çok daha geniş çaplı çalışmaların yapılması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak bu tez, Hıristiyanlıkla ilgili bazı ayetlerin tefsirinde Kutubun "Fî Zilâl'il Kur'an" adlı eseri esas alınarak hazırlanmıştır. Kaynak kullanımı noktasında "Kütübü Kadîme" denilen ilk dönem Arapça eserlere müracâtın yanı sıra Almanca ve Türkçe kaynaklardan da istifade edilmiştir. Bu alanda yazılmış faydalı bir eser olmasını ümit ederim.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Abdul Melik b. Muhammed İbrâhîm en- Nisâbûrî, *Şerefu'l Mustafâ*, Mekke: Dâr'ul Beşâiru'l İslâmiyye, hicri, 1424.

Abdulkâdir b. Muhammed Fuad *Mucemu'l Müfehres*, Kahire: Dâru'l Hadis, 1987.

Abdulkâdir b. Melâhuş, *Beyânu'l-Me'ânî*, Şam: Matbaatu Turkî, 1965.

Abdumelik Haifu't-Temimî, *et-Tebşîr fi'l-Mintakat'il-Arabî*, Kuveyt, 1982.

Abdurrahman b. Ebubekr, *Tarih-i Hulefa-i Raşidin el-Futuhât İncezat es-Siyasiyye*, Mektebetü Nezer, 2004.

Abdurrahman Küçük, Günay Tümer, Mehmet Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara: Berikan Yayınevi, 2017, 9. Baskı.

Ağrakça, Ahmet, "Gassâniler", *DİA*, İstanbul: TDV, 1996.

Ahmed İbn-i Hüseyin Ebu Bekr el- Beyhâkî, *Delâilu'n-Nübüvve ve Ma'rifetu Ahvâlu Sâhibu's-Şerîa*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, hicrî 1405.

Ahmet Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiya Ve Tevârih-i Hulefâ*, C.1, İstanbul: Bedir Yayınevi, 1986.

Aksay, Hasan, *İslami Terimler Sözlüğü*, İstanbul: İşaret Yayınları, 3. Baskı, 2005.

Ali bin Ahmed el- Vahidi Nisaburi Ebu'l Hasan, *Vasiti Fi Tefsiri'l Kur'an'u'l Mecid*, Daru'l Kitap İlmiyye.

Alkier, Stefan, *Nues Testament*, Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag, 2010.

Altun, Fatmanur, *Çağa İz Birakan Önderler*, Seyyid Kutub, İstanbul: İlke Yayıncılık, 2005.

Aydın, Fuat, *Dinleri Tarihleriyle Okumak*, İstanbul: Ensar Neşriyat, 2007.

Aydın, Mahmut, *Hz. İsa'ya Ne Oldu?* Ankara: Otto, 2017.

_____, *İsa Tanrı mı? İnsan mı?* İstanbul: İz Yayıncılık, 2002.

- _____, *Yaşayan Dünya Dinleri*, Ankara: TDV, Özgün Matbaacılık, 2007.
- _____, *Dinler Tarihi*, İstanbul: Ensar, 2018.
- Aydın, Mehmet, “Beşairü’n Nübüvve”, *DİA* İstanbul: TDV, 1992.
- _____, “Hıristiyanlık”, *DİA*, İstanbul: TDV, 1998.
- _____, *Ansiklopedik Dinler sözlüğü*, Konya: Din Bilimleri Yayınları, 2005.
- _____, *Dinler Tarihine Giriş*, İstanbul: Din Bilimleri Yayınları, 4. Baskı, 2008.
- _____, “Hıristiyanlık”, *DİA*, İstanbul: TDV, 1998.
- _____, *Müslümanların Hıristiyanlara Karşı Yazdığı Reddiyeler ve Tartışma Konuları*, Ankara: TDV yayınları, 1998.
- _____, *Hıristiyan Kaynaklarına Göre Hıristiyanlık*, Ankara: TDV Yayınları, 2007.
- Azzam, Şehid, Şeyh Abdullah, *İslami Düşüncenin Zirve İsmi Seyyid Kutub*, (çev. Abdullah Samed), İstanbul: Ashab Yayınları, 2014.
- Barut, Mehmet, *Hıristiyanlık ve İslam Gerçeği*, İstanbul: Sahhaflar Kitap Sarayı, 2011.
- Baumann, Urs, *Christentum Eine Einführung*, Frankfurt: Fischer Taschenbuch Verlag, 2012.
- Bayraktar, Mehmet *Bir Hıristiyan Dogması* Teslis, Ankara: Ankara Okulu, 2015.
- Berton, Monica v.d, *Christentum 2000 Jahre Kulturgeschichte*, Potsdam: H.f. Ullmann Pupliching Gmbh, 2013.
- Beyzâvî, *Envaru't Tenzîl ve Esraru't- Tevîl*, Beyrut: Daru'l İhya,1985.
- Butî, Ramazan el- *Fıkhu es- Sire*, Şam: Daru'l Fikr.
- Büyükkara, Mehmet Ali, İslami İlmi Araştırmalar Vakfı, *Tarihte ve Günümüzde Ehl-i Sünnet*, İstanbul: Ensar Neşriyat.
- Canan, İbrahim, *Peygamberimizin Yahudi ve Hıristiyanlarla Diyalogu*, İstanbul: Timaş Yayınları, 2011.

Celâleddîn es- Suyûtî, *el- Müzhir fî Ulum 'il- Luğa ve Envâihâ*, Beyrut: Dâr'ul Kitab İlmîyye, 1998.

Celalettin es- Suyuti, *Lübâbu'n-Nükûl fî Esbabî'n-Nuzûl*, Mektebetü'n Nasir.

Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usulu*, Ankara: TDV: 1997.

Cilacı, Osman "Havârî", *DİA*, İstanbul: TDV, 1997.

Clauss, Manfred, *Ein Neuer Gott Für Die Alte Welt*, Berlin: Rowohlt Berlin Verlag, 2015.

Çanga, Mahmut, *Kur'an-ı Kerim Lugatı*, İstanbul: Timaş Yayınları, 1999.

Çelebi, İlyas "Gayb" *DİA*, Ankara: TDV, 1996.

Demirci, Kürşat "Hiristiyanlık", *DİA*, İstanbul: TDV.

Demirci, Muhsin, *Tefsir Tarihi*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2013.

Dervişhani, Ömer, *Dinler Tarihi*, İstanbul: Festival Yayıncılık, 2016.

Detlef Dieckmann, Bernd Kollmann, *Das Buch zur Bibel*, Berlin: Elsengold Verlag, 2016.

Dorn, Klaus, *Jesus Christus, Geschichte-Überlieferung-Glaube*, Stuttgart: Verlag Ferdinand Schöning, 2018.

Döndüren, Hamdi, *Evrensel Çağrı Kur'an'ı Kerim Yüce Meal ve Tefsiri*, İstanbul: Çelik Yayınevi, 2005.

Drehsen, Volker, Herman Häring, Karl Josef Kuschel, v.d, *Wörterbuch des Christentums*, München: Orbis Verlag, 2001.

Ebû Meyletu'l Ömerî, Berîke ibn-i Berîke, *Gazvetu Mevtetu Ve'sserâyâ Nebeviyyetu, eş-Şemâliyyetu*, Medine-i Münevvere: İmadetu'l Bahsi'l Amelî, 2004.

Ebû Muhammed Abdurrahman İbn-i Muhammed İdrîs İbn-i el- Münzir et- Temîmî, *Tefsîru'l Kur'ani'l Azîm li İbn-i Ebî Hâtim*, Suudi Arabistan: Mektebetu Nazar Mustafa el- Baz.

Ebû Muhammed el- Hüseyin İbn-i Mesûd el- Beğavî, *Meâlimu't- Tenzîl fi Tefsîri el- Kur'an' el- Azîm*, Dâr'u't - Taybe,1997.

Ebu Muzaffer Mansur b. Muhammed, *Tefsîr'ul Kur'an*, Riyad: Dar'ul Vatan, 1997.

Ebû Naîm Ahmed İbn-i Mehran el- İsfehânî, *Delâilu'n Nubuvveti li Ebî Naîm el- İshbânî*, Beyrut: Dâr'un Nefâis, 1986.

Ebu Nuaym el- İsfehânî, *Delâilu'n Nubuvve*, Beyrut: Dâr'un Nefâis, 1986.

Ebu Suûd el- İmâdî Muhammed İbn-i Mustafa, *İrşâdu'l Akli's Selîm İlâ Mezâya'l Kitabi'l Kerîm*, Beyrut: Dâru'l İhyâ.

Ebu Zehre, Muhammed, *Hıristiyanlık Üzerine Konferanslar*, (çev. Akif Nuri), İstanbul: Fikir Yayınları, 1978.

Ebu'l Fidâ el- Hâfız İbn-i Kesir ed- Dimeşkî, *el-Fusûl fi' Sireti*, Müesseses Ulum'ul Kur'an.

Ebu'l Fidâ el- Hâfız İbn-i Kesir ed- Dimeşkî, *el- Bidâyetu Ve'nnehâyetu*, Beyrut: Mektebet'ul Asriyyetu, 2012.

Ebu'l Fida İsmail b. Amr İbn-i Kesir, *el-Fusûl fi' Sireti*, Müesseses Ulum'ul Kur'an.

Ebu'l Fidâ İsmâîl İbn-i Amr İbn-i Kesir, *Tefsîru'l Kur'an'il Azîm* b.y., Dâr'u Taybe, 1999.

Ebu'l Haccâc Mücâhid İbn-i Cebr el- Mekkî el- Mahzûmî, *Tefsîri Mücahid*, Mısır: Dar'ul Fikr İslâmî el- Hadîseti, 1989.

Ebu'l Hasen e1- Maverdî, *Tefsîru Mâverdî En- Nüket ve'l Uyûn*, Beyrut: Dâr'ul Kutub'ul İlmiyye.

Ebubekir Muhammed İbn-i el- Hüseyin İbn-i Dureyd, *Cemheretu'l Luğa*, Beyrut: Dâr'ul Sâdır, 2010.

Ed- Dîn ,Mecid, *Kamus'ul -Muhit*, Kahire: Dar'ul Hadis, 2008.

El- Butî, Ramazan, *Fıkhu's - Sire*, Şam: Daru'l Fikr.

El- Hidâdî, Ali Yahya İbn-i, *Safahâtu Muhimmetu min Hayâti Seyyid Kutub*, Hicrî,1423.

El- İsfahânî Râgıb, *Müfredat*. (çev.Yusuf Türker), İstanbul: Pınar Yayıncılık, 2.Baskı, 2010.

El- Mahallî, Celalettin, es- Suyûtî, Celaleddin, *Tefsir-i Celaleyn*, Kahire: Darü'l Hadis..

El- Medenî, Muhammed İbn-i İshak, *Kitâb-u's- Sîre ve'l Meğâzî*, Beyrut: Dâr'ul Fikr,1978.

Elçi, Recep Hakan, *Dünya Dinlerinden Hıristiyanlık*, İstanbul: Festival, 2016.

El-Hindi, Rahmetullah, *Kutsal Kitaba Çağrı (İzhârü'l Hak Çevirisi)*, (Çev. Abdulhadi Sıddık), İstanbul: Faran Yayıncılık, 2005.

En- Nas, Muhammed İbn-i Muhammed İbn-i Seyyid, *Uyûnu'l Eser fi Funûni'l Meğâzî Ve'sşemâili Ve'ssiyer*, Beyrut: Dâru'l Kalem.

Er- Râzî el- Cessâs el- Hanefî, Ebû Bekr, *Ahkâmu'l Kur'an*, Beyrût: Dâr'ul - İhyâu Et- Turâs, hicrî ,1405.

Erbaş, Ali vd., *Yaşayan Dünya Dinleri*, Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını,2013.

Erbaş, Ali, *Hıristiyanlıkta İbadet*, İstanbul: Ayışığı Kitapları,2003.

Erginli, Zafer, *Metinlerle Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, (çev. Zafer Ergin, İlyas Karşlı v.d.) İstanbul: Kalem Yayınevi, 2006.

Erul, Bünyamin, "Varaka b. Nevfel" *DİA*, İstanbul: TDV, 2012.

Seyyid Mahmud es- Seyyid, "Mısır", *DİA*, Ankara: TDV, 2004.

Es- Seyyid, Muhammed, Mahmut, *XVI. Asırda Mısır Eyaleti*, İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1990.

Es- Suyuti, Celaleddin *ed-Durru'l MensurFi't Tefsîr Bi'l Me'sûr*, Beyrut: Daru'l Fikr.

Esed, Muhammed, *Kur'an Mesajı*, (çev. Cahit Koytak, Ahmet Ertürk) İstanbul: İşaret Yayınları, 2002.

Eş -Şehristânî, Muhammed, *el- Milel ve'n Nihal*, (çev. Mustafa Öz), İstanbul: Litera Yayıncılık, 2.Baskı, 2011.

Ez- Zeccâc, İbrâhim İbn-i es- Serî İbn-i Sehl Ebû İshâk, *Meâni'l Kur'an ve İ'rabuhu*, Beyrut: Âlimu el- Kutub, 1988.

Ez- Zemahşerî, Eb'ul Kâsım Cârullah Mahmûd İbn-i Ömer İbn-i Muhammed, *el-Keşşâf an Hakâiki Gavâmizi't Tenzîli Ve Uyûni'l Ekâvili Fî Vucûhi't Te'vîl*, Beyrût: Dâr'ul Kutub'ul- Arabî, Hicri 1417.

Ez- Zuheylî, Vehbe İbn-i Mustafa, *Tefsîru'ul Munîr fi'l Akîdeti Ve'sşerâti Ve'lmenhec*, Dimaşk: Dâru'l Fikr Muâsır, Hicrî 1418.

Fayda, Mustafa, “Hz. Muhammed’in Necranlı Hıristiyanlarla Görüşmesi ve Mübâhele”, Ankara: *Ankara Ün. Basımevi, İslami İlimler Enstitüsü Yayınları*, Sayı 2, 1975.

Feyrûz Âbâdî, *el-Kâmûs 'ul- Muhît*, Kahire: Dâr'ul Hadîs, 2008.

Franz Alt, *Was Jesus Wirklich Gesagt Hat*, München: Gütersloher Verlagshaus, 2015.

Gadban, Münir Muhammed, *Müslüman Kardeşler, Seyyid Kutub Ve Gelecek*, (çev. Asım Öz), İstanbul: Pınar Yayınları, 2016.

Gânim, İbrahim Beyyûmi, “İhvân-ı Müslimîn” *DİA*, İstanbul: TDV, 2000.

Gazali, Zeynep, *Zindan Hatıraları*, (çev. H. Hüseyingil), İstanbul: Madve Yayınları, 1985.

Gilchrist, John, *Kur'an İle İncil Yan Yana*, İstanbul: Müjde Yayıncılık, 1997,

Gökçöl, Tanju (yayın yönetmeni), Hıristiyanlık, *Dinler Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul: Medya Ofset, 1999.

Görgün, Hilal, “Seyyid Kutub”, *DİA*, İstanbul: TDV, 2009.

Güç, Ahmet, ”İncil” *Şamil İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1991.

_____, “Hıristiyanlık”, *Şamil İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Şamil Yayınevi, 1991.

Gümüş, Sadreddin, *Kur'an Tefsirinin Kaynakları*, Ankara: Kayıhan Yayınları, 1990.

Gürkan, Selime Leyla “Teslis”, *DİA*, İstanbul: TDV, 2011.

Hâlidî, Salâh Abdulfettah, *Seyyid Kutub, eş- Şehîdu'l-Hay*, Amman: Mektebetü'l Aksa, 1985.

Hamidullah, Muhammed, *İslam Peygamberi*, İstanbul: İrfan Yayımcılık ve Ticaret, (çev. Salih Tuğ). 1993.

Hançerlioğlu, Orhan, *İslam İnançları Sözlüğü*, İstanbul: Remzi Kitapevi Yayınları, 1984.

Harman, Ömer Faruk, "İncil", *DİA*, İstanbul: TDV.

_____, "İsa", *DİA*, İstanbul: TDV, 2000.

_____, "Meryem", *DİA* Ankara: TDV, 2004.

_____, "İmran", *DİA*, İstanbul: TDV. 2000.

Hişam ve Muhammed Ali Hâfız, *Limâzâ Ea'demûnî*.

İbn-i Abbâs, *Tenvîr'ul Mikbâs Min Tefsîri İbn-i Abbâs*, Düzenleyen: Feyruz Âbâdî, Lübnan: Daru'l Kutub.

İbn-i Asâkir, *Târîh-i Dimeşk*.

İbn-i Âşûr, Muhammed Tâhir, *et- Tahrîr ve't-Tenvîr*, Tûnus: Dâr'ut-Tûnusiyye, 1984.

İbn-i Hişâm, *es- Sîretu Nebeviyye*, Beyrut: Mektebtu'l Asriyyetu.

İbn-i Hiyad, Ebû Âmir Halîfe, *Târîh-i Hâlîfe'tü ibn, Dımaşk*: Dâru'l Kalem.

İbni Manzur, *Lisan'ul Arab*.

İbn-i Melahuş, Abdulkadir, *Beyanu'l Meanî*, Şam: Matbaatu Turki, 1965.

Abdurrahman b. Ebubekr, *Tarih-i Hulefa-i Raşidin el-Futuhât İncezat es-Siyasiyye*, Mektebetü Nezer, 2004.

İbni, Muhammed Ebu Muzaffer Mansur, *Tefsir'ul Kur'an*, Riyad: Dar'ul Vatan, 1997.

İbn Sa'd, *Tabakâtu'l Kübrâ*, Beyrut: Dâr'ul Kutubu'l İlmîyye, 1996

İbrahîm İbn-i Ahmed el- Halebî, *İnsânu'l Uyûn fî Sîreti'l Emînu'l Me'mûn*, Beyrut: Dâr'ul Kutub İlmîyye, hicri 1427.

- İmad Mustafa, *Der Politische İslam*, München: Gütersloher Verlagshaus, 2014.
- İsfahani, Rağıp *Müfredat*, (çev. Yusuf Türker), İstanbul: Pınar Yayınları, 2010.
- Kahraman, Ahmet, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, İstanbul: M.Ü. İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2017.
- Kaldewey, Rüdiger, Franz W. Niehl, *Christentum Kompakt Inhalte- Traditionen- Praxis*, München: Kösel Verlag, 2010.
- Karlığa, Bekir, "Fi Zilal'il Kur'an" *DİA*, İstanbul: TDV, 1996.
- Kaynak Koçak, İsmihan *Süleyman Ateş'in Tefsirinde Genel Hatlarıyla Hıristiyanlık*, Yüksek Lisans Tezi, Selçuk üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Dinler Tarihi Bilim Dalı, Konya, 2006.
- Kazıcı, Ziya, *Müslüman Hıristiyan İlişkileri Tarihi*, İstanbul: Kayıhan, 2011.
- Kesler, Fatih, *Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hıristiyanlar*, Ankara: TDV, 2012.
- Kısakürek, Necip Fazıl, *Doğru Yolun Sapık kolları*, İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2009.
- Kızıltoprak, Süleyman, *Mısır'da İngiliz İşgali Osmanlı'nın Diplomasi Savaşı*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.
- Köksal, M. Asım, *İslam Tarihi*, İstanbul: Köksal Yayıncılık, 2001.
- Kurt, Ali Osman, Aykıt, Dursun Ali *Dinler Tarihi*, MEB.
- Kurtubî, *El- Câmiu Li Ahkâmi'l Kur'an*, Dar'ul Kutub'ul İlmiyye, 1988.
- Kutub, Seyyid, *Fi Zilâli'l-Kur'an*, Mısır: Dâru'l Şurûk, 1982.
- Kuzgun, Şaban, *Dört İncil Farklılıkları ve Çelişkileri*, İstanbul: Fazilet Neşriyat 2008.
- Mahmud, Muhammed Yusuf b. *Hayatu's Sahabe*, Beyrut, 1999.
- Necm, Muhammed Yusuf, *el- Ebedu'l Arabi fi Asari'd-Darisîn*, Beyrut: Daru'l İlm li'l-Meyâlin.
- Nehbetu min Esâtizetu et- Tefsîr, *Tefsiru'l Müyesser*, Sudi Arabistan: Mücemma el-Melik Fahd, 2009.
- Nisaburi Ebu'l Hasan, Ali b. Ahmed el- Vahidi, *Vasiti Fi Tefsiri'l Kur'an'u'l Mecid*, Daru'l Kitap İlmiyye.

Özkuyumcu, Nadir, *Bütün Yönleriyle Asr-ı Saadette İslam*, İstanbul: Beyan Yayınları, 1994.

Râzî, Fahrettin *Tefsir-i Kebîr*, Beyrut: Dar'ul İhya et-Turas.

Reschika, Richard, *Chirestentum 50 Fragen 50 Antworten*, München: Gütersloher Verlag, 2011.

Salâh Abdu'l Fettâh el- Hâlidî, *Seyyid Kutub Mine'l Mîlâd İle' İstişhâd*, Beyrut, Dâru's Sâmiyye, 1994.

Sarmış, İbrahim, *Bir Düşünür Olarak Seyyid Kutub*, Ankara: Fecr Yayınları, 1992.

Schimmel, Annemarie *Dinler Tarihine Giriş*, Ankara.

Sifil, Ebubekir *Nüzul-i İsa Bir İtirazın Tahlili*, İstanbul: Erkam Matbaası, 2010.

Söding, Thomas, *Die Bibel Für Alle*, Stuttgart: Verlag Herder GmbH, 2017.

Sönmez, Zekiye, *İslam'ın Ortaya Çıktığı Dönemde Arap Yarımadasındaki Hristiyanlık*, Ankara: TDV, 2012.

Störmer, Chiristoph, *Das Christentum in 100 Fragen und Antworten*, München: Gütersloher Verlaghaus, 2015.

Suyuti, Celalettin *es-Lübâbu'n-Nükûl fî Esbabî'n-Nuzûl*, Mektebetü'n Nasir.

Şahin, İskender *Semantik Analizler Işığında Kur'an'da Diriliş Gerçeği*, İstanbul: Ekin Yayınları, 2013.

Şemsu'ddîn Muhammed İbn-i Ali İbn-i Humâriye İbn-i Tulûn ed- Dimeşkî es- Salihî el- Hanefî, *I'lâmu es- Sâilîn an Kutubi Seyyidi'l Murselîn*, Beyrut: Risâle, 1987.

Şengüler, İsmail Hakkı, *Seyyid Kutub Kimdir?* İstanbul: Hikmet Yayınları.

Şenocak, İhsan *Sünneti Reddeden Kur'an Müslümanlığı*, İstanbul: Hüküm Kitap, 2017.

Şeşen, Ramazan, "Eyyubiler", *DİA*, İstanbul: TDV, 1995.

Taberi, *Camîu'l Beyan*.

Taşpınar, İsmail, *Hacı Abdullah Petrici'nin Hıristiyanlık Eleştirisi*, İstanbul: İnsan Yayınları, 2008.

Tekin, Ahmet, *Lügatli Tefsiri Meal*, İstanbul: Kelam Yayınları, 8. Baskı, 2010.

Temimî, Abdülmelik Haifu't, *et-Tebşir fi'l- Mintikat'il- Arabî*, Kuveyt,1982.

Toptaş, Mahmut *Kur'an'ı Kerim Şifa Tefsiri*, İstanbul: Cantaş Yayınları, 1993.

Turmeda, Anselmo, *Tuhfetü-l- Erib Fi'r- Reddi Ala Ehli's Salib*, (çev. Hacı Mehmet Zihni Efendi) İstanbul: Bedir Yayınları.

Tümer, Günay, "Çarmıh" *DİA*, İstanbul: TDV.

Vâkidi, *Kitâbu'l Meğazi*.

Watt, W. Montgomer, *İslâmî Hareketler ve Modernlik*, (çev. Turan Koç), İstanbul: İz Yayıncılık,2016.

Xavier, Jacob, *Sorabilirmiyiz? Hıristiyanlık Hakkında En Çok Sorulan Sorular*, İstanbul: Sak Ofset Limitet Şirketi, 2015.

Yagır, Mehmet Yusuf, *Fahrettin Er- Râzî'nin Tefsirinde Hıristiyanlık Ve Hıristiyanlar*, Doktora Tezi Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslami Bilimler Ana dalı, Şanlıurfa, 2013.

Yavuz, Halil, *Tevrat Ve İncillerde İman Esasları*, İstanbul: Enes Sarmaşık Yayınları.

Yazır, Elmalılı Hamdi, *Hak Dîni Kur'an Dili*, İstanbul: Yenda Yayın- Dağıtım.

Yıldırım, Muhammed Emin, *Suffa Meclisleri Siyer Dersleri*, İstanbul: Siyer Yayınları,2017.

Yıldız, Nureddin, *Tarihe Yön Verenler Büyük Hayatlar*, İstanbul: Mavilale, 2011.

Yılmaz, H. Kâmil, *Seyyid Kutup Hayatı FikirleriEserleri*, İstanbul: Hikmet Yayınları, 1990.

Yılmaz, Ömer Faruk, *Belgelerle Osmanlı Tarihi*, C.2, İstanbul: Osmanlı Yayınevi, 2. Baskı.1998.

Yiğit, İsmail, "Memlükler", *DİA*, Ankara, TDV, 2004.

Zebidi, Zeynü'd- din Ahmed bin Ahmed bin Abdi'l – Latif'z- *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-iSarih Tercümesi ve Şerhi*, (çeviren ve şerh eden Kâmil Miras), Ankara: Emek Ofset Matbaacılık Sanayii Ltd. şti. 1986.

Sürelî Yayınlar

Cihangir B. Aksakal, “Seyyid Kutub Ve Müslüman Kardeşler”, *Akademik Hassasiyetler Dergisi*”, C. 2, S.3, 2015, s. 65-81.

Çelik, Aydın, “Fatımîler Devletinin Kuruluşu”, *Elazığ Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C.15, S.2, 2005, s.433-453.

Goldziher Ignaz, “Ehli Kitaba Karşı İslam Polemiği”, (çev. Cihat Tuç), *Ankara, AÜ.İlahiyat Fakültesi İslami İlimler Enstitüsü Dergisi*, S5,1982, s.249-278.

Kahraman, Ferruh, “Tefsirde Kitabı Mukaddesin Tahriî Meselesi”,*Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 41,2015, s.189-212.

Özdemir Gümüş, Şenay, “Napolyon’un Mısır’ı İşgali Sırasında Osmanlı Topraklarındaki Fransızlar”, *Tarihin Peşinde Uluslararası Tarih ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, S. 9, 2013, s.249-278.

Şeltut, Mahmut, “Hz. İsa’nın Göğe Yükseltilmesi ve Tekrar Dönüşü”, (çev. Mustafa Baş), *Dini Araştırmalar Dergisi*, C.7, S.21, 2005, s.289-306.